

ÍNDEX

1. Presentació.....	2
2. Consideracions sobre la <i>patria potestas</i> romana i la <i>vitae necisque potestas</i>	14
– La institució de la <i>potestas</i> a <i>La ciutat antiga</i> de Fustel de Coulanges. – <i>Patria potestas</i> , <i>vitae necisque potestas</i> i el "dret de correcció" als <i>Instituta</i> de Justinià. – <i>Patria potestas</i> i "dret de correcció" en diverses institucions jurídiques de la península ibèrica. –	
3. Sentències judicials sobre casos de parricidi: narració i anàlisi de les històries dels judicis.....	55
– Primera proposta d'anàlisi. – Segona proposta d'anàlisi. – <i>Fills que maten pares</i> . – <i>Pares que maten fills</i> . –	
4. Bibliografia.....	102
5. Annexa.....	105

PRESENTACIÓ

Recordo quan vàrem haver de triar un tema, una qüestió, per treballar a la tesina, que havia posat l'interés en els conflictes amb violència entre pares i fills i el parricidi. Crec que el tema de les violències, en diferents registres o expressions, sempre ha estat de fons en la majoria de treballs que he fet durant la llicenciatura i el màster¹.

Semblava que amb el parricidi com entrada per aproximar-me als conflictes amb violència entre pares i fills, començava no pel detall, lo menor i aparentment insignificant; sinó per lo espectacular -o més bé espectacularitzat-, d'allò inesperat i emergent, de lo cruel i sagnant.

En un primer moment, les dificultats per observar directament determinats fenòmens considerats violents (és curiosa tal dificultat, similar a l'hora d'observar les pràctiques sexuals quotidianes, reals, de la gent), semblava dirigir l'enllaç epistemològic, d'un programa racional d'estudi -no tant de l'observació empírica-, a l'aïllament i la definició experimental d'un fet més factici que real.

Durant el primer any de màster, quan se'ns preguntava què estudiàvem pel projecte de tesina, cada vegada que verbalitzava en veu alta el tema, davant de tothom, notava un silenci incòmode -probablement percepció subjectiva- al meu voltant, com si no trobés ressonàncies i simpaties en el món objectiu.

---

1 Com apunta Hérítier (1996), quan parlem de violència, no parlem de *la* violència sinó més *d'aquesta* violència; violència sempre adquirida -per tan acte sociocultural-, situada històricament, amb varietat de pròpòsits i significats segons les societats -que serien les que marquen l'espectre d'actes o imatges considerats "violents", i efecte de relacions humanes de poder. Distintes definicions coincideixen amb la idea de força excessiva, de forçar o de fractura, física o psíquica/moral, d'alguna persona (o cosa) susceptible de ser partible, trossejable.

L'antropòloga parla també d'una violència exercida a l'interior del grup o comunitat, que no correspondria a una voluntat de destrucció, sinó d'agregació (dels joves), de que un determinat ordre sociocultural no s'aturi. El prototip d'aquesta violència interna -senyala- serien els actes sacrificials, entre ells els rituals d'iniciació que tindrien a veure amb un "dolor constructiu", que enllaça amb la idea de Clastres, de que "el cos és designat com el lloc propici per portar la traça d'un passatge, una llei".

Altres qüestions per reflexionar, i que podem posar en relació a les qüestions que es plantejen aquí, seria allò que destaca Arendt (2005) -des d'una perspectiva de filosofia política i potser etnocèntrica-, que *la* violència (Arendt si que substantivitzava) sempre necessita eines, i conté un element adicional d'arbitrarietat, d'inesperat, que no pot ser eliminat per guions, teories. I que el seu oposat no seria la no-violència, sinó *el* poder. També senyala que hi hauria, en la psicologia humana, una interconnexió entre la voluntat de poder i la voluntat de submissió.

També Riches a *The Anthropology of violence* (1986), matisa que la paraula 'violència' sol ser usada pel testimoni-observador i la persona que la pateix, però no -o excepcionalment- per la persona que la dur a terme. Fa èmfasi sobre distintes dimensions de les violències: els seus usos pràctics o simbòlics; les seves manifestacions visible o invisibles; els seus efectes físics o cognitius, així com la seva direcció, sigui interna o externa al grup o individu). Subratlla, com també fa Hérítier i Arendt, que les violències, en tan que col·lectives i socials -no anti-socials- estructurades i interpretades sempre es volen legítimes.

La sensació de tractar uns actes que, en altres ciències amb altres mètodes, potser qualificarien d'irresolubles, venia aparellada també amb certa sensació d'anacronisme -en el sentit d'incongruència amb l'ambient.

Totes aquests efectes passaren a segon pla -encara que sempre presents- al veure reflexades, "resonàncies i simpaties", en les reaccions de l'Ignasi Terradas -també hi havia en joc evidentment, la seva posició, que m'otorgava certa legitimitat o pertinença, en les practiques i les idees. Bé, la qüestió és que l'estranyesa inicial, semblava desaparèixer una mica.

Aquella dificultat en l'observació -la possibilitat de fer operativa una etnografia- i la mateixa generalitat del tema esdevenien perilloses, en el sentit de no poder fer operatiu un treball etnogràfic convencional (convencional en el sentit d'acord disciplinari extés).

La generalitat del tema -"el parricidi"-, ràpidament va esdevenir concretitzada al situar-nos en la perspectiva de l'antropologia jurídica, en una metodologia que esdevé productiva a través de la idea de conflicte i de l'estudi a partir de "casos"².

Així, una entrada per fer operativa algun tipus d'etnografia, era partir dels documents (sentències i altres discursos) que es creen i convergeixen dins els processos judicials.

Bohannon senyalava a la dècada dels seixanta, a *African homicide and suicide*, que en relació al camp dels homicidis hi havia poca literatura sociològica i etnogràfica; i que poques vegades es correlacionava amb creences o amb institucions de manera detallada, a excepció d'algunes etnografies³.

---

2 Darrera la idea de tenir "casos" hi poden haver distintes teories. El present treball s'enllaça més amb les línies següents. Dins l'antropologia tenim els treballs de K.N. Llewellyn i E.A. Hoebel (1941) o M. Gluckman (1976): el cas conflictiu singularitzat a partir d'una contextualització (sociocultural, econòmica, històrica): el cas no com alguna cosa tractada pels juristes sinó com un procés viscut i com una manera d'observar els efectes del dret en la vida de les persones.

També des de Foucault (1982), el cas com a procediment disciplinari que constitueix individus. L'autor senyala en la seva història de la subjectivitat moderna en la penalitat -lligada a tot un desplegament de camps del saber-, que durant molt de temps la individualitat comuna s'havia mantingut sota el llindar de la descripció. L'introducció de l'examen en distintes institucions disciplinàries i com a instrument d'un poder disciplinari (poder anònim i funcional), envoltat de tota una sèrie de tècniques documentals, acaba fent de cada individu un "cas". El cas no seria un conjunt de circumstàncies que qualifiquen un acte i que poden modificar l'aplicació d'una regla com en la casuística, sinó la individualitat mateixa, tal com se'l pot descriure, jutjar, mesurar, comparar amb d'altres, per tan classificar, normalitzar, excloure, "corregir". L'entrada de l'individu en el camp del saber.

Dins les ciències socials, podríem dir que trobem dos trets que estan presents en la qualificació d'un fet o aconeteixement com a "cas": per una banda, l'obstacle que una singularitat oposa al moviment habitual de la percepció o a l'aplicació de normes ja codificades d'un discurs explicatiu o prescriptiu; i de l'altre, el fet que només es podria caracteritzar una singularitat com <<cas>> si la història de la qual es produeix se segueix de la recerca de les "circumstàncies" que l'especificuen dins el seu context (Passeron i Revel, 2005). Com senyala Foucault, <<nous avons a produire quelque chose que n'existe pas encore>> (Foucault, 1994: 74).

3 A les Illes Trobriand, un noi que comet incest se suïcida llençant-se des d'una palmera, al ser denunciat públicament dins la seva comunitat: correlacions amb l'estructura social, les tensions dels membres del clan dins un sistema matrilineal, i l'aclaració de conceptes legals (*Crim and custom in savage society*, Malinowski); un anàlisi de l'homicidi com un mecanisme legal entre els Eskimo (*The law on primitive man*, Hoebel); i anàlisi de resolució de

L'autor apunta una qüestió metodològica a tenir en compte -encara que a vegades sembla obvia- en relació a l'estudi de l'homicidi i del suïcidi: el fet que serien la culminació d'un procés -seguint Karl Menninger-, i que tots dos fenòmens serien complementaris. Tanmateix l'homicidi tindria una dimensió criminològica que poques vegades té el suïcidi.

Si l'homicidi és una relació social entre d'altres relacions socials humanes -podriem dir, la més definitiva segons Bohanna-, s'hauria de poder estudiar en termes culturals i amb les eines de l'antropologia social.

La relació homicida-víctima, important en aquest context, estaria entrelaçada amb altres relacions socials. El mateix anàlisi antropològic hauria de començar amb aquesta pressumpció. Les relacions socials, els actes socioculturals no tenen lloc en un buit; es tractaria de trobar les concatenacions de les relacions socials i l'idioma cultural que les acompanya i que s'associen amb l'homicidi/suïcidi en diferents grups humans (Bohannan, 1960).

Vaig començar d'una manera oberta, fent distintes lectures per temptejar diferents línies, per especificar més endavant algú aspecte concret del perquè de les relacions violentes, cruents, sagnants, mortals.

En un primer moment -en relació al projecte que es presentava per entrar al màster- proposava estudiar la violència intergeneracional des de la perspectiva de l'antropologia jurídica -d'alguna manera la tradició d'aquesta perspectiva assumiria l'existència del discurs jurídic històric com a punt d'accés a creences i institucions-, a partir de dos pols.

Per una banda, una anàlisi de la jurisprudència de la criminalitat entorn dels parricidis: a partir de sentències judicials, es tractava de veure en les causes per parricidi, els capítols dels mòbils i les justificacions verbals dels inculpats en relació als actes comesos. Altres aspectes també, com la ideologia associada a la condemna del parricidi i les figures legals associades, per exemple entre regicidi i parricidi, entre d'altres qüestions que podien aparèixer en la lectura de les sentències.

---

conflictes o gestió de la violència (*feud*) entre els Nuer (*The Nuer* d'Evans-Pritchard). Altres estudis que menciona que produirien teoria social, sobre el què anomena societats individualistes, són els treballs de Elwin Verrier (*Maria Murder and Suicide*) i Veli Verkko (*Homicides and suicides in Finland*) [Bohannan, 1960].

L'altre pol havia de ser una anàlisi dels continguts culturals. Fins a quin punt, de quina manera la casuística incorporava conflictes intergeneracionals (quan eren violents) que s'havien ofert en varies teories socials, per exemple a *Totem i tabú* de Freud, o l'*Anti-Edip* de Deleuze entre d'altres.

Amb aquesta proposta, la bibliografia inicial constava de textos com: *La ciudad antigua* de F. De Coulanges; *Death, property and the ancestors* de Jack Goody; *Oedipus and Job in West African religion* de Meyer Fortes i *l'Oedipus in the Trobriands* de Melford Spiro. També *Psicoanàlisi y antropología* de Geza Róheim i *Mohave ethnopsychiatry and suicide* de George Devereux (text del qual no he pogut disposar) i *Etnopsicoanàlisis complementarista*.

El llibre de Paul Bohannan *African homicide and suicide*, i els ja mencionats, *Tótem y tabú* de Freud i *El Anti-edip* de Gilles Deleuze. Teniem alguns exemples del treball fet sobre casos judicials, com de Michel Foucault *Moi, Pierre Rivière*, i el text de Pierre Legendre, *Le crim du caporal Lortie*. També es van consultar algunes parts de *La Personalidad autoritaria* d'Adorno.

El primer any del màster, aquest guió va restar suspès a l'aire. D'alguna manera va quedar congelat; tanmateix en alguna assignatura dins del màster i quan es podia (per la seva estructura i continguts) intentava jugar, més o menys directament, amb idees relacionades amb el projecte.

Senyalar que des del principi i paral·lelament, prenent el terme parricidi del codi penal actual (mort violenta que un/a dona al seu ascendent, descendent o cònjuge⁴), hi ha una recerca de sentències sobre casos de parricidi a distints arxius (Arxiu Judicial de la Província de Barcelona, Arxiu de la Corona d'Aragó) i biblioteques (sobretot la de Dret), amb l'intenció de poder accedir als plecs judicials (memòries, interrogatoris, etc; similar a la documentació trobada per Foucault, en relació al cas de Pierre Rivière).

---

4 En un primer moment, aquesta definició legal, abstracte es podria considerar una necessitat en relació al fet que l'homicidi (o parricidi) comporta una referència a un gran nombre d'elements mentals i circumstàncies externes. D'altra banda en relació a la idea de conflictes amb violència entra pares i fills, l'entrada 'parricidi', en els repertoris de jurisprudència, es convertia en una dracera segura per trobar casos, que no altres entrades, del tipus 'lesions greus'. Senyalar que no vaig trobar (o saber usar) el terme 'ius corrigendi' o similar per buscar en repertoris de jurisprudència consultats.

La cerca se circumscriu des de finals del segle XIX a principis del segle XX, una mica enllaçant amb l'anomenat -en el camp de la història- període de la Restauració⁵. Els motius eren, l'accés més obert als arxius judicials, per la distància temporal.

I el més significatiu, en relació al context sociopolític, que el codi penal de 1870 tornava a fer figura jurídica autònoma el parricidi respecta l'homicidi, lo qual podia esdevenir condició per permetre establir imbricacions entre estructura sociocultural i els actes qualificats de parricidis (tenint en compte que les imbricacions, com bé senyala la paraula, no solen ser linials, exhaustives, ni mecàniques).

Retornant al context en què es desenvolupava el màster, coincidint amb aquest últim curs, vaig presentar una altra proposta d'estudi, igualment sobre aquella bibliografia inicial, però que girava al voltant de la idea d'*esdevenir fill*.

Tractava distints punts com l'homicidi i el suïcidi des de l'antropologia a partir de Bohannan de nou; una exposició del *Pierre Rivière* interpretat per Foucault (senyalant el nus del conflicte en l'emergència de <<l'individu contractual>>) i Legendre (amb el concepte d'*ordre genealògic*, ordre que inscriu prohibicions i diferències); la mort, els dispositius de producció social i individual de la persona i violència intergeneracional a partir de les etnografies i textos de Fortes, Goody i De Coulanges; un altre apartat que havia d'incloure reconstruccions d'històries de vida a partir dels documents generats per judicis més contemporanis, prenent com a model els treballs de Foucault i Legendre. Una mica l'objectiu era buscar distintes orientacions (mort, neixement, terra, territori, gènere, sexualitat, sang, successió, "edip en..", etc..) per confrontar aquella idea d'*esdevenir fill* en diferents grups socials (De Coulanges, Fortes, Goody, Foucault..).

---

5 La Restauració borbònica com una rectificació de la deriva liberal-democràtica del període immediatament anterior. L'últim quart del segle XIX és dona en el marc de la consolidació de l'Estat liberal burgès, però amb l'exclusió social i política de les classes subalternes -força creixent de les organitzacions sindicals- mitjançant una política d'ordre públic que recorre als estats de guerra i de setge. La repressió -ressorts de la qual es militaritzaren- va ser una acusada característica del règim (Monsó Dilla, 2012). Tindriem doncs, el retorn d'una figura reial i un context social i polític de repressió -violència física i simbòlica- militaritzada.

També pensant amb aquell concepte de *disciplines* de Foucault com un tipus de poder no confiscat per l'Estat, sinó disseminat, que pot ser assumit per diverses institucions o altres instàncies -la relació pares-fills- que troben en les disciplines la manera de reorganitzar els seus mecanismes de poder: instàncies que haurien anat absorbint esquemes externs, ja siguin escolars, militars, mèdics, psiquiàtrics o psicològics (Foucault, 1982).

L'Ignasi Terradas em proposa, per "experimentar" amb aquella idea d'*esdevenir fill*, el model de construcció de gènere des del paradigma de Simone de Beauvoir.

Faig una lectura de *El segon sexe* com a model analític d'*esdevenir fill* (un esdevenir abstracte, sense tenir en compte l'edat, el gènere, la classe, la situació històrica, etc...). Així en la perspectiva d'una filosofia existencialista, i parafrasejant el llenguatge de De Beauvoir, apareixien proposicions del tipus:

"Tan bon punt el subjecte prova d'afirmar-se l'altre que el limita o el nega, li es tanmateix necessari"; "la humanitat, els éssers humans són els pares: són subjectes, l'absolut, l'essencial, consciències sobiranes que es realitzen com a transcendència, com a projecte. La seva presència al món és ineluctable"; "Defineixen al fill no *en-si*, sinó relativament a ells"; "Consideren l'emancipació dels fills amenaçadora".

També; "No és pas la naturalesa que defineix al fill; és aquest qui es defineix representant la naturalesa pel seu compte en la seva afectivitat": "Dos menes d'alienació: jugar a ser un adult és un fracàs, però jugar a ser un menor és també una il·lusió perquè seria ser l'objecte de l'altre"; "Els pares són els que maten. Servint a l'espècie modelen el món"; "L'esdevenir fill és pura repetició: està destinat a repetir la vida"; "Els fills poden ser figures exemplars, però no agents històrics";

I d'altres com: " Un factor essencial de la seva condició concreta és com els pares els somien: com a éssers-per-els-pares"; "En els fills s'encarna positivament la deficiència que l'existent porta en l'interior"; "La neixença dels fills no és autònoma, està destinada als pares, per salvar-los de la solitud; pel seu compliment en el mode de lo inessencial. Són tot el que ells no són, la seva negació i la seva raó de ser"; "Els fills somien els somnis dels pares. Són la contingència i la idea, la finitud i la totalitat. Pel fet de la neixença, la naturalesa homicida, té domini d'amunt d'ells"; "Els pares formen part d'un terrible engranatge que comanda el curs del món"; "Si els fills no es deixen dominar és que ja han pactat o amb Déu o amb el diable. Són més dignes de ser dominats perquè desborden als pares"; "El sexe dels fills està carregat de virtuts religioses i màgiques. El sexe dels pares és laic".

Aquest últim guió sobre la idea d'*esdevenir fill* també passa a un segon pla, però em permetia pensar sobre els fets registrats en les sentències judicials que anava trobant. El nucli de la recerca semblava doncs, centrar-se en les sentències i el seu anàlisi.

En un primer moment diposo d'un conjunt de casos d'homicidi-parricida aparentment comuns, amb mòbils més o menys ordinaris, de naturalesa sociològica acceptada – mòbils que tenen a veure amb qüestions econòmiques i temes d'herència.

D'altra banda, en la recerca als arxius, s'em fa impossible disposar dels plecs judicials (la majoria dels quals foren destruïts durant la guerra civil o per l'administració més tard). La possible idea d'un treball amb el contingut del plecs judicials d'un homicidi-parricida de naturalesa no ordinària, on intervindria una individualitat idiosincràtica, similar al *Pierre Rivière* de Foucault o el *Denis Lortie* de Legendre, es presentava força limitada⁶.

---

6 L'estudi de Pierre Legendre (1989) parteix del *cas* del jove caporal canadenc Denis Lortie, que el 8 de maig de 1984 va entrar a l'edifici de l'Assamblea Nacional de Quebec amb l'intenció de matar els membres del govern. Legendre relata que aquell dia l'Assamblea no es reunia, i que Lortie, després de corre pels passadissos disparant amb una arma automàtica a la gent amb la qual es creuava, es troba la sala buida i acaba assentant-se a la cadira del president. El pare de Lortie havia estat empronat el 1969 per comportaments violents i incestuosos -al sortir de la presó desapareix, quan Denis Lortie tenia 10 anys. En diferents períodes, una germana de Lortie se suïcida i un altre fa varies tentatives.

El treball de Legendre s'inscriu en el que ell anomena <<dogmàtica industrial>>, tocant moltes qüestions que no exposaré. Només apuntaré, l'interpretació antropològica que fa, del crim inscrit en *una* escena simbòlica -seguint a Freud- on es funda un determinat principi institucional; <<espai dogmàtic>> on s'organitzaria la prohibició dins d'una societat (la <<repressió originària>> en les seves versions culturals); espai on es juga l'imperatiu i els procediments simbòlics per la diferenciació -en aquest context, diferenciació de les posicions genealògiques-, i que esdevindria condició de possibilitat del <<subjecte de ficció>> (segons l'autor, les societats modernes, en relació el que ell anomena <<cultures antigues>>, no disposarien de la llibertat de separar-se de la lògica de la diferenciació). Seguint l'autor, la funció de paternitat, que jugaria a ser la paraula (ordre simbòlic), representaria aquell principi d'institucionalitat (que ell anomena <<Referència absoluta>>, <<fundadora>>, <<la Llei de la Raó>>). Aquella <<repressió originària>> no funcionaria, pel subjecte, sense l'irrupció de la problemàtica de les categories i de la diferenciació.

La interpretació de Legendre seria que, en la perspectiva de Denis Lortie, la violència del pare que desconexaria la prohibició, l'hi impedeix adquirir subjectivament l'estatut de fill, i el prepara per projectar una figura <<terrorista>>, tanmateix ambivalent, del pare. Volent matar els membres del govern (<<le gouvernement du Québec avait le visage de mon père>>), Lortie buscava la restauració del principi institucional -el crim com a posada en ordre i <<no per mi, sinó pel món que ha de venir>>; hauria matat aquell que havia situat en escena, en la vida concreta de la família, la transgressió de tots els tabús i l'indiferenciació.

Per l'autor el parricidi i la permutació simbòlica dels llocs al fil de les generacions no s'entenen sense aquell principi d'institucionalitat pura. En termes d'una clínica genealògica, el pare de Lortie no renunciaria a sostenir la seva demanda incondicional d'infant feta al seu fill, no cediria el seu lloc de fill al seu fill (en aquest sentit, un fill mata un fill). Per tant -segons l'autor- es pot parlar d'una relació pares-fills com un lloc de creença i deute, obligació que no té a veure amb una concepció contractual, sinó l'eix que <<relliga>> els fills a un principi d'institucionalitat.

Legendre senyala també, que l'*Aqedah* -la lligadura d'Isaac, lligat a l'altar per ser sacrificat- <<permet situar l'ordre normatiu que presideix el lloc pares-fills dins d'una perspectiva sacrificial. La qüestió de l'homicidi estaria al cor d'aquella relació: els pares instituits com aquells que lliguen i deslliguen en relació a l'homicidi, pel seu propi compte i pels seus fills.

El cas de *Rivière* (1835), amb vint anys mata "en sèrie" la mare embrassada, la seva germana (18) i el seu germà (7). Assier-Andrieu, proper a l'anàlisi de Legendre, diu de *Rivière*: <<que son meurte semble trouver sa place

Si que hi ha la sentència judicial sobre el cas d'un tal Joan Colom que permetria un joc similar als treballs de Foucault o Legendre anteriorment mencionats. Em suposava tota una recerca socio-històrica i el domini de distints camps de discursos que s'entrecruaven, per la qual no em creia preparada i tampoc disposava del temps necessari per preparar-me. També l'ús d'una metodologia, la reconstrucció d'una història de vida, que em semblava esgotada -tal i com me la plantejava aquí- perquè aportés alguna cosa significativa⁷.

Havia recollit 28 sentències judicials fent una recerca des del 1888 al 1930, la majoria eren força esquemàtiques. Cadascuna amb la seva pròpia casuística, amb una diversitat de circumstàncies externes i elements mentals, interns⁸ als subjectes (tant les registrades, com les omesses pel discurs jurídic), que no sabia com donar algun tipus d'ordre al material (si havia d'agrupar els casos o no, en el cas de qui sí, perquè i com; també trobar la manera de "llegir" les sentències, etc), perquè fos fructífer en relació a les qüestions que em plantejava en la recerca.

Una altra qüestió era la necessitat de trencar la lògica del llenguatge jurídic, que em semblava impenetrable, per la seva aparent autonomia (des de dins, els camp judicial o el jurídic eren completament nous per a mi: el llenguatge, el processos, les relacions, el domini *textual*, etc.), i que m'impedia la possibilitat de raonar a través de les singularitats, de provocar una casuística no especialitzada ni monològica -més competència dels jutges-, sinó més oberta i dialògica més en sintonia amb una lectura crítica (Passeron i Revel, 2005).

---

au coeur de cette abominable entreprise de remise en ordre, logiquement conclue par la mort de l'exécuteur, non pas en raison de sa culpabilité mais pour laisser à son père le loisir d'occuper enfin l'office de de père que lui, Pierre Rivière, avait endossé jusqu'à se prévaloir des lois romaines, <<qui donnaient au mari droit de vie et de mort sur sa femme et ses enfants>> (Assier-Andrieu, 1996: 262).

7 La "història de vida" no s'entén sense un perspectiva que busca veure els fenòmens socials "per dins" i veure la quantitat de coses que succeeixen quan aparentment no passa res. De quina manera una individualitat humana qualsevol esdevé el lloc clau d'una lectura més general, així com una forma de recuperar la complexitat antropològica i històrica.

També una altra estratègia del temps (relació passat-present, etc), més interessada pel mode de la imbricació, de la repetició, l'equivoc i l'equivocació (què està en lloc de què) i no tan la successió, la correlació, l'efecte (un segueix a l'altre), o la disjunció (De Certeau, 1987).

8 No m'acaba de convencer aquesta dicotomia (lo sociològic i lo psicològic, com aspectos separats que no s'imbriquen i constitueixen mutuament), però de moment deixaré l'expressió donat que es desprén del llenguatge usat en les sentències judicials i que, més endavant, en l'interpretació que faré a partir de les narracions mostrarà que la dicotomia no és gens fructífera.

Tampoc tenia clar si era d'interés treballar -complementant antropologia i psicoanàlisi- sobre qüestions relacionades amb les estructures de les relacions interpersonals i la forma en que la persona troba en ells el seu lloc i se l'apropia, és a dir, les derives de "l'economia afectiva"⁹, que també podia vincular amb el tema de la modulació dels impulsos, la coacció interna i externa lligades al que s'anomena procés de civilització.

Si ens situàvem més en una perspectiva de l'antropologia jurídica, en un primer moment, em semblava que el tractament possible que podia fer sobre el material esquemàtic de les sentències, era analitzar-les -com m'havia proposat l'Ignasi, en un moment que em semblava no tenir res entre mans-, partint de les narracions dels casos amb els detalls de les seqüències judicials, exposant la qualificació del delictes per part dels tribunals, els mòbils, el joc d'atenuants i agreujants, i la lògica de la resolució.

Es tractava també de comparar els casos, veient com es tipifica el parricidi estimant o no atenuants, agreujants, eximents -quins són els més recurrents i quins no-; com s'aplica el codi penal en la qualificació del fet; el mòbils i les penes resultants; analogies entre crims de lesa majestat i parricidis segons maten els fills (súbdits) o els pares (reis).

---

9 No es volia fer una "novel·la familiar", ni entrellçar "sistemes de parentiu" -genealògics o no- i una antropologia d'Edip. En el llenguatge de Freud el complex d'Edip -el conjunt organitzat de desitjos amorosos i hostils que l'infant experimenta respecte als seus pares- exerciria un paper fonamental en l'estructuració de la *personalitat* i en l'orientació del desig humà.

Breument, el complex d'Edip no pot reduir-se a una situació real, a la influència exercida efectivament sobre el nen per la parella parental. La seva eficàcia prové de que fa intervenir una instància prohibitiva (prohibició de l'incest) que tanca la porta a la satisfacció naturalment buscada i uneix de manera inseparable el desig i la llei. Punt sobre el que més endavant posa l'accent Jacques Lacan. (Laplanche i Pontalis, 1996).

Com apunta Melford Spiro, l'objecció iniciada per Malinowski i recollida per l'anomenada en els manuals, escola culturalista, segons la qual, en certes civilitzacions en les que el pare no té cap funció represora, no existiria el complex d'Edip, sino un complex nuclear característic d'aquella estructura social -el fet que podria revestir diferents formes-, no destruïria la universalitat del complex d'Edip. Des de l'antropologia i el psicoanàlisi s'intentaren descobrir, quins personatges reals (no necessàriament "el pare", "la mare" i el "nen biològic"), o inclús quines institucions, encarnen l'instància prohibitiva, en quines modalitats socials s'especificaria l'estructura triangular constituïda per l'infant, el seu objecte natural i el representant de la "llei" (Spiro, 1993).

Quan es dirigeix l'interés cap a la relació triangular mateixa, apareix el paper essencial, en la constitució d'un determinat complex d'Edip, no només al subjecte i les seves pulsions, sinó també als altres focus de la relació, com el desig inconscient de cadascun dels pares, la seducció o les relacions entre els pares, etc.. En aquest sentit Devereux (1975) parlava d'un <<complex d'Edip complementari>>, a conseqüència de la sensibilitat de l'infant als impulsos sexuals i agressius dels pares. A part de l'hostilitat edípica, es desenvoluparien altres sentiments filials hostils relacionats amb relacions diàdiques de poder, d'autoritat o de socialització punitiva.

Per Freud -segons De Certeau (1998) seguiria la dita "la llei es compleix per la transgressió"- el complex d'Edip poseïa un caràcter *fundador*, a través de la hipòtesi anticipada a *Tòtem i Tabú* -discutible històrica i etnogràficament-, de l'assassinat del "pare primitiu" considerat com el moment d'origen de la humanitat. D'altra banda, la concepció estructural de l'Edip concorda amb la tesi de Lévi-Strauss, que considerava la prohibició de l'incest el moviment mínim pel qual i en el qual es compleix el pas de la <<naturalesa>> a la <<cultura>> (Laplanche i Pontalis, 1996).

En aquest primer tipus d'anàlisi sobre les narracions de les sentències, que es mostrarà més endavant, acaba prenent rellevància el concepte "dret de corregir" lligat a la institució de la *patria potestas*, institució vinculada originalment al Dret Romà¹⁰.

Prendre partit pel concepte de "dret de correcció" em permetia especificar uns subjectes i una relació¹¹, *pater familias* i *filius familia* (també la *filiam familia*), formalitzada en la institució de la *patria potestas* romana, i una de les seves facultats, la *potestas vitae necisque*¹², així com senyalar factors culturals de la violència, en tant que violència històricament legitimada.

Així que decideixo fer un petit¹³ estudi sobre la *patria potestas* romana i la distinció *sui iuris* i *alieni iuris*; model jurídic i categories que segueixo a través de distintes institucions a la península ibèrica (de les institucions visigodes, passant pels Furs, Les Partidas, i la fixació del "dret" en els distints Codis, fins al Codi Penal de 1932).

És important senyalar que aquest seguiment es recolza no sobre la idea d'una generalització del dret romà, sinó del caràcter atemporal que hauria agafat com a camp semàntic¹⁴.

---

10 L'ús de l'etiqueta Dret Romà, no vol ometre la constitutivitat històrica dels discursos: no hi hauria un "objecte" per "conèixer" anomenat "dret", sinó que aquest seria producte d'un pensament conceptual que es configura al mateix temps en relació a una diversitat de processos històrics de diferent abast i composició interna i sense ser exhaustius. Els "sistemes jurídics", en aquesta perspectiva, serien considerats objectes lingüístics històrics que sorgeixen, s'usen, es transformen en el transcurs de diferents contextos.

D'altra banda també, al parlar de Dret Romà, s'aludeix a un concepte que pot tenir diversos significats: el que prendrem aquí serà el de Dret Romà històric, el Dret Romà en el seu desenvolupament històric. De fet la paraula dret deriva de *directum* (allò que està en línia recta, una forma més de traçat geomètric i no de casuística), que s'introdueix probablement per l'influx cristià al segle IV, i substitueix el terme *ius* (les maneres d'expressar lo "just": segons el jurista Celso, *ius est ars boni et aequi*) que era els que formava part del substrat del pensament jurídic romà. El *ius* (d'origen no profà com indica el seu lligam amb el concepte *fas*) està en tensió amb la *lex* (declaracions de potestat d'un magistrat); es recolza sobre el judici o l'*auctoritas* de la jurisprudència. Adquireix un sentit general d'ordenament jurídic (Giménez-Candela, 1999).

11 Michel Foucault, per dur a terme el seu estudi *Vigilar y Castigar*, es donava les següents "regles": considerar el càstig com una funció social complexa; adoptar en relació als càstigs, la perspectiva de la tàctica política; de situar-lo com una tecnologia del poder que investeix els cossos i que no esdevindria tan repressiva com productiva, en el sentit que crea el subjecte (Foucault, 1982).

12 Aquesta sèrie de categories i conceptes s'anirà aclarint al llarg del treball.

13 Abans de decidir treballar únicament amb les sentències judicials, encara continuava donant voltes a la qüestió de produir un treball més etnogràfic. En un moment donat -amb el concepte de "dret de corregir" de fons- em plantejo fer treball de camp al jutjat de menors, per veure quin tipus de conflictes hi acaben arribant, però ho desestimo pel camp de dificultats que s'obra en relació amb el temps del qual dispo. Igualment em trobo amb la mateixa situació quan em plantejo la possibilitat d'alguna modalitat d'entrevista a nois i noies que haguéssin passat o estiguéssin en el que s'anomenen "centres de menors".

14 Idea concretitzada amb l'Ignasi, en una de les últimes tutories.

Després i a partir d'aquell petit estudi, incorpo –decidint recuperar la seva centralitat dins el treball, tot i estar a les darreres pàgines- les narracions de les històries dels judicis de cada cas amb diferents propostes d'anàlisi.

Per una banda, un anàlisi més construït sobre el llenguatge i la lògica dels processos judicials,

L'altra proposta d'anàlisi - amb l'intenció de mostrar la "llarga història", els processos i les relacions socials humanes darrera les violències, l'homicidi-parricida-, des d'un intent d'imaginació sociològica a partir de tot l'ambient (composat de petits estudis¹⁵, en els quals -i per avançar una autocrítica-, probablement hi mancava més estudis sobre història social i política; l'esquematisme és el resultat de cert desbordament no resolt -"veure per dins" cadascun dels casos, amb el temps que disposava en el moment que havia decidit ja, què era el que comptava en pel treball que duia a terme, no s'em feia gens practicable.

Haig d'advertir però, que just quan vaig trobar el "to" per apropar-me als casos -les dos darreres setmanes abans d'entregar el projecte-, patia ja d'un esgotament mental important (per diversos motius). Sóc conscient que els continguts dels casos, provoquen molt més la imaginació.

---

15 Pel que fa l'estudi de la *patria potestas* romana, m'he perdut molts matisos, detalls dels significats, per no poder llegir citacions en llatí, llengua molt usada en els textos produïts dins del camp de la romanística.

**CONSIDERACIONES SOBRE LA *PATRIA POTESTAS* ROMANA I LA *VITAE
NECISQUE POTESTAS***

La institució de la patria potestas a La ciutat antiga de Fustel de Coulanges

Per aproximar-nos als conceptes recorrerem diversos discursos. El que es pretén, no és posar l'accent en <<l'explicar>> sinó en el <<mostrar>>, a partir d'una relació entre els textos que es presenten.

El text *La ciutat antiga* de Fustel de Coulanges -tot i les crítiques que li fa George Dumézil- recull algunes pràctiques i significats que considero elements que tenen relació amb els conceptes de *patria potestas* i la *vitae necisque potestas*¹⁶.

El fil conductor de la tesis de De Coulanges és la relació íntima i unívoca entre el que anomena <<sistemes religiosos arcaics>> i altres institucions: el que anomena creences religioses, inspirarien, organitzarien i configurarien totes les creacions temporals humanes.

El mateix De Coulanges senyala que abans de la formació de la *ciutat antiga* (la ciutat entesa com una confederació de molts grups constituïts abans, les *gens*), no es pot oferir una datació cronològica de fets.

---

16 A la introducció a l'obra de De Coulanges, Dumézil (De Coulanges, 1984) senyala que el seu treball se sosté principalment per referències i cites gregues i llatines -producte del tradicionalisme i l'aïllacionisme de la Universitat francesa de l'època- ignorant altres fonts filològiques, històriques i etnogràfiques de l'època. Les seves debilitats teòriques -producte del context històric- passen per certa visió mecanicista de les activitats humanes, en tots els seus registres; com també la idea de trobar prioritats o filiacions entre les religions -també la insistència en la funció de les religions en l'evolució de les societats-, el dret i les institucions, quan potser seria més pertinent dir que formen part, segons Dumézil, d'una mateixa <<ideologia>>, tractant-se així, de tres expressions que s'interpenetren. De Coulanges acota excessivament dimensions històriques alhora d'exposar la seva teoria (com si s'exclogués el temps i l'espai), tot i percebre el factor indoeuropeu: per ell el culte als avantpassats i la figura conceptualitzada com a pater familias, que evoluciona cap a la figura de rei, constitueixen la dada primària, quan de fet aquesta figura existia ja molt abans entre els indoeuropeus, en una zona indeterminada d'Europa oriental.

La idea d'una evolució de les societats a partir de famílies aïllades -que De Coulanges situa equivocadament al primer mileni i en sòl grec o romà-, és impossible de verificar.

També parla de dos o tres religions que se sobreposen cronològicament (el culte dels morts, els Di Manes, les grans divinitats, etc), quan de fet aquestes, diu Dumézil, no serien unitàries ni monotípiques, sinó que els seus àmbits serien múltiples, i coexistirien.

La teoria de l'autor atribueix als morts un paper excessivament central: dissolts en el concepte col·lectiu de Manes, honorats i nodrits una vegada l'any en qualitat de parents, que simbolitzats en liturgies, romanen segons Dumézil, ignorats la resta del temps i devien ser escasament desitjats. També apareix artificial, segons ell, el vincle que ens demana que establim entre el concepte de llar (culte al foc) i el culte als morts; quan el culte a Vesta, de la llar, té a veure amb els vius, el present i l'avenir.

També sembla presentar un sistema religiós que segurament no estava en la ment de les persones. Projecta la sistematització monoteista cap al passat (temple, sacerdot, etc.), quan de fet sembla ser una mode de religiositat que es transmet per cultes iniciàtics i no doctrinals.

La noció unitària de <<ciutat antiga>> sembla també força qüestionable, com si la història de Grècia i Roma hagués coincidit. Tot i les crítiques, Dumézil subratlla que aquestes qüestions no disminueixen la fecunditat de la seva formulació. També podríem afegir la crítica, que De Coulanges fa marginal, subsidiària la perspectiva dels subjectes *alieni iuris*.

Però si que es pot determinar d'alguna manera la història anterior per la successió de les idees i de les institucions.

El propi De Coulanges afirma que l'historiador, que si bé se les haurà amb errors, de cap manera se les haurà amb impostures; i fins i tot els errors, tenint l'avantatge de ser contemporanis de les antigues edats que estudia, poden revelar-li, sinó el detall dels aconteixements, si al menys les creences. De la mateixa manera, no cal examinar si les llegendes responen a fets reals o no, si ens permeten veure idees que mostren que signifiquen alguna cosa per un grup humà¹⁷.

L'autor estableix d'entrada -a partir de restes arqueològiques de rituals de sepultura- la importància del culte als morts pels pobles grecs i llatins.

Per aquests pobles –seguim l'autor-, la mort es presentava, no com una dissolució de l'individu, sinó com un trànsit del món visible a un d'invisible, com un mer canvi de vida, i la tomba com un habitacle o una regió subterrània més ampla del mort, la regió dels manes o *mundus*, d'entitat invisible però no immaterial.

Aquest món invisible, on el mort complia una segona existència -persistint aprop de les persones, vivint sota terra-, no era estrany al present.

Els rites d'enterrament, així com el llenguatge escrit en documents de gènere divers, mostren que quan es col.locava un cos en el sepulcre, es creia també que s'hi col.locava alguna cosa viva.

Segons De Coulanges, era a partir d'aquesta creença en una espècie de segona existència, que s'en derivava la necessitat de sepultura, de que el cos del mort restes colgat a terra, i que per tant el el seu doble no visqués errant per sempre, sense lloc, convertint-se en perillós pels vius.

Per tant la cerimònia no només es completava amb l'ostentació de mostres de dolor, sino també en procurar el repòs i tancament del mort, de subjectar-lo al seu món, a través de l'observació de rites i pronunciació de formules.

---

17 Com senyalava Lévi-Strauss (2008), la prova seguirà en gran mesura il.lusòria, mai sabrem si l'altre opera a partir dels elements de la seva existència social una síntesi exactament superposable a la que elabora l'antropòloga. De fet, segueix l'autor, només fa falta que la síntesi, inclús tan sols aproximada, participi de l'experiència humana. No tractariem amb fets sinó amb significats.

El mort, una vegada enterrat, no estava emancipat dels vius, i viceversa: es donaven entre ells interessos comuns, cert contracte o reciprocitat. El culte d'alguna manera consistia en sustentar als manes, a través de sacrificis, ofrenes pel sosteniment, i libacions. Els morts, en tant que no oblidats, propiciaven la bona marxa i disposició dels assumptes dels vius.

La cura dels morts esdevé obligada, segons l'autor, en el moment que aquests passen a considerar-se entitats sagrades (*demoni* o *herois* -també *daimon*- segons els grecs, *Lares*, *Manes* o *Genis* segons els llatins), en tan que han fet el *trànsit* entre mons.

La casa aixecada a partir dels *lars*, *demoni* o *herois*, *daimon*, *penates*, *manes* (poders "sobrenaturals" que actuen de manera difusa i que no tenen una figura clara inclús al nivell de la vida dels individus, que es confonen i prenen diverses formes), es configuraria pel culte.

La "casa" es constitueix, doncs, al voltant d'un altar, on un flama brillant no cessava de cremar: el foc, la vida invsible dels avantpassats sacralitzats que es manifestava en realitats concretes si els individus havien de relacionar-se amb ells, però tampoc es confonien amb l'objecte que manifestava la seva presència.

Un foc al qual se li rendia culte, mantenint-lo perenne i purificat, evitant contaminar-lo amb materials i actes considerats inadequats, contraris a un determinat ordre del món, en la mesura que establia una comunicació entre realitats que havien de romandre separades. El culte al foc, a part de culte degut als morts, també es dirigia al present, a la vida i la providència.

El culte als morts d'alguna manera projecta la casa i una concepció de la territorialització; d'alguna manera el culte ordena aïllar el domicili i també la sepultura.

Seguint el discurs de l'autor, certa idea de " propietat privada" estava implícita en un culte que establia una relació misteriosa entre els avantpassats i els sòl. L'altar dedicat als avantpassats -símbol de la vida sedentària com indica la paraula-, una vegada assentat en un troç de terra, no podia mudar de lloc. La construcció de la *llar* suposava romandre sempre -o el que durés el grup familiar- al mateix lloc, suposava doncs prendre possessió del sòl, quedant la terra, en aquest sentit, penetrada pel culte als avantpassat, la *llar*.

Era el culte, i no lleis externes, el que garantitzava el "dret" a territorialitzar.

El recinte que encerclava la llar (el Terme col.locat conforme a rites) era l'emblema del dret a la propietat. Es donava una estreta relació entre grup familiar i sòl; una vegada dipositats els morts en un lloc, ningú podia traslladar un sepulcre, per tan ningú podia desposseir del sòl a un grup familiar. No hi havia cap espai dins del Terme que no restes impregnat i ocupat pels manes. No seria, no obstant, una propietat d'un sol individu, sino del grup sencer d'avantpassats, una forma d'organització corporativa sostinguda en un dret familiar.

El fill, el qui seguia la línia dels *paternae* -masculina i patrilinial-, li pertanyia la terra, pero no tenia el dret d'alienar-la. Els individus només posseïen la propietat en dipòsit, la terra pertanyia als que havien mort i als que neixerien.

Seguint amb el discurs de De Coulanges, la terra formava un cos amb el grup familiar, que no podia separar-se d'ella sino volia alterar el culte i ofendre els propis morts. En aquest sentit, la raó que el fill heretés no tenia a veure amb la voluntat personal del *genitor*¹⁸, que no necessitava fer testament: el fill heretava amb ple dret -però també d'obligació-, era hereu necessari per continuar el culte, la propietat.

El fill d'alguna manera heretava de si mateix, ja que entre ell i el *genitor* no hi havia donació, ni llegat, ni mutació de propietat, només continuació (ja en vida del *genitor*, el fill era copropietari de terra i casa). Res no passava de mà en mà, sinó que d'alguna manera restava immòvil: qui passava, era l'individu.

En cas de deutes, era el cos de la persona que responia (sotmetent-lo a la servitud), no la seva terra, que era inseparable del grup familiar. No es podia adquirir la propietat sense el culte, ni el culte sense la propietat. Com ja s'ha esmentat, l'individu viu era el represenat durant uns anys -el què durava la seva vida- d'una entitat constant i immortal, que es reproduïa a través del culte.

El fill primogènit (i en cas de no descendència biològica reconeguda, l'adoptat o un parent agnàtic), a la mort del *genitor*, era el qui continuava les cerimònies del culte domèstic: oferia els sacrificis, pronunciava les fòrmules de les oracions.

---

18 De Coulanges usa el terme *pater familias*, quan parla de la mort del *genitor*, moment en que aquest passa a ser *pater familias*. El *pater familias* és també el primer, el que representa tota la sèrie de descendents.

El dret de primogenitura no consistia en l'expoliació de la resta de germans, sinó que aquell adquiria rang de *genitor* i els germans, així com la mare, estatus de fills. La primogenitura implicava la vida en comú, disfrutar del béns sota la preeminència del major. Aquest patrimoni indivís té a veure amb el desenvolupament de la *gens* romana, que podia contenir en el seu ampli marc milers d'individus.

Aquest culte als morts *-sacrificia oculata-* era designat pels llatins amb la paraula *parentare*. Només s'oferia culte doncs, als *parentare*, i els que feien les ofrenes havien de ser els descendents masculins.

El *pater* era l'únic interpret que podia oficial el culte domèstic, ensenyar-lo i transmetre'l a un descendent masculí o agnat, tot i que aquest podia deixar de figurar si renunciava al culte o s'emancipava (la interrupció del culte segons De Coulanges, constituïa un acte qualificat de *parricidi*). Cada grup familiar fundava els seus *parentare*. En el cas que no hi hagués descendència masculina, era possible l'adopció -per iniciació al culte-, o a través del matrimoni de la filla.

La descendència femenina formava part del grup familiar; tot i que no representava els avantpassats, ja que no descendia d'ells, i tampoc es convertia en un avantpassat, ja que quan era enterrada, no era subjecte d'un culte especial. En la mort i en la vida només figurava com a membre menor del seu marit. Es considerava que no tenia cap *lar* que li pertanyés, per això mancava d'autoritat, d'autonomia, i esdevenia subjecte de tutela (del *genitor*, dels germans, dels seus agnats o dels propis fills).

La pràctica del matrimoni no produïa cap alteració de la situació agnàtica dels individus sinó anava acompanyada de la *conventio in manu*. Aquesta *manus -potestas* sobre la muller que al casar-se volia entrar a la família civil del seu marit- s'adquiria a través d'actes cerimonials com la *confarreatio* -o també la *coemptio* o *usus*. Abans del matrimoni, les filles invocaven i sacrificaven a la *llar paterna*: la *confarreatio* era considerada un rite d'iniciació sagrat, el pas a la *llar* i al culte que professava la persona amb la qual es casava.

Són els *parentare* del marit, els qui introdueixen a la muller dins el grup de culte, que es deslliga completament del grup familiar anterior. Després de la cerimònia els seus avantpassats seran uns altres.

El matrimoni li crea una segona existència, adquirint l'estatus de *filia* del marit (*loco filiae*) o sota el poder domèstic al qual estava sotmés aquest si era *alieni iuris* (*loco neptis*)¹⁹.

De Coulanges relaciona el fet que el culte domèstic es transmetés o heretés només per via masculina, així com el poder diferencial del *genitor* o *pater*, amb les idees sobre la procreació (el poder reproductor es creia que es transmetia per via exclusivament masculina). La dona casada tampoc transmetia el culte.

Tots els membres associats pel culte (muller, fills, esclaus, clients) restaven sota el poder del *genitor*, eren *sua manus*²⁰ (l'expressió *manus* designava el poder d'adquirir qualsevol cosa, només tocant-la amb les mans: un origen del poder lligat a la conquesta i l'apoderament físic que perviu en l'expressió).

El que s'anomenava *agnatio* o *gens* (*agnació* i *gentilitat* tipus de parentiu que es deriven del mateix principi) tenia a veure principalment amb el vincle de culte per via masculina, el vincle de sang no era suficient. La paraula *gens* correspon al verb *gignere* i al substantiu *genitor* (i del grec γένος) contenen la idea de filiació i d'origen comú (els grecs designaven també els membres d'un γένος amb el nom de ὀμογάλακτες, alimentats amb la mateixa llet).

Aquestes paraules són les que contenen la idea de parentiu, i no el terme *familia* pels llatins o οἶκος pels grecs, que contenen més la idea de propietat o domini (el camp, la casa, els esclaus, la moneda..).

El que uneix el grup és el culte al *Lar familiae Pater*, amb determinada potestat del *genitor*, en tant que continuador dels *paternae*, sobre les persones i les coses. El *genitor* espera de la posteritat, respecte de la seva descendència masculina, i d'entre aquests el primogènit, el mateix tracte (l'observació dels rites, l'actitud pietosa) que ell suposadament havia professat als avantpassats comuns perquè el culte no es trenqués.

---

19 Segons De Coulanges no està documentat, que la filla estigués exclosa de l'herència, però si que un cop casada, no heretava; i que soltera, tampoc podia disposar del que havia heretat -sinó de manera provisional i amb condicions, només en usufructe. No tenia dret a testar, ni alienar sense autorització d'un germà o els seus agnats (el llinatge patrilinial).

20 Idea de poder que té a veure amb una idea de conquesta, d'apoderament físic, d'agafar o posar la mà sobre algú o alguna cosa que l'expressió *manus* conserva de manera simbòlica.

Per això la necessitat, interpreta De Coulanges, de perpetuar-se sempre per via masculina, de la necessitat dels morts que no s'extingís la seva descendència i per tant també la necessitat del matrimoni (la dissolució o ruptura del matrimoni religiós, necessitava d'una altra cerimònia sagrada complexa). L'objecte del matrimoni era unir dos individus en el mateix culte domèstic i fer nèixer un tercer que continués el culte.

El neixement només suposava un vincle físic; el reconeixement del *genitor*, suposava en canvi el vincle moral, sagrat: els rites de purificació trencaven, en termes de dret, el vincle natural amb la mare, i permetia construir el vincle social amb el pare.

En el cas de que el matrimoni no aconseguís descendència -o també en cas de mort prematura-, el substituïa un germà o un familiar, i el nadó engendrat passava a ser fill social del marit. Dins d'aquest context del deure de perpetuar el culte domèstic es contemplava també el dret d'adopció. La persona adoptada havia de passar el rites d'iniciació per entrar al grup familiar de culte.

El celibat venia a ser una gran falta de *pietat* i una desgràcia, com una condemna simultània: falta de pietat degut a que posava en perill la felicitat dels *paternae* o *manes* del seu grup familiar, i desgràcia, perquè ell mateix quedaria privat de qualsevol culte després de la seva mort.

L'autoritat dins del grup familiar provenia del que els grecs anomenaven *ἑστία δέσποινα*, i els llatins *Lar familiae Pater*, el culte domèstic, els *parentare*, que assignaven els rangs. El *pater familias* és el primer, el que representa tota la sèrie de descendents, la continuïtat. La *mater familias* i la descendència femenina esdevenen éssers menors, respecte al *pater familias* i als fills o germans o altres parents agnàtics.

De la mateixa manera que les filles i la muller havien de ser tutelades, els fills respecte al *genitor* també: tots eren considerats persones *alieni iuris*, dependents. De Coulanges destaca que aquesta subordinació desapareix a Atenes, però no a Roma.

Trobàvem doncs una autoritat paterna i una conjugal, que tenia per principi i condició el culte domèstic²¹. L'individu nascut fora del matrimoni no estava sota aquesta autoritat paterna, entre ells no existia comunitat de culte, el vincle biològic no concedia cap dret.

---

21 Del matrimoni *cum manu*: la dona casada passa a estar sota la potestat del marit, deixa de ser *sui iuris* o d'estar sota la potestat del seu pare. Justinià elimina les referències a la *manus*. Al llarg del treball s'anirà configurant el caràcter de la *potestas* del *pater familias*, agnàtica o *gentilicia*. Principalment, en relació al concepte de *patria potestas*.

El *genitor*, era el continuador dels avantpassats, el depositari dels rites del culte i de les formules sagrades de les oracions, a les quals els *manes* no podien resistir-se; tot el culte residia en ell. Passarà a ser un *Pater familias* quan es mori.

De Coulanges especifica que la paraula *genitor* és idèntica en grec, llatí i sanscrit, i s'associa a la paternitat. La paraula *pater* designava el poder i no la paternitat, i era el títol otorgat de generació en generació, de primogènit a primogènit per via agnàtica; igualment, remontant-nos a una sèrie d'avantpassats, s'arriba a un *pater*, al cap de família, al qual s'invoca en les oracions.

Dins el llenguatge jurídic –seguint el discurs de De Coulanges- *pater o pater familias* podia donar-se a un individu que no tenia fills, que no estava casat, o que ni tan sols estava en edat de casar-se. També a qualsevol individu de gènere masculí que no depenia d'un altre i exercia autoritat sobre una família i sobre un domini.

Sgons els contextos, també s'aplicava als déus, o en un camp més literari s'adjudicava aquells que es desitjava honorar. L'esclau i el client també el donaven al seu senyor. Era sinònim de les paraules *rex*, ἄναξ, βασιλευς, contenint no només la idea de poder, d'autoritat, de majestuositat

De Coulanges interpreta que les creences implícites al culte als morts revesteix al *genitor* d'una autoritat il·limitada. Ningú extern pot alterar el culte. El *genitor* seria responsable de la perpetuïtat del culte, del grup familiar, dels dominis de la llar. Del seu deure de perpetuïtat s'en deriven tota una sèrie de drets, que no eren però absoluts. Entre aquests, el dret a reconèixer o rebutjar els fills quan neixen. El *genitor* sabia però, que si rebutjava la descendència masculina, corria el perill d'extingir-se, i que el seu destí després de la seva mort dependia de la cura que el seu fill otorgués a través de distints rites. El fill per altra banda estaria persuadit que, mort el *genitor*, aquest es converteix en un ésser sagrat al qual haurà d'invocar.

El *genitor* també tenia el dret a repudiar la muller, quan no hi havia neixements i en cas "d'adulteri"; s'havia d'assegurar la descendència i a més aquesta havia de ser "pura", dins del culte. També el dret a casar la *filiam*; a cedir l'autoritat o el *filius*; assegurar la continuïtat.

El dret d'emancipar, d'excloure els *fili* del culte, per tan del grup familiar, o el dret d'adoptar. Pel que fa la propietat, era copropietari amb el primogènit del grup familiar, i no tenia cap dret tampoc d'alienar-la, ja que pertanyia als *paternae*.

Seguint el discurs de l'autor, els membres del grup familiar -sota la potestat i autoritat del *genitor* que representava els *Lar familiae Pater*-, al no tenir agència, tampoc podien ser subjectes sobre els qual recaigués la justícia externa, pública.

També quan el fill havia comés un delictes, el *genitor* podia eximir-se de la responsabilitat, entregant-lo a títol d'indemnització, a la persona damnificada.

La muller, els fills o els esclaus, no podien ser demandants, ni acusadors, ni acusats, ni testimonis. Només el *genitor* podia comparèixer davant de tribunals públics. La justícia per la muller, el fills i l'esclau no radicava en la ciutat. El jutge per ells era el cap del grup familiar -sota l'observació dels *paternae*, els *lars domèstics*-.

Per De Coulanges, l'autoritat i el poder del cap del grup familiar sorgia de creences incorporades en els subjectes, i els límits radicaven en aquestes pròpies creences. Segons ell, les creences s'associen als sentiments morals per fortificar-los, per donar-s'hi poder de direcció en les accions dels éssers humans.

En la lògica d'aquest <<moral domèstica aïllada>>, les virtuts domèstiques rebien el nom de *pietat*: L'obediència dels fills era pietat (*pietas erga parentes*); la sollicitud, la tendresa dels progenitors també (*pietas erga liberos*). Sentiments, afecte, idea religiosa, tot es confonia formant una sola cosa i expressant-se amb el mateix nom.

En aquest context del culte als morts, el dret s'assenta al mateix temps que s'assenta la *llar*; i es transmet per via masculina amb la fòrmula de l'oració; poder del que posseïa les fòrmules, que li permetien la possibilitat d'obligar i constrenyir els *manes*.

De Coulanges senyala que on no hi havia fòrmula no hi havia dret. Les lleis eren el dictat de les creences religioses i eren cantades (els grecs les anomenaven *vóμοι*, cants; i els llatins *carmina*, versos), i el procediment i la idea de justícia, un conjunt de rites.

La idea de dret era inseparable de l'ús de certes frases sacramentals. Allò que obligava a l'individu no era la consciència ni el sentiment de lo just, sinó la fòrmula sagrada: la fòrmula pronunciada entre individus establia un llaç de dret.

D'alguna manera perquè existís una relació de dret entre persones, era necessari que entre ells hi hagués una relació de culte, associats a la mateixa *llar*, als mateixos sacrificis. El culte als morts crea el vincle social, determina les categories d'individus i ordena i regula les relacions entre ells.

Patria potestas, la vitae necisque potestas i el "dret de correcció" en l'Institut de Justinià.

Les Institucions o Instituta de Justinià fan la distinció, en relació als individus considerats dins l'estructura agnàtica de la família romana, entre aquells «que són amos de si mateixos o es troben sota el poder d'un altre»²².

El *pater familias* és *sui iuris* ("amo de si mateix" o "independent"; sinònim de *potestas*, ordre, mandat; sense relació amb la idea de generació; suggereix absència de subordinació) i els *filius familias* són *alieni iuris* (sotmesos o subjectats, al poder d'un altre, sota *potestas* o *patria potestas*, sense relació amb la idea de procreació). Així els que no es troben sota la potestat de ningú (*sui iuris*) prenen el nom de *pater familias* o *mater familias*.

La *mater familias* però no pren sobre els fills la *patria potestas* i podia pertanyer a una família agnàtica distinta a la del fill, quan el matrimoni no s'havia acompanyat de la *conventio in manum* -com senyalava ja De Coulanges. La consideració de *sui iuris* tampoc té a veure amb el matrimoni²³.

La *patria potestas* s'adquireix per justes núpcies, per legitimació, pròpia dels *ciudadans* romans, i per adopció²⁴. Com ja s'ha apuntat, el *pater familias* tenia sota *patria potestas* -a part d'altres subjectes considerats *sui iuris*- a tots els seus *filius* (biològics o per adopció), i els fills dels seus fills, i així successivament per línia masculina.

---

22 De totes les Institucions (tractats on s'exposen els principis i elements del dret), només es conserven la primera (Gai) i l'última (Justinià, 533 dC). Les altres -de Florentí, Calístrat, les Ulpianes i de Marcia- es coneixen per fragments que es troben en diversos passatges del Digest de Justinià. De fet les Institucions de Justinià -encara que més bizantines que romanes- no deixen de ser una imitació de les precedents (Ortolan, 1847).

Evidenciar, una vegada més, que en l'estudi de la *patria potestas* i la *potestas vitae necisque*, ha acabat prenent rellevància el camp jurídic i el seu discurs, i no les pràctiques reals, situades, de la gent, i tan només de certes classes socials. Podriem adjectivar la *potestas* com a *potestas agnàtica* o gentilícia.

23 En la concepció del dret romà no hi ha concepte de persona jurídica i la persona singular no es concreta en l'individu, sinó en el *pater familias*. El concepte de persones jurídiques sorgeix per primera vegada, en relació a les comunitats que formen part de l'Imperi (Iglesias, 2005).

En els textos s'usa el terme *caput* ("cap") per designar l'individu (tan lliure com esclau); decisiu, no seria tan el fet de ser lliure, sinó el fet de no estar sotmés a un altre *caput*, és a dir, la posició que s'ocupa dins la família (un canvi de posició dins la família agnàtica, suposa una *capitis deminutio*). La distinció entre individus *sui iuris* i *alieni iuris* determina la posició dins la família, així com la forma i l'abast de la seva actuació dins l'esfera familiar (Giménez-Candela, 1999).

24 A part de l'adopció, hi ha altres institucions com la *curatela* i la *tutela* -més relacionades amb l'herència, que transcendeixen més o menys l'àmbit familiar- però que no desenvoluparé.

La *patria potestas* no s'exercia mai de manera col·lectiva i la seva extinció esdevé amb la mort del *pater* o la *capitis deminutio* (pèrdua ciutadania del *pater*), en el cas que el *filius* estigués sobre el poder immediat d'aquell (segons les generacions vives dins la família); per adopció, la qual determinava l'adquisició de la *patria potestas* sobre un tercer²⁵; o per *emancipatio*²⁶. Berger apunta també que els *filiis* deixaven d'estar sota la *patria potestas* quan es convertien en sacerdots o vestals, o adquirien determinats càrrecs públics. D'altre banda la renúncia a la *patria potestas* no està prevista en cap de les Institucions.

La *patria potestas* en les seves diverses manifestacions -que vincularia la família agnàtica- facultaria al *pater familias* de determinats drets, drets que aniran patint transformacions en relació a l'enfortiment del poder estatal, alguns fins abolir-se²⁷.

En relació als fills, el dret de vida o mort (*vitae necisque potestas*), el dret de vendre'ls (*ius vendendi*) a través d'una *mancipatio* (amb distints efectes si es duia a terme dins o fora de Roma; en el primer cas que no els feia esclaus, sinó que els posava sota un poder particular -*in mancipio*); també en situació d'extrema misèria podia fer ús del *ius vendendi*.

També tenia el dret d'exposar-los (*ius exponendi*), dret regulat ja en les primeres Institucions. En el cas que algun membre de la família hagués causat algun dany (*noxia*), el *pater* podia assumir-ne o no la responsabilitat, simplement entregant l'autor del delictes a l'ofés com a reparació (*noxae deditio* o responsabilitat noxal).

La *família agnàtica o civil* i la *potestas* del *pater* és un fenomen complex. La relació entre *potestas*, protecció i dependència, en aquest context -on s'atribueix a determinats individus la categoria d'*alieni iuris*- serien indisociables²⁸.

---

25 En sentit estricte, l'adopció d'una persona *alieni iuris* (*adoptio*), però també l'adopció d'una persona *sui iuris* (*adrogatio*). L'*adoptio* suposa l'adquisició de la *patria potestas* per un altre *paterfamilias* (efecte jurídic similar al *ius vendendi* del fill).

26 La Llei de les XII Taules (legislació decimviral) disposava que si el *pater* venia al seu *filius* tres vegades (per la *filiam* i els néts només una sola emancipació), aquest quedava definitivament lliure de la *patria potestas*, esdevenia per tant *sui iuris* (Giménez-Candela, 1999)

27 L'intervenció legislativa s'iniciaria al segle I aC amb Trajà, que obliga a emancipar al *filius* maltractat pel *pater*. O Adrià castiga amb la deportació al *pater* que mata al *filius latronis potius more quam patris iure* (més com a lladre que en ús de la seva *patria potestas*). El *ius vitae et necis*, encara testimonià per Papinià, seria condemnat per certa ètica cristiana. Constantí fa reu de la pena pròpia del parricidi -la *poena cullei*- aquell que mata al fill.

28 Sobretot a partir de l'estil legislatiu de la República (Visscher, 1931).

Segons Teresa Giménez-Candela (1999), la *patria potestas* tindria el seu origen en el *mancipium* quiritari -*quirites*, antics ciutadans romans, els *patricii* o membres de les *gentes patriciae*- que aglutina tots els poders que el *pater familias* exerceix en la comunitat familiar (el terme més antic per fer referència a la propietat és *mancipium*, que segons l'autora designa el poder familiar absolut que el *pater familias* exerceix sobre les persones i les coses).

S'han de fer distincions entre "propietat" i "posseió": entre *dominium ex iure Quiritium* i *potestas*. Originàriament la posseió seria la projecció de la *potestas* sobre els béns immobles²⁹. No es pot entendre la *potestas* sobre el model d'un concepte patrimonial dins un règim de béns (la 'potestas' no és el 'dominium', encara que es puguin agrupar sota el concepte de *manus* o *potestas*).

La *potestas* apareix arcaicament com una forma de sobirania de l'autoritat exercida pel *paterfamilias*. L'Estat no coneix *alieni iuris*, mentre que en la família romana existeix un únic *sui iuris*.

Segons Iglesias (2005)La *patria potestas* seria una paraula consonant amb la moderna de <<poder>>, i no amb la de <<poder subjectiu>>. Els drets (*iura*) no s'entenen en sentit subjectiu modern, és a dir, de pretensió individual. Si el *ius* més antic, consistia en un ordre de poders personals que es manifestava per actes de força (*vis*) formalment ritualitzats, actes d'apoderament de coses (*vindicatio*) o de persones (*manus iniecto*), la *potestas* que faculta al *pater familias* no és personal, sinó funcional; actua de manera autònoma, però no independentment.

La *vitae necisque potestas*, a diferència d'un poder anàleg sobre els esclaus, es configuraria no com facultat de disposició de coses que pertanyen al *dominus*, sinó sota l'aspecte disciplinari, és a dir, com a facultat de punir els subjectats, en l'àmbit del poder discrecional reconegut al *pater*.

Aquesta *potestas* diferenciada, exercida sobre una filiació legítima com a *patria potestas*, i el *vitae necisque potestas*, eren formes de vida institucionalitzades (*ius proprium civium romanorum*), que no podien ser estranyes a un ordenament general³⁰.

---

29 El passatge a una concepció més "espiritual" de la *patria potestas* és producte d'una lenta evolució, no pel canvi polític de la caiguda de la monarquia (Biondi,1952)

30 Les interpretacions de la paraula *nex* o *necis* (*ius vitae et necis* o *necisque*) passen d'una mort no sangnant -per estrangulament o ofec-, a definir de forma més genèrica una execució, sense tenir en compte els mètodes inflingits (Thomas, 1981).

Rabello (1979) apunta una sèrie de limitacions a la *patria potestas*. Entre aquestes les que havien de venir del que s'anomena *mores maiorum* -tradicció pràctica sentida com a vinculant, de caràcter més casuístic i no general- i refermades per les *leges regiae*, el *ius* de caràcter religiós.

Es pot senyalar la importància del factor religiós -en la línia de De Coulanges-, pel culte als *dii parentes*, en que el *paterfamilias* actuaria de manera similiar a la figura d'un sacerdot, i objecte de culte després de la seva mort. Donant la justa importància al factor religiós -seguint Rabello- podem dir que aquest era un element atribuidor i limitador al mateix temps de l'exercici de la *potestas* en general.

Una altra limitació de la *potestas* del *paterfamilias*, es donava en què a tal amplitud del poder havia de correspondre un alt sentit de la responsabilitat de la persona que l'exercitava: el *concilium propinquorum* de tipus consultiu no obligatori (espècie de consell domèstic de composició variable -la idea d'un tribunal domèstic, entès com a "òrgan jurídic" no seria segura), exercia certa pressió.

Igualment la societat havia d'imposar indirectament un fre psicològic no indiferent, que impediria usar arbitràriament o contra les normes religioses, la *potestas*.

El *paterfamilias* actuaria sota la coercibilitat del temor a l'actuació dels censors, a la nota *ensoria* que el convertia en *ignominiosi*; també per evitar la *consecratio*, l'abandonament a la venjança (*vendetta*) del déus.

La limitació de la *patria potestas* es pot explicar també per la necessitat de reclutar ciutadans per defensar la ciutat d'atacs externs. Es pot aventurar la hipòtesi -segons Rabello- que el fill podia sol·licitar la intervenció del poder reial.

El mateix autor sosté -citant autors que treballen sobre fonts orientals-, que antigament el terme *vitae potestas* es referia al poder del *paterfamilias* de perdonar o excusar el crim comés pel *filius familiae*; a mesura que l'Estat comença a regular determinades accions i contemplar-les com a criminals, el *paterfamilias* perd el poder de perdonar.

En relació a la *potestas* del *pater familias*, el mateix Rabello (1979) recull una norma del Festo atribuïda a Servio Tullio <<Plorare. Si parentum puer verberit, ast olle plorassit, puer divum parentum i esto>>; <<il figlio che percuote [pega] il *parens* diviene, dopo il *plorare* di questi, *sacer* ai *divi parentum* [expressió més ampla que *dii parentes*, i que compren els deus venerats per la família], egli viene cioè consacrato alla divinità, con espulsione dalla comunità. L'*homo sacer* è esposto alla possibilità di essere ucciso impunemente, ma tale uccisione non era necessaria. Il fatto che Festo sottolinei *divis parentum*, mi fa pensare che la sacertà si avesse solo all'interno della famiglia, e che quindi solo al *pater* sarebbe spettata la facoltà di uccidere il figlio *sacer* (Rabello, 1979: 46-7).

La condició de *sacer* significa mort a títol expiatori: i l'expulsió del *reus inextinguibilis* de la comunitat advé mitjançant la *consecratio capitis*. En aquest sentit –seguint encara Rabello– l'exercici de la *potestas* es concebria com una *sacratio capitis*, obrint una esfera lícita per matar.

La *vitae necisque potestas* del *paterfamilias* com a possibilitat de matar l'*homo sacer*. La condició de *sacer* supera la seva naturalesa de separació de lo profà i de proscripció per assumir aquella de pena de mort. Alguns autors creuen que aquesta evolució seria a la inversa: aniria del primitiu sacrifici humà al règim *sacer*.

Yan Thomas a *Le droit de mort, le politique et le domestique. Essai sur le concept de <<patría potestas>>* (1981), formula l'hipòtesi que la *patría potestas* seria un concepte que revelaria certa idea de la ciutat i de la "casa". La *patría potestas* com un dret sobre els fills seria de naturalesa distinta a una *potestas* més general.

Exposa la idea que la *vitae necisque potestas* designaria només la relació entre el *paterfamilias* i el *filius familia*, distinta de la relació amb la *filiam in potestate*, o la muller *in manu* o altres membres subordinats a la *potestas*.

Segons l'autor, matar la filla és un acte homicida que la llei -pública, civil- permetria, en tant que sanció d'un delictes. Al contrari, la mort d'un fill seria segons l'autor, un dret del *paterfamilias*.

La idea de Thomas, és que la ciutat, constituïda per una comunitat de *patres* seria una cadena ininterrompuda de poders heredats, i que ningú podia esdevenir *pater* si abans no havia estat *filius*.

Segons William V. Harris <<Roman citizen father could put his children to death with impunity, even his adult sons. In the case of adult sons, a serious offence had to have been committed if the killing was to be accepted as legitimate; as to whether the father was obliged to summon some sort of domestic court, there is disagreement. In any case the father's right to kill his children continued in existence until the late Empire. This is the central or least the most remarkable element in *patria potestas*>> (Harris, 1986: 81).

Segons el mateix autor molts textos mostren que el primer *ius civile* permetia als <<roman citizen fathers [...] to put their sons to death>>. Cita a Ciceró (*De Domo* 77) que menciona que en algun tipus d'adopció s'assumia que un *pater* tenia "vitae necisque potestatem" sobre el fill. Menciona també Papinià, que afirmava que una *lex regia* donava el mateix poder; Gaius menciona aquest poder, però les XII Taules especificaven que s'havia de donar una *iusta causa*. Harris també menciona que Dionís havia atribuït a Romul una llei que donava als pares el dret a matar als seus fills.

Harris (1986) i també Amunátegui (2009) coincideixen en esmentar una sèrie de <<casos històrics>> a través de mites, llegendes o fets reals, recollits per Livi, Valeri Màxim, Orosi -entre d'altres.

En la majoria de llegendes o fets reals --amb vitalitat, probablement pel seu contingut polític convencional, al costat dels pocs i esquemàtics casos on el *pater* mata la *filiam*-, el què apareix en tela de judici, no seria el dret a castigar que tindria el *pater*, sinó la facultat de perdonar, és a dir el *ius vitae* de la *patria potestas*. En la majoria, solen trobar-se en col·lisió els interessos de la família i els de la ciutat.

Una de les narracions, és la del cònsul Brutus que codemna a mort als seus fills, entre d'altres, per planejar el retorn dels Tarquins.

Encara que segons les XII Taules, actuaria més com a cònsul, i no tant com a *pater*, alguns autors afirmen –seguint Amunátegui– que igualment, tant com a *pater* o com a cònsul, podia condemnar als fills, si se segueix la idea d’una suposada mística ciutadana de Roma, en què l’amor a la patria era superior a la filial.

El cas de Spurius Cassius, cònsul tres vegades, esdevé sospitós de voler reestablir la monarquia proclamant-se rei, sospita reforçada per la seva proposta d’unes lleis agràries que permetien distribuir millor els territoris conquerits pels romans. La resposta de l’aristocràcia romana no es fa esperar i acaba mort.

L’autor de la mort es discutida entre el *pater* o el poble. La història és molt dubtosa, però al marge de l’existència d’aquest personatge, es poden obtenir conclusions respecte a les facultats que tindria el *pater* per matar els fills. Harris(2009) per exemple creu que es pot concloure que el *ius vitae necisque* podia usar-se per condemnar un individu quan fos dubtós determinar si havia comés un delictes de tal magnitud.

Rabello (1979) estima que hauria estat condemnat pel poble, però l’execució de la pena hauria estat deixada en mans del *pater* per reestablir l’honor de la família. Livi parla expressament de *perduellio* (traïció), per tan de judici públic, que a l’afectar la estabilitat de la República, nega la possibilitat al *pater* d’usar el *ius vitae* per absoldre al *filius*.

Amunátegui (2009), seguint Edoardo Volterra, descarta l’existència de dos jurisdiccions paral·leles mutuament excloents, la familiar i la pública. En les versions de la història de Cassius (Livi, Valeri Màxim), davant la decisió molt important com seria l’exercici de la *necis potestas*, els autors senten la necessitat, segons Amunátegui, que la voluntat del *pater* s’expressi d’una manera quasi judicial, sigui a través d’un acord col·lectiu (*consilium propinquorum*) sigui que el *pater* conegui la causa (*cognita domi causa*). En aquest sentit, l’exercici arbitrari de la *necis potestas* no seria acceptable.

Els casos de A. Postumi (431aC) i Manli Torquatus (340aC) presenten similituds entre si. El primer és nombrat dictador per lluitar contra els ecus i volscs.

Durant la batalla, el seu fill abandona el seu lloc per lluitar al costat del grup considerat enemic, contravenint les ordres del dictador. Una vegada guanyada la batalla, el fill és condemnat a mort pel pare i decapitat.

Igualment Manli, com a cònsul en la guerra contra els llatins, condemna al fill per passar-se a l'enemic. En els dos casos no s'exerciria el *ius vitae necisque* derivat de la *patria potestas*, sinó més bé l'*imperium* atribuït als dictadors. No hi ha resta d'un *iudicium domesticum*. Valeri Màxim senyala que la joventut romana rebutja l'actitud de Manli.

Livi i Valeri Màxim (Amunátegui, 2009) també recullen la història de L.Manli i M.Pomponi (362aC), que presentaria una aplicació arbitrària del poder disciplinari que suposa el *ius vitae necisque*. Manli, dictador, és acusat pel tribú Pomponi per comparèixer davant del poble, pels maltractaments que inflingia al seu *filius*, relegat al camp tractant-lo d'esclau. El *filius*, en un impuls d'amor filial, armat amenaça a Pomponi sinó retira l'acusació; aquest acaba cedint davant l'amenaça.

També el cas de Fabius Censorius que hauria mort al seu *filius* per un delictes de furt. Harris (2009) planteja la possibilitat que en la narració els fets reals hagin estat intencionadament alterats, conforme la intenció del apologeta cristià Orosi -qui recull la història- de denostar les costums paganes: hi hauria la possibilitat que el *pater* castigues al *filius* amb un càstig inferior a la mort, però que el *filius* agravés després suicidant-se. En canvi Amunátegui (2009) no creu un falsajament de la història en tan que es correspon amb les facultats de la *patria potestas*: l'opció de castigar-lo amb la mort -fundada sobre fets objectius- estaria dins els poders del *pater*. D'altra banda, la mort del *filius* no exonera a la família de la seva responsabilitat, en tan que ha de fer entrega del cos del *filius* a l'ofès.

Quintilià, Valeri Màxim i Orosi, recullen el cas de Q. Fabi Màxim, que mata el seu *filius* per *impudicus* (segons Quintilià) o *dubia castitas* (segons Valeri). Davant d'aquest homicidi, el pare és citat pel tribú de la plebs (càrrec establert com a contrapoder plebeu al poder patrici dels còsuls), i condemnat a l'exili.

Datat entre el 104 i 102 aC per Orosi, acredita d'alguna manera que la *patria potestas* era ja controlada per institucions externes. Thomas i Volterra (Amunátegui, 2009), senyalen que el *pater* hauria estat condemnat per no usar el *iudicium domesticum* o excedir-se de les penes que imposaria aquell (el *iudicium domesticum* no seria una competència anàloga a la jurisdicció estatal, no produiria cosa jutjada respecte la instància pública i no exculparia al *pater* dels abusos comesos en l'exercici de la *patria potestas*).

Hi ha altres casos que tenen a veure amb filles adultes. Trobem el cas molt esquemàtic -recollit només per Valeri Màxim-, d'un tal P. Atili Filisc, esclau que guanya la seva llibertat a través de la pràctica de *stuprum* (prostitució), i que acaba matant la seva *filiam* perquè dur a terme la mateixa pràctica.

També el cas del rei Pontis Aufidiani, finals de la República, que mata la seva *filiam* al descobrir que "la seva virginitat ha estat traicionada" per l'esclau *paedagogus*³¹.

O el cas de Virginia, que el seu pare mata, perquè segons diu la llegenda, no volia estar subjectada al *decemvir* Ap. Claudi.

Harris (2009) anota el cas d'Emili Escaure *filius* de M. Escaure cònsul (115 aC), al qual se li prohibeix d'entrar en presència del seu *pater* després de desertar de la batalla contra els Cimbris. Arrel d'això el fill se siucida. El *pater* no mata directament al *filius*, encara que pronuncia una condemna tan greu que deixa al *filius*, per les seves conseqüències socials, psicològiques i econòmiques, amb la única opció del suïcidi (podriem pensar en tal context que el tractament i la resposta eren socialment esperats).

Auli Fulvi era senador en l'època que Catilina posa en perill la República romana pels seus intents revolucionaris (63aC). Després de la denúncia al cònsul, es decideix executar els responsables. Entre aquests hi ha el *filius* de Fulvi. Aquest l'arresta i -prèvia acreditació de la condemna pel senat- executa la seva mort.

---

31 Harris apunta que segons les fonts disponibles, el fet que el *pater* matés a la *filiam* només era remarcable si ella era considerada innocent, o el *pater* esdevenia moralment desqualificat (Harris, 1986).

El *filius* i la resta dels membres de la conjura, haurien estat considerats "hostis" (enemics), lo qual habilitaria a qualsevol a matar-los. El *pater* hauria actuat en funció d'això. Si la participació en la conjura cau en el tipus de la *perduellio*, el *pater* no compta amb el *ius vitae*, és a dir, de perdonar al fill.

En canvi la *ius necis* es trobaria plenament justificada, inclús com a única alternativa, donat l'estatus del *pater* i el prestigi familiar. En aquest sentit la *necis potestas* representa un deure i no tan una facultat o un dret.

Harris (2009) apunta a una tradició romana senatorial, principalment aristocràtica, en que la relació *pater-filius* havia de ser estricta, severa, autoritària³²; però aquesta tradició produeix estranyes manifestacions en pocs casos. Els *paters* -en l'aristocràcia romana- intentaven evitar la responsabilitat en el vessament de sang.

L'autor creu que el primer ús realment clar de la *vitae necisque potestas* «came only in 63 and testifies to the deep emotions of Catiline's upperclass enemies; though there may have been precedents in turbulent but less well-documented decades before 70» (Harris, 1986: 89).

D'altra banda, senyala l'autor, que la funció de la *vitae necisque potestas* dins la llegenda, era en part per permetre «the execution of a politically troublesome individual who was not universally recognized as having committed a criminal offence» (Harris, 1986: 89).

---

32 Harris creu que no hi ha cap paral·lel no-romà que s'acosti a aquests tipus de relació autoritària. Menciona que ni els Tallensi -estudiats per Fortes, que parla de "latent antagonism"- ni els Rajputs de Mewar -G.M. Carstairs- tenien una noció d'una paternitat d'aquestes característiques. L'únic paral·lel que coneix vindria del Deuteronomi, en què -en aquest cas els pares- podien matar els fills "desviats" (Harris, 1986).

Segons Rabello, en el "dret" hebraico-talmudic no hi hauria cap episodi que faci referència a l'existència d'una *potestas vitae necisque*. Però cita un passatge del Deuteronomi (21, 18-21) on es troba la regla establerta pel fill «traviato e ribelle». Segons Rabello «Quando un individuo avrà un figlio traviato e ribelle che non dà ascolto al padre e alla madre e per quanto lo correggano egli non ubbidisce loro, il padre e la madre lo prenderanno e lo porteranno agli anziani della loro città, al tribunale del luogo, e diranno agli anziani della loro città: 'questo nostro figlio è traviato e ribelle; non ci dà ascolto e mangia e beve eccessivamente'. Tutti gli uomini della città lo lapideranno ed egli morrà e toglierai il male di mezzo a te e tutto Israele udrà de avrà timore» (Rabello, 1979: 344).

En relació aquell "antagonisme latent" pares-fills entre els Tallensi, Fortes escribia: «Perhaps the most extraordinary feature of Tallensi parents' relations with their children is the recognition, in custom and belief, of the latent antagonism behind their mutual identification and comradeship, their devotion and co-operation» (citada per Gluckman, 1976: 56).

D'alguna manera la *patria potestas*, en l'ordre senatorial, venia assistida per l'autoritat del Senat, dels *patres*. En aquest sentit -seguint Harris-, el *pater* devia tenir un rol emergent en la política; i una autoritat més amplia que la del *pater* estava implícitament recolzada per la *vitae necisque potestas*. I que de fet, a partir de les fonts creades, el *ius vitae necisque* s'invoca més en períodes de violència política.

Segons l'hipòtesi de Thomas(1981), la mort del *pater* (*parricidium*³³), seria la primera figura criminal que mobilitza un la ciutat (o "dret penal" públic). El *patricidi* seria un homicidi de naturalesa distinta -transgressió fonamental de caràcter religiós, o assimilada a la mort de l'emperador, *pater patriae*, i en un context més militar amb la *perduellio*.

Per l'autor, en el camp polític, el recurs al parricidi imposa l'unitat d'una referència ideològica que juga amb el model paternal com a paradigma i fonament del poder: en aquest sentit les fronteres del crim *maiestatis* no estan ben definides. No estariem dins del camp semàntic del parentiu, sinó d'aquell del poder designat sota la modalitat del *pater*.

Seguint encara Thomas, no canvia quan passa de l'esfera domèstica a la política, es tractaria sempre del *pater*, detentador d'una *potestas* única en la seva arrel. En canvi l'homicidi com una mort simple, revelaria segons l'autor un altre "ordre", en tan que restaria durant molt temps un fet de "violència privada" ("iustus dolor impulsam"), encara que aquesta es compleixi de manera pública (la noció genèrica de l'homicidi d'un *homo* no apareixria, segons l'autor, fins a finals de la República).

---

33 Segons recull Thomas (1981), hi ha diverses interpretacions de la paraula *parricidium*. Sense els contextos no es pot aventurar res. Breument, tenim *parricidium* com "una mort comesa amb dolor" (Mommsen) fent equivalent *parricidium* i assassinat (Kunkel, J.D. Cloud). Altres etimologies proposades de *parricidas* reenvien a l'assassinat d'un ciutadà o individu lliure (Bonfante, Levy-Bruhl, Costa, Gernet); en altres casos també s'aplica a l'assassinat de l'*homo sacer*. L'expressió *paricidas esto*, que pot ser mort a títol de compensació (Visscher). Fora d'aquests contextos jurídics, la paraula *parricida* se sol usar com expressió d'una culpabilitat arcaïtzant i terrible.

La figura del *parricida* sol associar-se també als *libidines*, *furores* i els *stupra*, inclús en certs contextos a l'incest. Per Thomas, en aquelles definicions, el *parricidium* no estaria reservat a l'assassinat del *pater* per part del *filius* o *filiam*, sinó també en el cas de la relació invertida (*pater* que mata el *filius*: cas en què es fa servir la paraula *parricidium*, en tan que aquell excedeix els límits ordinaris del *ius vitae necisque*) o ampliada al parentiu (de fet aquesta noció ampliada de *parricidi* correspon en algunes institucions a l'extensió de l'incest): aquesta noció ampliada de *parricidium* no esdevindria fins la *lex Pompeia de parricidiis*.

En tot cas la qüestió del parricidium com a *patricidi* (el complex de representacions i actituds que apareixen en els textos on es diu que un fill ha matat al pare), no es pot comprendre sense una visió de conjunt articulada en oposició a l'homicidi.

Harris (1986) també subratlla que la frase *ius vitae necisque* es podria explicar en connexió amb l'exposició d'infants: la *expositio* en les institucions romanes, no era tractada com assassinat. La *vitae necisque potestas* no cobriria l'*expositio*, en tan que la *patria potestat*, no es feia efectiva fins al moment del reconeixement formal del *filius* pel *pater*³⁴.

Es possible però que una de les funcions de la *vitae necisque potestas* fos la de legitimar l'*expositio*, i que esdevingués relativament més important quan el vell model de família aristocràtica perdés la seva extrema severitat.

La *vitae necisque potestas* s'anirà transformant, en la consciència popular i en les institucions. Segons Harris l'abolició formal definitiva de la *vitae necisque potestas* esdevingué en el Codi teodosià (l'etapa anomenada Teodosiana en el camp de la història del dret romà, va del 430-530dC), d'altres com Thomas (1981), apunta que la doctrina dominant la situaria en la constitució de Constantí (el matrimoni adquireix més rellevància o poder jurídic que la figura del *pater familias*); en canvi Berger la situa en l'etapa de Valentinià I (425-455 dC) quan s'estabeix amb claredat la condemna del *pater* que mata algun *fili*.

Segons Biondi (1952) a partir de Justinià (527-565 dC), la *patria potestas*, concebuda dins esquemes teocràtics, es concep com un poder entés com *officium*. No és més un dret del *pater* o del grup, sinó *officium* en interès dels *filiis*, i només amb aquesta finalitat se li atribueixen poders al *pater*. La legislació de Constantí senyala que la *patria potestat* <<in pietate consistere debet>>.

En el *Digesto*, *pietas* i *patria potestas* apareixent interpolats, donant émfasi o reforçant una *patria potestas* marcadament protectora. Per influència de la doctrina estoica -en sintonia a un principi d'equitat-, *pietas* expressa una necessària benevolença -del pare vers al fill. També l'emperador August intervé en l'exercici de la *patria potestat*, reconeixent que no és un exercici lliure, que s'ha conformar a la *pietas*.

---

34 Harris escriu: <<was one short phase of the Roman offspring's existence during which the father could easily be thought of as giving it life if he so chose, those first few days during which an infant might be exposed, When the father recongized the child by picking it up (*filiam, filius tollere*), he was giving the life>> (Harris, 1986: 93).

Així l'antiga *patria potestas* esdevé un simple poder de correcció: a les lleis, seguint encara Biondi es parla de <<correctio>>, de <<medicina correctionis>>, i de <<punire mores>>. Es reconeix el dret d'esmenar i castigar "de forma deguda" als fills joves. Qualsevol facultat que sobrepassi la "normal i moderada correcció" resta exclosa: si el *filiis* són culpables de delictes que sobrepassen la *ius domesticae emendationis*, són conduïts a l'autoritat judicial.

La transformació de la *patria potestas* però no s'ha d'atribuir completament a la influència cristiana, no és causa determinant, en tot cas segons Biondi, completaria la transformació. L'autor parla d'un factor intern, no entés com a tècnica jurídica, sino com un "sentit d'humanitat" determinaria la decadència de l'arcaica concepció de la *patria potestas*. També senyala certa ètica estoïca com a factor transformador.

L'influència hel·lenística podria justificar la decadència de l'estructura agnàtica de la família romana, però no el concepte que la *patria potestas* ha de consistir *in pietate*, que segons Biondi no correspondria a cap legislació oriental, sinó que seria marcadament cristiana. De totes formes aquests factors (desenvolupament intern, estoïcisme, hel·lenisme) operarien, segons Biondi, en tan que devien ser conformes a l'ètica cristiana³⁵.

Seguint encara el discurs de Biondi, a la base de la relacions *pater – filii* no hi ha el vincle jurídic de la *patria potestas* de caràcter més pagà, sinó la relació de generació, que determina un altre règim ètic, una espècie de *paterna pietas* cristiana (tot i no ser, en tant que concepte, una novetat cristiana, sinó que els clàssics llatins ja l'invocaven molt abans). Així, les lleis de Constantí invoquen repetidament, per parlar d'elements materials i immaterials que regularien les relacions entre pares i fills, expressions com: <<ratio humanitatis>>, <<comendatio>>, <<affectus pietatis>>, <<obsequium>>, <<reverentia>>, <<pietas>>, <<pius sedulitatis affectus>>, <<naturae ipsius religio>>, un llenguatge nou que parlaria de <<miser cordia sanguinis>>.

---

35 L'Església perd el seu component de clandestinitat després de l'edict de Milà -313 dC, convertint-se a finals de segle la religió oficial de l'Imperi, ja però des de molt enrera els eclesiàstics han dut a terme una subjectivació de part de la població (Biondi, 1952)

Senyala Biondi, que mentre en el món pagà la *paterna pietas* podia ser un motiu ètic que inspirés decisions, en el "nou dret" no resta reservada només a l'esfera moral ni és només objecte de disquisicions de retòrics i moralistes, sinó que constitueix la directiva general de la legislació en el camp de les relacions familiars.

Les lleis no parlen de *pater* o de *patria potestas*, ni de *filiusfamilia* o *fili*, sinó de *minores* i de *propinqui seniores*, els quals tenen la facultat de *corrigere erratum*. En aquest precepte de l'*officium* s'inspira la legislació cristiana per disciplinar les relacions entre pares i fills.

La *patria potestas* passa a fundar-se en la idea del fet de la generació, d'alguna manera la interpretació d'una naturalesa que déu a impartit al món considerada *sacra*.

Sacra i *patria potestas* esdevenen termes equivalents en la noves lleis. Com que la sacralitat s'inscriu en la mateixa relació de generacions, no acaba amb l'emancipació. De la mateixa manera que no es permetien abusos en l'exercici de la *patria potestas*, també qualsevol facultat que sobrepassi aquella concepció de la correcció, també resta exclosa.

La correcció té límits precisos: les lleis de Valentinià adreçades al senat, acorda als *seniores* la *correctio* dels *minores*, però afageix: *quod si atrocitas facti ius domesticae emendationis excedit, placet enormis delicit reos dedi iudicum notioni* (citada per Biondi, 1952:37). El fragment senyala que per fets greus acaba la *patria potestas* per donar lloc a una jurisdicció pública: d'alguna manera el *ius vitae ac necis* segueix la consideració *de filio hoc tractari crudele est*.

Segons Albanese, es parla d'una *auctoritas* que s'ha d'exercitar *iure patrio*, d'una *privata animadversio*, d'un *ius domesticae emendationis* (recalca l'autor que de fet totes aquestes expressions designen el poder punitiu derivat de la *patria potestas*), que són rigidament contraposades, com a model a seguir, a una <<ipotètica e il·lícita potestas, che, in puniendis morum vitiis, si estenda in immensum>> (Albanese, 1947: 353).

Retornat a Biondi (1952), senyala que l'element étic no era estrany a l'ordenament de la *patria potestas*, però la funció educativa dels fills no hi estava necessàriament connectada. El *pater familias* tenia el poder "jurídic", però no el de ser educador dels propis fills. Si es possible separar l'educació de la *patria potestas*, es pot entendre que l'educació no devia ser una de les seves finalitats.

Es parla de la mare educadora i de *materna potestas*: i en alguns textos la mare és equiparada al pare. Donat que la *patria potestas* té una funció essencialment educativa, Justinià senyala que la mare és més "digne" per educar els fills.

En les lleis justinianes la *patria potestas* concideixen poder jurídic i funció ética: la *patria potestas* no és més que un poder jurídic acordat únicament per l'educació i la correcció del fill.

El *pater* s'entén com a genitor enlloc de cap de la família: d'alguna manera el deure fonamentals entre genitors i fills resulten de la mateixa idea de "naturalesa" (*lex naturata*), independents de qualsevol acte jurídic. Deures que no acaben –com s'ha senyalat més enrera- amb l'emancipació, ni es constitueixen per efecte d'adopció.

En la nova legislació –seguint de nou amb Biondi- el deure d'honorar els genitors no és un motiu étic d'una única disposició, sino principi directiu general de les relacions entre pares i fills. En aquesta concepció cristiana, els fills tindrien el deure fonamental d'honorar i obeir el genitors, deure que derivaria del vincle diví que uneix fill i genitor. Apareix com un *mandatum primum*. Els fills deuen al genitors alguna cosa més que l'honor i la *pietas*; deuen veneració, que derivaria de la idea de misteri del fet de la generació, que uneix genitors i fills de forma sagrada.

La persona dels genitors –apunta Biondi- és qualificada de *sancta*. La reverència i la *pietas* són propietats de sants, i poden tenir manifestacions diverses i no obligatòries. Es parla d'actes genèricament *contra pietatem* o *reverentiam*. La transgressió del deure de la *pietas erga parentes* tindrà nombroses sancions tan penals com civils.

L'exercici de la *patria potestas* es configurarà –en aquest context- com a sanció de la transgressió de la *pietas* deguda al genitor; però en la concepció romana, representava –segons Biondi- un dret independent de la conducta del *filiis*, ara qualificats de *minores*.

Roberti senyala que, segons fonts patristiques <<non però mollezza [cedir a la pressió] o rilassata sentimentalità debe essere la cristiana *pietas paterna*; in certi casi, come avverte sant' Ambrogio, debe essere energica e anche rude; piu rude tavolta della stessa *potestas* esercitata sui servi, perchè il padre debe volere il figlio migliore del servo. Nè debe cedere il padre ai desideri insani del figlio, poichè egli agisce non nel suo proprio interesse, ma nell'interesse del figlio stesso. Non è crudele in questi casi il padre, perchè -scrive sant' Agostino- non si tratta dell' autorità sua sovrana, ma della carità cristiana. E in un altro punto esclama: "Pater et quando ferit, amat". "Ecce feriendo pius es pater, feriendo misericors est">> (Roberti, 1935:269).

La *patria potestat* justiniana -configurada com *officium*- exerciria influència en diverses institucions a la península ibèrica, però amb distintes evolucions (Torres, 1991).

*Patria potestas i "dret de correcció" en diverses institucions jurídiques de la península ibèrica*³⁶.

El "dret visigot" (*lex visigothorum*) continua concebint la *patria potestas* com a *officium*, tal com venia contemplada amb Justinià i la tradició legislativa del Baix Imperi, inclús adoptant una posició més radical. L'element de continuïtat resta plasmat, segons Torres, en diversos preceptes del *Liber iudiciorum* relatiu a la 'punió' de les conductes paternals.

La llei visigoda atribueix a la mare la facultat d'assumir la tutela dels fills menors, de corregir-los i autoritzar el seu casament (no li reconeix, ni tan sols vídua, la típica manifestació de la patria potestat, que era el dret de pare sobre els béns adquirits pel fill (de fet, només s'usa l'expressió *matris potestas* en textos relatius al matrimoni dels fills -l'autorització al matrimoni ja no és una conseqüència de la *patria potestas*, exercida ara per germans i parents-. Es troba l'expressió *potestas parentum* però no és suficient per parlar d'una *potestas* conjunta [Otero,1959]).

El límit més significatiu a la *potestas* del *pater* romà, la qualificació de parricidi de la mort causada al fill pel pare, també té plasmació legal en el *Liber visigot* (de totes maneres no es creu que tingués tanta transcendència, donat que la societat visigoda no coneix una *potestas* tan ampla del pare sobre el fill).

Altres limitacions de la *potestas* són la penalització de l'antic *ius exponendi* i el *ius vendendi*. Pel primer s'estableix que els pares que es defacin dels fills, estan obligats a satisfer a qui als ha criat al preu de la manutenció, i si no ho fan, desatenent totalment als descendents, han de ser condemnats a l'exili perpetu.

En el cas que no puguin satisfer tal preu, el responsable d'haver exposat al fill, restarà a la servitud d'aquell que l'ha alimentat i criat. El delictes es perseguit a qualsevol lloc on es cometi. Pel que fa al *ius vendendi* dels fills, es prohibeix tan la venda com la donació, o la seva entrega a canvi de deutes (pignoració).

---

36 Aquest apartat es recolza en una síntesi del llibre de Manuel Torres Aguliar (1991). Indico la referència bibliogràfica des del principi per no haver de citar-lo continuament. D'altra banda, tenir en compte en relació a la seva obra, que no he fet un tractament crític en termes d'una constitució històrica del pensament jurídic, perquè està fora del meu abast. Quan s'introdueix un autor distint es farà constar.

En tals preceptes es veu l'influència de les concepcions cristianes sobre les relacions entre generacions, pròpia d'una Estat-societat visigot recolzat, des del Concili III de Toledo, en l'Església.

Totes aquestes limitacions troben la seva gènesi en les transformacions que va dur a terme Constantí sobre el *ius vitae necisque*, el *ius vendendi* i el *ius exponendi*.

L'asil del parricida en una església, fa que la pena perdi el caràcter de pena pública; en el seu lloc, una vegada es tret de l'església, romandrà a la potestat dels parents del mort, que excepte donar-li la mort, podran fer amb tal persona el que vulguin.

En relació al dret de corregir, la "legítima defensa" que permet matar sense ser condemnat -provada per testimonis-, com els casos de la legítima defensa 'honoris causa' (marit que mata dona, o filla, que cometen "adulteri" -l'home també pot ser tractat d'adulter i aquell que l'acompanya). Probablement, també el pare que s'excedís en el *ius correctionis*, tampoc seria condemnat, si com a conseqüència de tal exercici en derivés la mort del fill.

Segons el *Liber iudiciorum* V.I.5.8: "Si quis per incautam disciplinam occidat hominem.- Quemcumque discipulum, vel in patrocinio aut in servitio constitutum, a magistro, patrono vel domino competenti et discreta disciplina percussum fortasse movide flagelo contingat, quum nihil ille qui docet, aut corripit in hunc invidiae aut malitiae habuerit, qui cecidit, homicidio nec infamari poterit, nec adfligi. Quia dicente Dei sacra scriptura. Que disciplinam abiicit, infelix erit": si el mestre, el patró o el senyor maten al seu deixeble o dependent al imposar-los un càstig, no existint "invidiae aut malitiae" en la seva acció, no han de ser penats per homicidi. I acaba dient que és així perquè la Bíblia estableix que qui refusa la disciplina és un infeliç.

Segons Aguilar, d'alguna manera la idea de disciplina i obediència sembla situar-se per sobre la vida de la persona considerada *alieni iuris*.

L'època dels Furs, unitats polítiques sorgides després del que s'anomena Reconquesta, és una època de diversitat jurídica (Otero, 1959). Segons Otero, no es pot parlar de l'existència de la *patria potestas*, en el sentit de l'exercici d'un poder patern regulat jurídicament, sinó que més bé s'hauria convertit en un dret natural existent, però sense rellevància des del punt de vista jurídic.

Otero apunta, que tampoc l'existència d'una responsabilitat dels delictes comesos pels fills, seria conseqüència de l'existència d'un poder paternal, sinó de la presència d'una comunitat de béns, i per tan d'una comunitat d'interessos econòmics que es veuen afectats pel delicte que cometi un dels seus membres.

Retornant a Torres, si que hi ha alguns preceptes en els Furs que mostren algunes limitacions a l'actuació dels pares respecte als fills (Extremadura castellana-aragonesa, navarra-aragonesa i catalana tardia). Per exemple als furs de la zona d'Extremadura-castellano-aragonesa, hi ha la continuïtat amb el *Liber* respecte l'obligació de criar i alimentar al fill, sembla inferir-se que l'obligació del pare sembla que acaba quan el fill compleix tres anys, en tant que per la mare es manté.

Una altra limitació és la prohibició d'entregar els fills com a ostatge 'in terra sarracenorum' (castigat amb la pena de mort) o de donar-los per saldar un deute extensiu (pena de foguera). En tot cas aquests supòsits responen més a una raó de caràcter polític-militar que a la limitació de la *patria potestat*.

No es reconeix explícitament als pares un dret de correcció, sino que ho fan indirectament, mitjançant l'exclusió de la responsabilitat per l'homicidi o lesions causades als fills en "l'exercici familiar" d'un possible *ius corrigendi*. Dret de correcció que no es fonamenta en l'existència normativa d'un poder patern, encara que s'admeti tàcitament la seva existència, i que a més tampoc és excussiu del pare o la mare, sino que pot ser exercit pels germans o els tiets.

En el Fur de Madrid, es reconeix als pares mantenir lligat i sotmés a custòdia al fill alienat mental o "entremaliat", fins que es "curi" o "s'amansi". Això és permés als pares perquè són subjectes de responsabilitat, d'acord a lo disposat al fur, dels danys que els fills ocasionin (sempre que formin part de la "comunitat familiar" o sigui "fill emparentat"). Regulació similar es dona a les Costums de Tortosa en relació al parent <<furios o orat>>, que poden mantenir lligat o encadenat fins que recuperi el judici o mori perquè no faci mal, ja que segons el precepte es tracta d'un ser 'inimputable'.

Més que un poder de correcció es configura com una obligació de vigilar els fills, donada la responsabilitat sobre les accions dels fills.

Els fills no són subjecte de correcció al casar-se (amb autorització o no paterna i d'altres parents segons distintes zones), la concessió de l'emancipació per part dels pares, a l'entrar en ordres religiosos, al fer-se cavaller o per haber partit ja l'herència del pare. A partir d'aquí la mort del fill en mans dels pares, determina un delictes de parricidi.

En relació a l'obligació d'alimentar i criar als fills "extra matrimoniales" (se suposa que dins del matrimoni l'obligació és suficientment clara), el Fur de Jaca (similar a l'Extremadura castellana-aragonesa), determina; que si el pare nega la paternitat, la mare per demostrar la relació filial d'aquell, pot sotmetre's a l'ordalia del ferro calent. Si al cap de tres dies, la mà envanada de la dona 'no sera trobada sana' queda obligada a alimentar al fill sense cap tipus d'ajuda de la persona a la qual imputava la paternitat.

El "ius correctionis" es presenta en algunes zones com a eximent en l'homicidi (i lesions greus) de parents. En el Fur de Soria en els supòsits referits a l'homicidi del fill (també néts i germans), es requeria, per que no 'sea tenido de rresponder en ninguna manera destas demandas', que es produeixi la mort amb ocasió de castigar als fills. A més és necessari que estiguin encara emparentats, que no hagin sortit de la comunitat familiar: en el cas que hagin sortit de la comunitat familiar, no procedeix l'eximent. Si es produeix la mort serà un homicidi d'un parent.

D'alguna manera si el càstig no pretenia produir la mort, però les ferides la provoquen, s'extreuen les conseqüències que els pares no poden se demandats per la mort del fill, que no seran considerats traïdors, i que la pèrdua del fill ja és suficient com perque hagin de perdre alguna cosa més 'ca tuerto serie perder los fijos por tal desmesura & perder algo'.

El Fur d'Alcalà no ho considera una eximent però si una atenuant respecte l'homicidi, sempre que concurreixin dos circumstàncies: la falta d'intencionalitat i que no hi hagi disputes o baralles entre pares i fills.

El Fur de Medinaceli configura l'exempció penal del pare en el supòsit que 'per desventura' produeixi la mort del fill; la suposada falta d'intencionalitat no fa punible l'acte.

En canvi el Fur de Brihuega estableix, segons Torres, l'absoluta 'impunitat' del pare 'que matare a fijo', sense ni tan sols indicar que tal mort estés mancada d'intencionaltat, o que sigui en l'ocasió d'imposar un càstig, que no suposa tan una eximent, com la negació per via normativa de l'existència d'un suposat homicidi del fill causat pel pare.

En tot aquest conjunt d'eximents, no sistemàtic, recollits en els Furs, s'hi consagra una actitud permisiva davant les conductes directament atemptatòries contra la vida dels fills. Torres interpreta que davant la debilitat dels poders públics, s'enforteix el poder paternal o familiar. Estava molt present el tema de la responsabilitat familiar pels actes delictius comesos pels seus membres, que influïrien precisament en la configuració d'un poder intern que vetllés per la no comissió d'aquests fets que repercutirien sobre el conjunt de la família.

Els Furs de Benavente y Llanes semblen afirmar la exempció penal pel pare que causi lesions al fill amb objecte d'imposar un càstig, inclús encara que succeeixi la mort del fill. En el Fur de Parga es concreta més aquesta idea: perquè actui l'eximent, es necessari que l'acte del pare es desenvolupi en ocasió de l'exercici del seu poder disciplinari. Igualment en el de Ledesama (similars també Calatayud i Cetina) també s'especifica, al no sancionar la mort del fill produïda pel pare, si la causa de tal mort són els "pecats" (greus ofenses o delictes) que se suposa que ha comés.

A la Compilació privada de dret aragonés trobem la regulació de les lesions causades als pares pels fills: s'estableix que si el fill lesiona al pare o la mare amb la mà o el peu, l'hi serà amputada o l'una o l'altre, i haurà de 'desfillar-se', apartar-se de la família perdent qualsevol dret patrimonial o familiar, desheredat. És interpetable que si ocasiona la mort dels pares la pena serà molt superior.

En molts altres furs, també sancionen les lesions dels fills als pares amb desfillament, en el sentit de repudi que comporta implícit desheredar. El desfillament seria pena accessoria de penes més greus que no se solen especificar.

Les sancions en el cas de la mort del fill pel pare o la mare solen ser pecuniaries, sobre el sou rebut.

En els Furs de Viguera i Val de Funes, l'homicida dels seus parents no és considerat traïdor i per tan la condemna queda exempta de pena (exempció penal configurada al voltant de la relació de vassallatge -de forta dependència-, deure que és primer, respecte a la vida dels parents). Sobretot quan ha tingut lloc en defensa dels interessos del senyor feudal.

El dret del Fur Real de Castella -seguim encara el discurs de Torres- es refereix molt breument a les obligacions dels pares respecte als fills -de la configuració de la *potestas* paterna- en relació al dret de correcció. No apareix en els textos cap precepte que es correspongui amb els furs municipals del període anterior.

Si que estableix l'obligació de mantenir i criar als fills, sigui o no 'major d'edat': en el cas que l'abandoni perderà tot poder sobre la persona del fill, i sinó és acollit per un altre i mort, llavors 'el que lo echa muera por ello'.

En canvi a Las Partidas (influenciades pel que en el camp jurídic és coneix com a Dret Comú), hi ha una abundant regulació de la *patria potestas*.

Segons Otero (1959), aquelles recullen en la seva totalitat la *patria potestat* justiniana. La recepció de la *patria potestat* justiniana suposa, tornar a posar en pràctica un poder que havia estat difuminat completament en la seva evolució dins l'àmbit penínsular.

Dins Las Partidas es dedica una llei a explicar l'abast donat al terme *potestas*: <<ligamento de reuerencia, e de subiección, e de castigamento que deue auer el padre sobre su fijo>> (3era, XVIII, Partida 4^a, citat a Otero, 1959 :233).

Igual que en el dret romà, la *patria potestat* abarca tota la descendència, conservant el caràcter de perpetuitat. Com expressa precepte de Las Partidas 4,17,I: "*patria potestas, en latin, tanto quier-dezir en romance, como el poder que han los padres sobre los fijos...: e hanlo sobre sus fijos, e sobre sus nietos, e sobre todos los otros de su linaje, que descenden dellos por la liña derecha, que son nacidos del casamiento derecho*" (Otero, 1959: 233). Aquesta concepció patriarcal segueix consagrada -segons Otero- fins les Lleis de Toro. Las Partidas s'oposen terminantment a la potestat materna.

Las partidas no reconeixen un *ius viate ac necis* al pare, només segons Otero, en cas excepcional, i quan tothom veu clarament que el pare no teni cap més alternativa (en un context d'assetjament en castells feudals).

Segons Torres, el règim de la patria potestat justiniana regeix fins a la Llei de matrimoni civil de 1870, sense cap altre modificació que aquestes mencionades de les Lleis de Toro.

Pel que fa l'obligació d'alimentar i criar als fills, dependrà de la situació econòmica dels pares. El jutge a d'obligar als pares a complir la seva 'missió' en el cas que no ho facin voluntàriament. En 'justa correspondència' els fills, en la mesura de les seves possibilitats han d'ajudar als pares.

S'afirma que existeix aquesta obligació, per l'amor que els pares han de professar als fills: es parla de 'pietatem à filiis deberi'.

Els pares que abandonin els seus fills perderan la seva potestat, però no senyala res, en el cas que els fills morin per abandonament. En estat d'extrema necessitat, se li permet al pare la venda (*ius vendendi*); se senyala que sinó es permetés la venda, moririen tan l'un com l'altre.

Dins de la configuració de les relacions de vassallatge -al desaparèixer tals relacions, perd tot el sentit-, i com un supòsit excepcional, el pare -no la mare- pot matar al fill, en el cas que el castell sigui asediat.

Pel que fa el dret de correcció sobre els fills, en Las Partidas -on, com ja s'ha esmentat, opera la recepció de la patria potestat justiniana-, no és possible donar mort al fill impunement, o com a conseqüència de la mera imposició d'un càstig.

Quan el càstig és considerat greu el pare està obligat a emancipar al fill, ja que tot càstig s'ha d'aplicar 'con mesura, e con piedad' (Partidas IV, 18,18). Aquesta idea de pietat ja estava present en la concepció justiniana de la *patria potestas* com *officium*.

Una altra llei estableix (Partidas VII, 8, 9) de quina manera el pare -només- ha de castigar al fill, indicant que ho farà 'mesuradamente', i que se li prohibeix utilitzar determinats objectes en la imposició del càstig 'con piedra, o con palo, o con otra cosa dura'.

En el cas que el pare castigés al fill amb algú d'aquets objectes, seria desterrat a una illa durant cinc anys, sempre que no hi hagués intencionalitat. En el cas d'intencionalitat 'deue auer pena de omicida'.

Se senyala a Las Partidas que quan el pare fa servir la violència física per castigar al fill, aquest no pot defensar-se lícitament, ja que el 'diuini iure patri' l'obliga a mantenir reverència davant la seva persona. Es dóna a entendre que el dret patern mereix tal reverència, sempre i quan estigui limitat

La gravetat de les lesions (amb resultat de mort o no) en la persona del fill (sigui biològic o adoptat, ja que no és una relació de dret natural sino civil), derivaria en la idea que el fill seria considerat com una part del cos dels pares.

Es comença a introduir una doctrina -acollida per la moderna dogmàtica penal- que el que fa reproable les lesions o mort del fills (i d'altres parents: la relació de parents es presa del Digest justinià) no és la relació jurídica-formal entre ells, ni la 'natural': sinó que l'autor, que se "sap conscientment" unit a la seva víctima per aquelles relacions, passa per sobre de determinats "sentiments" ("lleialtat", "fidelitat", "respecte"..). De totes maneres la mort dels ascendents se situen primer, ja que es diu que 'des de sempre ha estat penada'.

D'altra banda la intencionalitat és penada igual que si s'aconsegueix el propòsit, però s'anirà matisant al final d'aquest període. Semblaria que hi ha un punt de no retorn en relació al poder absolut de la *patria potestas*, però en algun codi del segle XIX es matisa aquesta afirmació.

El dret de la Corona d'Aragó, pel que fa la *patria potestat*, menciona de nou l'obligació d'alimentar i criar als fills, també respecte als pares solters. En el moment que els fills surten de la comunitat familiar, els pares deixen de ser responsables d'ells. Les conseqüències d'aquest nou *estatus* legal del fill, ja no són les de que no es pot eximir de responsabilitat penal al pare per lesions causades al fill.

El fill que 'dolosament' fereix els seus progenitors ha de ser desheredat; en cas de mort la sanció serà major (a Aragó el mitjà empleat per executar els parricides era la mort a cops de maça).

Pel que fa a Catalunya -seguim encara amb Torres-, el cesament de la *potestat* no va tenir mai les mateixes conseqüències que en altres territoris, donat que no hi va haver un poder paternal tan ampli com el recollit en normes d'altres àmbits. A Catalunya la recepció del dret romà seria precoç, particularment intensa a partir del s. XIII.

Els Furs de València reben una clara influència del Dret romà justinià, recollint la limitació dels poders paternals.

El Fur General de Navarra presenta similituts amb alguns Furs municipals. Pel que fa l'obligació de criar als fills, de nou es considera homicides als pares que deixen morir als seus fills, que suposa limitar la patria potestat al mateix temps que li dóna contingut pel que fa l'obligació d'alimentar-los.

El pare tindrà obligacions econòmiques respecte al fill (pel que fa a l'alimentació i fins una certa edat), però l'obligació final de criar-lo i alimentar-lo, recaurà en la majoria de situacions, en la mare (en les imputacions de paternitat per exemple, la dona ha de passar per l'ordalia del ferro calent). De nou insisteix en l'obligació del pares solters d'alimentar als seus fills (es dóna per suposat que sota matrimoni ja ho seràn).

Pel que fa la configuració de la *patria potestat*, el Codi penal de 1822 -de concepció burgesa- ja venia recollint els canvis operats per la cristianització en el Dret romà a partir de Constantí, passant a configurar-se, en temps de Justinià com un exercici d'un *officium* en interès dels fills.

En relació als càstigs corporals -o del *ius correctionis*- que els ascendents provoquen en els descendents, encara que no són proscrits en el Codi, es determina que aquells (pares o avis) que s'excedeixin en l'exercici del *ius correctionis* a conseqüència d'alguna falta comesa pel fill o nét causant-los la mort "en el arrebató del enojo", són considerats i castigats "como culpables de homicidio involuntario cometido por ligereza" (C.P. 1822, art 625³⁷) (p.304).

---

37 C.P. 1822, art 625: "Los padres o abuelos que escediéndose en el derecho de corregir á sus hijos ó nietos cuando cometan alguna falta, maten á alguno de estos en el arrebató del enojo, serán considerados siempre, y castigados como culpables de homicidio involuntario cometido por ligereza..".

Podem recordar que Les Partides i la literatura dels segles XVI-XVIII ja limitava l'ús del *ius correctionis* patern, establint que els castigs inferits als fills fossin 'moderats' i que si s'en derivava la mort, l'actuació paterna no quedaria impune, considerant-se inclús, en algun supòsit com homicidi.

Seguint Torres, d'aquell precepte s'obté la conseqüència que el dret de corregir o castigar als fills, pot arribar a ser una circumstància atenuant (en la dogmàtica penal moderna, es parla d'un error de prohibició), que encara que no impliqui la impunitat dels autors, sí determina una minoració important de la pena, encara la conducta sigui tractada d'homicidi.

En el codi de 1822, el *ius correctionis* sembla que segueix configurat de manera greu; encara que l'element subjectiu -"arrebato de enojo"- és determinant de la menor gravetat de l'actuació, també es dona entendre que tal norma deixa obert un forat al maltracte d'obra que el pares poden sobre els fills.

Aquesta consideració de l'homicidi involuntari quan succeeix en virtut de l'exercici del dret de correcció sobre els fills es veu confirmada en el Codi de 1822, quan exclou la premeditació en l'homicidi voluntari, afirmant que els pares, que tenen la facultat legítima per castigar als fills, si causen la mort en ocasió d'un excés motivat per un arravatament ocasionat per la fala comesa pel fill, tal homicidi no es qualificarà de premeditat³⁸.

En el Codi Penal de 1822, el parricidi d'ascendents és considerat més greu que l'homicidi dels descendents, que sanciona amb extremada gravetat les lesions que puguin causar-se als ascendents, a diferència del que succeeix amb els ascendents que lesionen un ascendent, pels quals es preveu una pena molt lleu -arrest de 6 dies a un mes. La integritat corporal dels ascendents sembla ser es molt més valorada que la dels descendents. Se suposa que els descendents no tenen el dret d'exercici d'un *ius correctionis*.

---

38 C.P. 1822, art. 607: "En el homicidio voluntario se supondrá haber premeditación siempre que el homicida mate a sangre fria y sin causa, ó con el fin de cometer ú ocultar otro delito, ó sin ser movido pro alguno de los estímulos siguientes:...Sesto: en los padres, amos y demás personas que tengan facultad legítima para castigar por sí a otros, se excluye tambien la premeditación cuando se escedan en el castigo por un arrebató del enojo que les causen en aquel acto las faltas ó excesos graves que hayan cometido las personas castigadas..."

Sigui quina sigui la duració de la lesió (sempre que els efectes d'aquestes superin els dos dies) causada pels descendents als ascendents, se'ls condemna a la deportació a una illa o lloc remot de per vida, perdent tots els drets i inhabilitat. Es condemna els ascendents amb extremada gravetat en relació al no parent, quan a la inversa no hi ha cap tipus de sanció.

El Codi encara va més lluny, perquè en el supòsit de lesions lleus a ascendents que no determinin incapacitat o no superiors a dos dies, la pena que s'imposa al fill o descendents és de sis a dotze anys d'obres públiques, consideració d'infame i desterrament perpetu del lloc del delict. En l'actuació del descendent falta l'element de l'exercici d'un dret.

Per exemple, l'abandonament dels fills menors de 7 anys, es condemna amb la pena de reclusió d'un a tres anys si els pares estan casats i d'un màxim de dos anys pels que no estan casats. Si l'abandonament es fa en les circumstàncies de despoblament, es doblen la pena abans mencionada. Si d'aquesta situació d'abandonament s'en deriva la mort de l'infant, els autors seran condemnats a obres públiques per un mínim de catorze anys i un màxim de vint, encara que si els autors són els pares o persones encarregades de la seva cura, la pena es redueix a 10 anys, i després la deportació perpètua.

En aquest últim supòsit la pena és inferior a la prevista pel cas en què el pare és autor material de la mort del fill, on la sanció que s'estableix és la pena de mort i la consideració d'infame (el Fur Real condemnava igual pena al pare que matava al fill, com el que l'abandonava derivant-se d'això la seva mort).

En el cas del parricidi d'ascendents, encara que per part de la víctima hi hagi provocació, ofensa, violència, ultratge, injúria, deshonra, ...etc, que puguin haver motivat l'actuació dels fills o descendents en un acte no premeditat, totes aquestes circumstàncies no seran considerades. La premeditació és dóna per suposada. Aquesta inexcusabilitat s'adopta del model del Codi francès, que el codi del 1822 segueix, -segons Torres- de manera fidel.

En el Codi de 1848, que rep influències de codis estrangers i del dret tradicional, els antics poders paternals queden sotmesos a una limitació practicament asboluta, pel que fa a la vida i integritat física dels descendents. Ja no és una pena minorada respecte a l'ocasionada entre estranys. La més la circumstància d'agreujant es té en compte alhora de graduar la pena.

L'única diferència de tracte que roman en el codi -però sense la gravetat del 22- té a veure amb les lesions menys greus que causin els descendents als ascendents, que passen a castigar-se amb la denominada presó correccional, de set mesos a tres anys (abans deportació perpètua i declaració d'infamia). El Codi, admet el joc d'agreujants i atenuants.

Apunta Torres que el Codi de 1870 -el que s'aplica a la majoria de casos que hem trobat-, respon a la necessitat d'adequar la normativa penal als postulats marcats per la nova Constitució. Tot i que sorgeix amb un caràcter provisional, manté la seva vigència fins el 1932, a excepció del breu parèntesi del Codi de 1928. El Codi de 1870, originat del 84, és el de més extensa aplicació de tot el període de fixació del dret.

A l'article 431 s'estableix la regulació de les lesions greus³⁹, determinant un agreujament punitiu per les esdevingudes entre els parents que senyala l'article 417, que és el que tipifica el delictes de parricidi⁴⁰.

De nou el legislador es preocupa d'excloure l'agreujament punitiu previst en l'article 431, pel cas de les lesions causades al fill pel pare excedint-se en el dret de correcció⁴¹.

---

39 CP 1870, art. 431: "El que hiriere, golpeare ó maltratare de obra á otro, será castigado como reo de lesiones graves: 1º Con la pena de prisión mayor, si de resultas de las lesiones quedare el ofendido imbecil, impotente o ciego. 2º con la de prisión correccional en sus grados medio y máximo, si de resultas de las lesiones el ofendido hubiere perdido un ojo ó algun miembro principal, ó hubiere quedadi impedido de él, ó inutilizado para el trabajo á que hasta entonces se hubiere habitualmente dedicado...Si el hecho se ejecutare contra alguna de las personas que menciona el artículo 417..las penas serán de la reclusión temporal en sus grados medio y máximo, en el caso núm. 1.º de ese artículo, y la de prisión provisional en su grado máximo á prisión mayor en su grado mínimo, en el caso del número 2.º del mismo".

40 Art 417: "El que matare á su padre, madre ó hijo, sean legítimos ó ilegítimos, ó á cualesquiera otro de sus ascendientes ó descendientes, ó á su cónyugue, será castigado como parricida, con la pena de cadena perpétua á muerte."

41 Final de l'art. 431:"No están comprendidas en el párrafo anterior las lesiones que al hijo causare al padre, excediéndose en su corrección".

Una vegada més la consideració de l'existència d'un greu poder correccional dels pares que, encara que penat, sempre manté una certa atenuació que pretén justificar el seu exercici.

En canvi, les lesions menys greus inferides a "pares, tutors, curadors, mestres o persones constituïdes en dignitat o autoritat pública, serán castigades sempre amb presó correccional en els seus graus mínim i mitjà" (de sis mesos a 4 anys i dos mesos).

La jurisprudència de l'època qualifica en ocasions l'excés en la correcció amb el resultat de mort, com un parricidi per imprudència, doncs se suposa la falta de "malícia", i en altres supòsits parla de "parricidi consumat mitjançant malícia". És significatiu, que en aquell cas, l'autor de les lesions és el pare i en aquest últim la mare, que determina un criteri diferent del tribunal, atenent a la relació de l'autor amb la víctima. Sembla que es reconeix un major dret a l'exercici del *ius correctionis* en el pare. Es manté el deure d'obediència.

L'article 603, sanciona també "los hijos de familia que faltaren al respeto y sumisión debidos a sus padres..", establint la mateixa sanció pels pares que abandonin als seus fills, no procurant-els-hi l'educació que requereixin i els hi permetin els seus medis econòmics. L'obligació d'educar als fills és absolutament novedosa en la normativa penal del Dret històric espanyol.

El Codi penal espanyol del 84 i 70, a diferència del francès o el napolità, omet qualsevol referència a que el parricidi sigui *per se* inexcusable. Per tan contempla que s'ha de tenir en compte, en el delictes de parricidi, sempre els eximents i atenuants que regeixen en general per altres delictes.

El Codi penal del 1928, sota la dictadura, té un marcart caràcter autòritari, però la seva vigència es breu (de l'1 de gener de 1929 al 15 d'abril del 1931). De fet és un efímer parèntesi en la dilatada existència del Codi de 1870.

Pel que fa a la tipificació de les lesions segueix el sistema vigent en l'anterior Codi. Igualment pel que fa a l'agreujament, queda exceptuat per les lesions al fill que causi el pare, 'excedint-se' en la seva correcció.

Ara a més, es 'permet' aquest excés de correcció a la mare i als avis⁴². La inclusió de la mare, es deu a que li correspon la patria potestat en defecte del pare (a més pel Codi civil, tan el pare com la mare estan en el dret de castigar i corregir moderadament als fills).

Segons Torres, el *ius correctionis* apreix molt arraigat en la societat, fins al punt que el Suprem es permet sol·licitar rebaixes de pena en els casos d'excesos comesos pels pares, que d'alguna manera semblen justificar aquestes conductes.

Pel que fa a les lesions lleus, qualificades de faltes pel Codi (1928), quan impedeixin a l'ofès treballar entre un i vint dies o facin necessària l'assistència mèdica, si han estat causades pel pare, fill o marit, s'imposa la pena privativa de llibertat. En la seva redacció desapareix l'expressió "sean cualesquiera las circunstancias que concurran", i el que en interessa, en relació al *ius correctionis*; taxativament s'exclouen d'aquest article les lesions causades pel pare o mare en un excés de correcció⁴³.

Les lesions que no compleixin els requisits del requeriment d'assistència mèdica o l'impediment de treballar entre un i vint dies resten impunes, ja que no traspassen "els límits de la moderació en la correcció" autoritzada en l'article del Codi civil.

Se sanciona l'abandonament dels fills, no limitat als menors de 7 anys, sinó que es parla 'd'incapacitats' o 'desvalguts' a causa de la seva edat o el seu estat. Si com a conseqüència de l'abandonament es produïssin lesions o la mort la pena és de quatre a vuit anys de presó, llevat que constitueixi un delicte més greu.

---

42 C.P. 1928, art. 535: "No están comprendidos en este artículo las lesiones que el padre o la madre o los abuelos causaren al hijo o nieto excediéndose en su corrección".

43 C.P. 1928, art 820: "Serán castigados con la pena de cinco días a dos meses de arresto o multa inferior a 25 pesetas sin llegar a 1000, los que causaren lesiones que impidieren al ofendido trabajar de un a veinte días, o hicieren necesaria la asistencia facultativa por el mismo tiempo. Si concurriera la circunstancia de ser el culpable padre, hijo, marido o tutor, se impondrá siempre la pena privativa de libertad. No estan comprendidas en la restricción del precedente párrafo las lesiones que el padre o la madre causaren al hijo excediéndose en su corrección".

**SENTÈNCIES JUDICIALS SOBRE CASOS DE PARRICIDI: NARRACIÓ I
ANÀLISI DE LES HISTÒRIES DELS JUDICIS.**

Primera proposta d'anàlisi

Un primera entrada per l'anàlisi de les sentències (del 1887 al 1930), com avançava a la presentació, era valorar algún tipus de tractament o procediment diferencial segons l'inculpat sigui el pare o la mare, o els fills. Seguint el mateix llenguatge judicial i l'aplicació del Codi Penal de 1870, vigent fins el 1932 (Torres Aguilar,1991), podem observar per exemple, el joc entre tipus d'atenuants i agreujants més i menys discutits, els mòbils apreciats juntament amb les penes, l'estimació o no de determinats recursos, qualificació del delictes aplicant el Codi Penal (homicidi, parricidi, assassinat, lesions): elements per veure com es jutja un parricidi, si es distingeixen les sentències, si es dona una repressió uniforme, o analogies entre crims de lesa majestat i parricidis, etc..

De les 28 sentències trobades⁴⁴, 23 són de casos on *descendents maten ascendents* (fills que maten el pare, la mare o l'àvia), amb algunes excepcions que fan el cas més complex en quan a participants; i només 5 d'*ascendents que maten descendents* (pares que maten a fills).

D'aquells 23 casos de *descendents maten ascendents*, 12 són d'un fill -gènere masculí- que mata al pare o la mare, sense intervenció directa d'altres persones. Entre aquests 12, en relació als mòbils el contingut de les sentències és breu i en alguns casos ni el menciona⁴⁵.

Des de "no tenia bones relacions amb el seu pare" (Juan Bautista Mas); o la sentència que exposa que l'acusat nega que sigui la paràlisi o alcoholisme freqüent del seu pare o o de considerar aquest "membre inútil per la societat" (Jesús Iscué); una altra sentència que exposa una disputa mentre pare i fill treballen al camp, i el fill es nega a fer una acció que rep increpacions del pare (José Castellanos).

---

44 Veure el quadre a l'Annexa i/o les narracions. Des del 1887 al 1930 s'havien trobat 28 sentències: 23 sentències de parricidis de descendents a ascendents: 7-2-1887, 3-10-1887, 26-6-1898, 22-12-1890, 13-8-1894, 28-2-1899, 24-3-1900, 16-3-1901, 19-11-1904, 19-8-1907, 20-5-1911, 1-7-1911, 16-8-1911, 7-2-1914, 3-7-1914, 29-5-1915, 18-1-1918, 7-11-1919, 21-10-1921, 10-12-1921, 14-5-1928, 15-5-1928, 3-10-1928; i 5 sentències de casos d'ascendents a descendents (8-7-1871, 26-12-1888, 28-2-1899, 30-1-1914, 26-2-1929). Fonts: *Juriprudencia Criminal. Colección de Sentencias pronunciadas por el Tribunal Supremo, Gaceta* i l'Arxiu provincial de Barcelona. Senyalar que en els repertoris només es registren els casos que es recorren al Tribunal Suprem, de la resta no en sabem res. Fer algun comentari de caràcter més estadístic no tindrà massa sentit.

45 Pel que fa el llenguatge de l'exposició dels fets, mòbils, circumstàncies, argumentacions d'aplicació de la pena, etc..de les sentències podrien ser producte d'una lectura mediada a la vegada lliberal -influx de l'individualisme filosòfic, en el liberalisme espanyol- i catòlica de la "cultura jurídica" espanyola de la primera meitat del segle XIX. En aquest sentit em limito a anotar la manera mateixa de les sentències, sense fer una interpretació contextual de les seves condicions de producció.

O una altre sentència amb el mòbil que el pare "havia représ [al fill] per la seva vida desordenada" i que per això "li guardava rencor" (Manuel Garcia).

Un cas on el pare semblava que s'entén amb la nora, però el fill inculpat nega que sigui el seu "honor ultratjat" i les disputes sorgides habitualment entre ells (Mateu Planagumà); "el caràcter del pare i diferències" (José Santiago Vega); reprensió i amenaces del pare que considera el fill "borratxo i gandul" (Antonio Lavado); exigència de béns i recursos per part del fill en relació a l'herència materna, negació i insults per part del pare (Juan F. Simarro); "discussió d'interessos" (Victoriano Carrillo).

Esmentar dos casos sense referència a algún tipus de mòbil; el cas de Pere Puig (el seu pare apareix a les afores del poble amb ferides al cap) i el de Ramón Yeste (tret d'escopeta al cap del pare per l'esquena, al domicili d'aquest).

En tots aquests casos, els delictes jutjats eren qualificats de *parricidi* i només un de *lesions greus* -el cas de Victoriano Carrillo, en què el pare mort d'una mala atenció mèdica d'un cop rebut, segons la sentència, no necessàriament mortal.

Pel que fa aquests casos de parricidi, el Tribunal condemna a pena de mort quan es considera un o més agreujants i cap atenuant. En el cas de les lesions greus, a l'estimar-se sense circumstàncies modificatives, la condemna és de de 4 anys, 9 mesos i 10 dies de presó correccional.

Igualment en els dos casos en què es condemna a cadena perpètua, per no aplicar-se cap circumstància modificativa i/o el "no consta com autor de la mort": com és el cas de Juan Bautista (disputa en una taberna Sants -Barcelona- amb el pare que fa burla -desafiant-lo a la vegada-, de les amenaces de mort per part del fill) i el d'en Pere Puig (el seu pare apareix a les afores del poble amb ferides al cap).

La circumstància agreujant de la responsabilitat criminal amb efectes en la sentència aque apareix més sovint, és la d'executar els fets amb traïdoria⁴⁶ (José Castellanos, Ramón Yeste, Manuel Garcia, Mateu Planagumà, Antonio Lavado), seguida de l'agreujant d'obrar amb premeditació, (Iscué, i els dos casos on participa mes d'un membre del grup familiar, mencionats anteriorment).

---

46 Segons el Codi Penal de 1870, hi ha traïdoria "cuando el culpable comete cualquier de los delitos contra las personas, empleando medios, modos o formas en la ejecución que tiendan directa y especialmente a asegurarla, sin riesgo para su persona, que proceda de la persona que pudiera hacer el ofendido".

I només una vegada, l'agreujant d'abús de superioritat o medi que debiliti la defensa (Jesús Iscué).

Significatiu, per veure si es dóna o no un tractament diferencial, és que la premeditació s'aplica tan als fills com als pares.

No sembla (observant les sentències) que es pugui interpretar que "es dongui per fet" la premeditació, pel que fa als fills; en l'acció delictiva dels pares també s'aplicava l'agreujant de premeditació.

En aquest grup de delictes contra els ascendents (fills que maten), s'han trobat dos casos on el fill, tot i ser el que executa l'acció directament, actua conjuntament amb els germans i la mare, o amb aquesta i altres parents. El cas de Julián Anguita i María García (fill i mare, i altres parents maten pare-cònjuge), on els motius exposats en la sentència eren "les desavinences conjugals" i "la transigència del marit enfront d'un plet judicial".

Aquí també la figura jurídica és el *parricidi* (tant pel fill -encara que només hi hagi participació i no execució- com pel cònjuge); agreujants de traïdoria, premeditació i nocturnitat (i cap atenuant), aplicant-se de manera mecànica la pena de mort. En la participació d'altres parents, per exemple un tiet matern, aquest se li aplica el delictes d'*assassinat* i l'agreujant de ser "germà afí" de l'ofès, i no el de parricidi, i igualment la condemna a pena de mort.

Un altre cas, on es dóna la coparticipació dels germans i la mare-cònjuge (Calveiro) per matar el pare-cònjuge, per "desavinences en el negoci" i una "atenció poc esplèndida de la família". El fill, *menor* en els moments dels fets i l'executor directa, és condemnat per parricidi a 18 anys de presó; igual pena per una germana com a còmplice de parricidi. La mare i una de les germanes que tenien una participació més directa, a parricidi i pena de mort. Els quatre se'ls hi aprecia agreujants de traïdoria, premeditació i nocturnitat: en el cas del fill l'atenuant de ser menor.

Una altre casuística, on el fill mata al pare, al intervenir aquest en la baralla que tenia amb el seu germà, que acaba amb ferides lleus.

El Tribunal no considera circumstàncies modificatives (tot i que anava begut en el moment dels fets, però segons el Codi, aquesta només seria atenuant si no fos habitual: a més "és el tribunal que resoldrà quan s'ha de considerar habitual l'embriaguesa").

En aquest cas se l'acusava del delictes d'homicidi respecte la mort del pare i de ferides lleus respecte al germà (18 anys, 2 mesos i 1 dia; i 15 dies "d'arrest menor i reprensió" respectivament).

Un altre cas on el fill mata el pare a cops de destrat i lesiona a la mare que perd el coneixement, mentre estaven asseguts a taula. La sentència no menciona el mòbil. Hi ha circumstàncies agreujants i cap atenuant, se li aplicava la pena de mort per parricidi i cadena perpètua -sense circumstàncies modificatives- per parricidi frustrat.

Només un cas on la filla matava al pare, però conjuntament amb el cónjugue (escanyen pare de 79 anys, ajagut al llit). Intervenien les circumstàncies agreujants de ser l'agraviat ascendent o afí en els mateixos graus de l'ofensor, traïdoria i el ser reincident. Se'ls acusava de parricidi i assassinat respectivament i a la pena de mort.

L'únic cas trobat on l'inculpada és una noia -Sofia Breitbarth-, se l'acusa d'enverinar pare i mare (no biològica), segons els fiscals, per "oposició dels pares a les seves relacions amoroses". Se la declarava culpable de dos delictes de parricidi i parricidi frustrat, a les penes respectives de pena de mort i 14 anys, 8 mesos i un dia. El tribunal no veu provats els fets de la intoxicació i deixa en llibertat a Sofia.

No s'ha trobat més casos on la filla sigui presumpta autora de la mort d'ascendents.

D'aquells 23 casos de fills que maten, s'han trobat 5 casos en què el fill -gènere masculí- mata a la mare. Els mòbils van des de "l'embriaguesa freqüent de la mare que fa impossible la vida" (Miquel Dolz): perquè el fill creu que la mare deixa l'herència a la seva germana (José López); i els altres 3 sense cap referència algun tipus de mòbil (Alfonso Altimiras; Juan B. Beltrán; Tomás Calatayud). En tots els casos es qualificava el delictes de parricidi.

En el cas de Miquel Dolz, l'apreciació d'atenuants en el recurs de casació -"no tenir intenció de causar un mal de tanta gravetat" i "obrar per estímuls tan poderosos que produeixen naturalment arravatament i obcecació"-, fa que se'l condemni a cadena perpètua.

El cas de Juan B. Beltrán, al no quedar provades les circumstàncies agreujants (abús de superioritat i medis que debiliten la defensa), també s'el condemna a cadena perpètua. Els altres tres casos a la pena de mort (Alfonso Altimiras, José López i Tomás Calatayud).

Hi ha un únic cas d'un fill-nét que mata a l'àvia materna (Joan Colom). La sentència exposa que Joan Colom es "mostrava iracund amb la seva àvia per haver permès que els seus pares es casessin", i al néixer havia hereditat la bogeria -que creia compartia amb el pare i una germana-, "els vicis", "la debilitat" i "de no ser bo per a res", i que per això era "un desgraciat".

Es prova que Joan Colom no és "boig ni imbècil", per tant no s'aprecien com a atenuants, i se'l declara autor de delictes de parricidi i a pena de mort

El tribunal estima que "por mal que hubiera salido el casamiento del los padres del recurrente, lo que no consta, el consentimiento que a él prestó su abuela a treinta años con el mejor propósito, no es aceptable jurídicament como causa que pudiera influir en el ánimo del agente a modo poderoso para arrebatarlo y obcecarlo, a los veintisiete años de nacido, hasta al punto de cometer por ello el asesinato (..)".

Pel que els casos en què *ascendents maten descendents* (pare que mata), només s'han trobat pares que matin a fills, menys casos en relació al grup anterior (senyalar que no hi ha cap mare que mati el fill, tot i que s'han observat en la recerca forces casos qualificats jurídicament d'*infanticidi* on actuen tan la mare com el pare, en distintes casuístiques).

Tenim el cas de Tomás Marsell que mata el seu fill de 18 anys mentre dorm (1871), segons els continguts de la sentència perquè "guanyava poc jornal i l'entregava a la mare per la manutenció de la família, en comptes de donar-li a ell, creient que se'l jugava o ocultava". El jutge el codemna, per parricidi, a pena de mort, que confirma l'Audiència en contra del fiscal.

Al final, segons exposa la sentència, un magistrat formula un vot particular, i acabaven condemnant a Tomàs Marsell a cadena perpètua (30 anys), tot i que el Tribunal creu apreciables els agravants de premeditació i traïdoria, que impedeixen l'aplicació de l'atenuant d'arravatament i obcecació. Aquest cas es podria interpretar un tracte diferencial pel pare en el seu "ús legítim" del dret de correcció sobre els fills.

El cas de Francisco Labrador (1888) que mata la filla de 16 anys, de la qual abusava psíquicament i físicament. La sentència exposa que els fills tenien els béns compromesos de la mare morta. Amb els agreujants de "abús de superioritat, traïdoria i nocturnitat" se'l condemna, pel delictes de parricidi, a pena de mort.

El cas de Pedro García (1898), mata el fill a ganivetades mentre dorm, sense mòbil exposat, amb traïdoria, se'l declara autor d'un delictes de parricidi i pena de mort.

El cas de Gregorio Álvarez (1929), mata un dels seus fills arrel d'una disputa, a l'obstaculitzar al fill que s'emporti un objecte deixat en herència per la seva mare. La sentència exposava que "en l'impuls d'un arravatament momentani, per creure desacatada la seva autoritat, amb la finalitat de mantenir-la i sense el propòsit de causar un mal tan greu", i se'l declara culpable de parricidi, però amb la condemna de 22 anys de reclusió (temps de reclusió que excedeix en dos anys el grau màxim, que es a 20 anys segons el codi de 1870).

L'últim és el cas de Domingo Olmedilla (1913), que paga -o hi ha promesa de pagament- a dos persones perquè matin al fill. Els elements del mòbil senyalats en la sentència fan referència a la seva relació amb una serventa, i arrel d'això els "disgustos" que tenia amb el seu fill. S'aprecien les circumstàncies agreujants de "cometre delictes mitjançant preu, recompensa o promesa" i "premeditació". Se'l declara autor delictes de parricidi, i condemna a pena de mort.

Posant en comú tots els casos, en general s'aplica automàticament el codi penal: aplicació de l'article 417⁴⁷ i si concorre alguna circumstància agreujant s'aplica la pena de mort ("que la pena del delictes de parricidi, quan no concorren circumstàncies atenuants, i s'estima una agravant, és la de mort").

Sinó concorren ni atenuants ni agreujants corresponia a la cadena perpètua, o si només intervenen atenuants també s'aplica aquesta última pena.

---

47 Codi Penal 1870: Delito contra las personas, Título VIII, Cap. 1º, *Parricidio*, Art. 417: "El que matare a su padre, madre o hijo, sean legítimos o ilegítimos, o a cualquier otro de sus ascendentes o descendientes, o a su conyuge, sera castigado, como parricida, con la pena de cadena perpétua a muerte". Ja havíem mencionat que el Codi de 1870 fa figura autònoma el *parricidi*: els capítols II i III següents del codi, seran *assassinat* i *homicidi* respectivament.

En les sentències, el joc d'atenuants i agreujants i la repressió del parricidi és força homogènia, tan entre els casos de fills que maten a pares, com en els casos de pares que maten a fills (l'afirmació d'homogeneïtat no massa consistència, donat que s'han trobat pocs casos -només 5- de pares que maten fills, en relació als 23 casos de fills que maten).

L'agreujant principal que s'aplica tan per pares com per fills, és el de traïdoria. L'abús de superioritat també s'aplicava als dos grups, quan el pare mata el fill menor d'edat o quan els fills maten el pare i/o mare d'edat avançada o amb algun impediment derivat de la vellesa, o físic accidental.

Hi ha el cas excepcional de Gregorio Àlvarez, condemnat per la mort del seu fill, al qual se li aplica l'atenuant d'arravatament ("per creure desacatada la seva autoritat, per mantenir-la"), cosa que no succeeix en cap cas on el fill mata el pare o la mare (encara que en alguns casos la defensa demanava que es contempli).

O el cas de Tomàs Marsell sentència en que també es feia valer "l'obligada obediència" per part dels fills. Recordem que l'article 431 deixava oberta una escletxa al maltracte d'obra dels pares respecte als fills⁴⁸. Podriem parlar de la consideració de l'existència d'un greu poder correccional, particularment del pare -així com l'obligada obediència- que, encara que penat, semblava que en el cas de Tomàs Marsell manté una certa atenuació que pretén justificar el seu exercici.

Com apunta Torres (1991), la integritat corporal dels ascendents sembla ser més valorada que la dels descendents. Se suposa -com ja havíem esmentat- que els descendents no tenen el dret legal d'exercici d'un *ius correctionis*.

No hi ha cap cas de fill que mati el pare, en què es contemplin atenuants. Quan es condemna a cadena perpètua al fill és perquè no hi ha circumstàncies modificatives, no per l'existència d'atenuants, però s'ha de tenir en compte cada casuística.

---

48 Art. 431 CP 1870 al capítol de les *Lesions*: "el que hiriere, golpeare o maltratare de obra a otro, será castigado como reo de lesiones graves... (..). No están comprendidas en el párrafo anterior las lesiones que al hijo causare el padre, excediéndose en su corrección".

Els actes són comesos majoritàriament pel fill o el pare. Els casos on hi ha mares o filles, aquestes només participen, idearien conjuntament amb fills, germans, parents o el cònjuge, per matar el pare o la parella.

Segons les penes que s'apliquen a les sentències, els fills -en determinades edats- són els que s'han de "corregir" i reprendre. Als pares no se'ls hi aplica "presó correccional".

Segona proposta d'anàlisi

Reprement altre vegada a Bohannan (1960), apunta que la classificació del suïcidi que fa Durkheim d'acord als graus i l'identificació respecte l'institucionalització que experimentarien els seus membres, podria ser aplicable també al fenomen de l'homicidi: tindriem també l'homicidi anòmic, egoista i altruista⁴⁹.

Tot i que la classificació durkheimiana -de tipus psicològic- seria un "background" necessari per fer teoria -sempre amb la reserva de si és d'aplicació universal, puntualitzada Bohannan-, d'altra banda no és una bona metodologia classificar a partir d'un esquema a priori, sense abans intentar establir relacions entre actes, institucions i idees de les persones. Per una banda no deixaria lloc a la "imaginació sociològica", i per l'altra demanaria una aproximació estadística per la qual l'antropòloga rarament té dades quantificables adequades.

Des d'una perspectiva psicoanalítica, es considera el suïcidi com una forma de desplaçament: el desig de matar algú que frustra, retorna sobre el propi individu. Bohannan cita a Karl Menninger i la seva explicació del suïcidi a partir de la teoria freudiana de l'íntim de mort: l'acte de suïcidi contindria un desig de matar, un desig de ser mort, i un desig de morir.

Recordem que el suïcidi i l'homicidi serien complementaris: en tant que formes d'agressió i en termes de descàrrega destructiva serien socialment distintes

Les explicacions psicològiques i psicoanalítiques sobre el suïcidi semblarien mostrar l'homicidi com un acte en aparença més simple, psicològicament parlant.

Bohannan senyala però, que tan l'homicidi com el suïcidi esdevenen la culminació d'una sèrie d'actes o d'una llarga història. En aquest sentit, un individu "began to commit suicide [homicide] long before he took the pistol in his hand and long before he took the money from the bank" (Menninger citat per Bohannan, 1960: 16).

---

⁴⁹ Segons interpreta Bohannan, es donaria: "1) an anomic situation, in which institutionalization is faulty, and therefore the individual is not closely integrated into social group; 2) the egoistic situation, in which the institutionalization is not faulty, but merely "open", and in which certain areas the individual denies that he ought to be integrated into a group i 3) the altruistic situation, in which the institutionalization is sound and in which the individual espouses the purposes of self-protection when suicide [homicide] is called for as a means to an end (Bohannan, 1960: 10).

Considerar l'homicidi com a procés de "llarga història" permetria trencar d'alguna manera amb les dicotomies psicològic intern -sociològic extern.

Malinowski a *Crim i costum*, apuntava que el suïcidi -pel que venim dient, també l'homicidi- s'usaria com a mitjà per escapar de situacions sense sortida, abarçant el desig del propi càstig, la venjança, la rehabilitació o l'agravi sentimental.

Altres qüestions per pensar l'homicidi, més concretament el de tipus parricida, és que segons el Codi Penal de 1870, es presenta -considerat com un trencament de la llei- com el prototip d'homicidi inexcusable (en canvi l'homicidi -com a reacció legal, la pena de mort- es considerada excusable).

En aquest sentit el Codi Penal -en tant que representació occidental de lo humà-, i com la resta d'altres codis, esdevé útil per veure un altre tipus de "motius". A part dels de l'homicida/suïcida -motius aquests que solen ser obviats pels tribunals, sino és per determinar si hi ha hagut intencionalitat o no-, també els altres "motius" assignats per la mateixa societat-els "supervivents"⁵⁰.

El context sociocultural, econòmic i polític de la península ibèrica que correspon a les sentències judicials, seria el d'una societat innervada ja -encara que no amb una intensitat homogènia en tot el territori- per l'individualisme de mercat, per tant en procés d'industrialització de l'economia en marxa, encara quan en situem en petites poblacions on es poden donar economies de subsistència.

És també com apunta Monsó Dilla (2012) el període de rectificació de la deriva liberal-democràtica del període anterior, que se sosté amb l'exclusió sociopolítica i cultural de les classes subalternes mitjançant una política d'ordre públic repressiva i de tipus militaritzada (Monsó Dilla, 2012). Com apuntava més enrera, recordo hi ha el retorn d'una figura reial i el context sociopolític de repressió -violència física i simbòlica- militaritzada.

---

50 Parlo de la societat com a supervivents en el sentit que el crim juntament amb la sanció produïrien el no-lloc, el silenci i la mort pública de l'inculpat, que reivindicaria la responsabilitat jurídica com un lloc de vida.

D'altra banda l'homicidi de caràcter criminal se situa com a frontera externa del mite de l'ordre, i a la vegada no representaria tan un desordre o una desviació, sinó que s'inscriuria en una lògica que condueix a una arquitectura normativa i el mateix principi actiu -una *raó*- que le recorre i la fa possible (Assier-Andrieu, 1996).

No he tingut en compte la literatura sobre aspectes de l'homicidis i els homicides, produïda pel camp de la crimonologia.

Crec que lo més fructífer es tractar cada història per separat. He fet dos grups amb els casos: "fills que maten pares" (o avis) i un altre, "pares que maten els fills".

En aquest primer conjunt hi ha les narracions de les sentències judicials (del 1887 al 1928) de les següents persones: Juan Bautista Mas (Barcelona, 1911), Sofia Breitbarth (Barcelona, 1928), Miquel Dolz (Barcelona, 1927), Alfonso Altimiras (Barcelona, 1921), José López (Lugo, 1898), Juan B. Beltrán (Sueca, 1889), Julián Anguita i Maria García (Granada, 1901), Jesús Iscué (Abarzuza-Pamplona, 1907), José Castellanos (Talavera de la Reina, 1890), Juana Petra i Demetrio García (Mohedas-Càceres, 1894), Ramón Yeste (Mondragón-Granada, 1911), Manuel García (Velefique-Almeria, 1915), Mateu Planagumà (Olot, 1917), José S. Vega (Villamazar-Zamora, 1919), Zenón García (Zarza de Granadilla-Càceres, 1921), Pere Puig (Borrassa, 1886), Antonio Lavado (Montánchez-Càceres, 1898), Pere Mora Cos (Rubí, 1911), Juan F. Simarro (Ifantes-Ciudad Real, 1913), Victoriano Carrillo (Camaren-Toledo, 1927), Joan Colom (Barcelona, 1887).

El segon conjunt, trobem les següents persones (sentències d'entre el 1888 i 1929): Tomàs Marsell (Alcoi, 1871); Francisco Labrador-Folgozo de Esgos, 1888), Pedro García (Valladolid, 1898), Domingo Olmedilla (Olivares del Júcar-Cuenca, 1913) i Gregorio Álvarez (León, 1929).

FILLS QUE MATEN PARES

JUAN BAUTISTA MAS

La sentència de Juan Bautista és del 20 de maig de 1911.

Juan Bautista Mas de 37 anys, maoner, casat, veí de Sarrià, Barcelona, el 17 de Novembre escomet al seu pare Juan Bautista Expósito quan aquest es dirigia al seu domicili, el tira a terra i li produeix diverses ferides amb un ganivet que li causen la mort instantània.

El fill afirma que no tenia bones relacions amb el seu pare. El dia dels fets, pare i fill es troben, sense esperar-ho, en una taberna de Sants, i inicien entre ells una disputa verbal, dirigint-se mutuament insults. El fill exasperat, segons testimonis, diu que per 35 cèntims mataria el seu pare. Aquest a l'escoltar-ho i allunyant-se de la taberna, li llença una pesseta dient-li: "una pesseta aposto a que no em mates". Hores més tard espera el seu pare en un lloc proper al seu domicili: al veure'l, l'assalta i l'hi assesta diverses ganivetades que li provoquen la mort.

En el moment dels fets Juan Bautista Mas afirma que no anava begut i la intencionalitat en la gravetat danys comesos.

El ministeri fiscal qualifica els fets com a constitutius d'un delictes de *parricidi* i el fa autor responsable, sense concurrència de circumstàncies modificatives, retirant també l'existència de traïdoria.

La defensa del processat, d'acord amb la qualificació dels fets, demana que concurreixi a favor del processat diverses circumstàncies: les que eximeixen de la responsabilitat ("del que obra en defensa de la seva persona o drets" i "violentat per una força irresistible") i les que atenuen ("la de no voler causar mal de tal gravetat", la de precedir immediatament a provocació o amenaça adequada", "de fer-ho begut -quan aquest estat no sigui habitual o posterior-", "d'executar els fets en vindicació propera d'una ofensa greu, i la "d'obrar per estímuls tan poderosos que hagin produït naturalment arravatament i obcecació".

El tribunal considera responsable en concepte d'autor Juan Bautista Mas, per la seva participació directa en l'execució dels fets i que donades les contestacions afirmatives a les preguntes formulades pel Jurat, no s'apliquin circumstàncies modificatives de la responsabilitat criminal.

El jurat emet un veredicte de culpabilitat. Es condemna Juan Bautista Mas a la pena de cadena perpètua accessoria i en cas d'indult, a la d'inhabilitació absoluta perpètua, pagament de costos (obligat, donat que tot resposnable criminal d'un delicte ho és també civilment), tres mil pessetes d'idemnització als hereus de la víctima i abonament de la meitat de presó preventiva durant el primer any i en la seva totalitat en lo que excedis.

La història d'un pare que desborda al fill: la presència del pare al món, ineluctable, fins als 37 anys del fill.

SOFIA BREITBARTH FIGUEROLA

Sentència del 15 de maig de 1928, Audiència de Barcelona. Judici oral i públic.

Sofia Breitbarth Figuerola pressumpta acusada d'enverinar als seus pares. El judici rep molta afluència de públic, "sobretot femení" diu la premsa del moment. La sentència exposa que Sofia viva des de petita en companyia del seu pare, Hugo Breitbarth Klaus (de 58 anys, amb negocis al sector indústria) i Dolores Figuerola Rosselló, els quals la tractaven i la consideraven com a filla, encara que constava que aquesta només era reconeguda com a tal per Hugo.

Sofia afirma que ella si es considerava filla d'aquells.

La Sofia declara que havia passat part de la seva vida fora d'Espanya i que un cop a Barcelona, els seus pares l'internen en un col·legi de monges. Les relacions amb els seus pares no són molt cordials, que -segons la Sofia- l'amenaçaven de desheredar-la per oposar-se a les relacions que mantenia amb un xofer. Ella treballa (no s'especifica).

El febrer de 1926, Hugo i Dolores pateixen una indisposició immeditament després de prendre cafè, que precisa l'intervenció d'un metge que els dona d'alta als tres dies, afirmant que la causa determinant d'aquella indisposició havia estat una intoxicació, sense precisar, ni indicar les substàncies que l'havien produït.

Dies després, a principis de març, tornaren a posar-se malalts sobtadament després d'haver ingerit llet, i davant de la gravetat de la dolència, el metge de capçalera encarregat de l'assistència denuncia els fets al jutjat.

Als quatre dies d'haver començat l'instrucció del procés per averiguar les causes determinants de les malalties d'Hugo i Dolores, aquesta mor. Se li practica l'autopsia, però els facultatius no poden determinar les causes de la intoxicació que ocasiona la gastroenteritis, productora de la mort de Dolores i de la paràlisi d'Hugo.

Segons la sentència, a la tauleta de nit de l'habitació de la processada es troba una caixeta de llauna que contenia àcid arseniós en quantitat mínima i un tub de vidre amb restes de petites partícules de tal tòxic, sense constar la forma d'adquisició, ni qui ho havia proporcionat, la persona a qui pertanyia la capseta i menys encara que Sofia hagués fet us del tòxic. En tots els dictamens emesos es fa l'afirmació de que no es pot determinar les causes de la intoxicació.

El ministeri fiscal, en el seu escrit de conclusions provisionals, després de relacionar els fets, partint d'una suposada conducta delictiva de Sofia i d'un mòbil (el motiu per matar els seus pares, segons el fiscal: l'oposició d'aquests a les seves relacions amoroses), que són qualificats com a constitutius de dos delictes de parricidi, un consumat i l'altre en grau de frustració.

El fiscal aprecia en ambdós l'agravament d'enverinament, i demana, per a Sofia que se li imposi, per un delicte consumat de parricidi, la pena de mort; i pel parricidi frustrat la pena de 14 anys, 8 mesos i un dia de reclusió i indemnització de deu mil pessetes als hereus de les dos víctimes, i en cas d'indult i d'aplicació d'una altra pena l'abonament de la meitat del primer any de presó preventiva soferta i la totalitat de l'excés.

Segons la premsa, el fiscal "lamenta que per les circumstàncies es vegi obligat a demanar la pena de mort, molt més per ser una dona".

La defensa en les seves conclusions provisionals, estima que Sofia no té cap mena de participació en els fets que se li imputen, exposant també el patiment d'aquesta al veure's acusada d'un crim de parricidi, i els efectes sobre la seva salut al estar empresonada, quan és innocent, durant més de dos anys, i demana la lliure absolució.

El tribunal considera que no es demostra científicament de manera clara les causes productores de les intoxicacions, afegint que amb els elements existents en el sumari no es pot afirmar que la gastroenteritis que ocasiona la mort de Dolores i la paràlisi d'Hugo s'originés per haver ingerit àcid arseniós. No existint càrrecs contra Sofia com autora d'haver servit el tòxic, se l'absol lliurament dels dos delictes. S'ordena la seva llibertat immediata.

La història de la filla "traviata e ribelle". No deu conèixer la mare, però en té una imatge que no li desagrada. Podriem interpretar que per l'edat dels pares, la filla ja no és jove i que hauria d'estar casada -amb algú "apropiat"-, però ella es mostra independent.

L'opinió popular veu la bruixa. El fiscal demana la pena de mort-la foguera.

El tribunal absol Sofia després de més de dos anys a la presó.

MIQUEL DOLZ PERELLÓ

Sentència de l'onze juliol de 1927. Audiència de Barcelona. Judici oral i públic.

Miquel Dolz Perelló, veí de Barcelona, de 48 anys, separat, cambrer, "amb instrucció i sense antecedents penals" vivia des de feia uns 17 anys amb la seva mare vidua Luisa Perelló Olmo, amb la qual sovint es produïen disputes i discussions, motivades per l'estat d'embriaguesa en què freqüentment es trobava la mare, estat que augmentava en extensió i intensitat, fent la vida impossible al processat, el qual tot i així, segons declara, estimava la seva mare, amb la qual convivia des de feia anys i amparava en la seva vellesa.

El 21 d'agost 1926 s'origina una de tantes discussions, mentre són a taula fent un àpat, en relació a les visites constants d'una veïna. El fill li demana que baixi la veu, i la mare respon amb insults i maltractaments. Aquell exaltat ("d'arravatament"), dóna un cop al pit a la seva mare amb un ganivet, inflingint-li una ferida lleu.

La mare al veure's agredida d'aquella manera i aixecar-se de la taula en direcció a la cuina, pateix un aturada cardíaca que li provoca la mort, determinada segons els forenses, bé per l'estat d'alcoholisme o per l'impressió soferta. En aquell moment Miquel Dolz creu que la mort es fruit d'un accident.

El ministeri fiscal, en les seves conclusions provisionals elevades a definitives, qualifica els fets de parricidi sense circumstàncies modificatives, i sollicita pena de cadena perpètua, "indemnització de cinc mil pessetes als hereus de la víctima i els costos del judici". La defensa en canvi, demana que s'estimin els atenuants de no intencionalitat en la gravetat del mal ocasionat i el fet d'obrar per arravatament i obcecació.

El tribunal estima que per la relació immediata entre l'acte violent i la mort, aquesta és produïda per una impressió horrible i violenta, sense negar altres elements com l'agotament físic degut a la vellesa i alcoholisme de la tal Luisa.

Considera també la participació directa i voluntària del fill, la concurrència d'atenuants (no tenir intenció de causar danys de gravetat, i arravatament i obcecació), el fet comprovat de la lesió lleu però la responsabilitat de les conseqüències per ser-ho de les causes; l'actuació amb arravatament i obcecació degut a les paraules i maltractaments que precedeixen l'acte agressiu.

El tribunal considera que aquestes dos circumstàncies han de ser apreciades com a molt qualificades i condemna Miquel Dolz, com autor d'un delictes de parricidi, a la pena de cadena perpètua, "indemnització de cinc mil pessetes als hereus de la víctima i els costos del judici".

El fill torna a la casa materna als 31 anys (no sabem l'ordre dels aconteixements, si ja està separat o se separa quan la seva mare enviuda). En tot cas sembla que manté una relació amb una veïna, que sembla fer perillar -creu la mare- la seva influència sobre el fill: "la neixença dels fills no és autònoma, està destinada als pares, per salvar-los de la solitud".

ALFONSO ALTIMIRAS OLIVERAS

Sentència 18 de maig 1921 a Manresa. Judici per jurats.

Alfonso Altimiras Oliveras de 36 anys d'edat, veí de Sant Fructuós del Bages, casat, llaurador, "sense instrucció" dispara un tret amb una escopeta de perdigons contra la seva mare Antonia Oliveras Noguera, malalta i impossibilitada al llit, causant-li una lesió al cap que li provoca la mort instantània. No s'exposa mòbil.

El ministeri fiscal qualifica els fets com a constitutius d'un delictes de parricidi amb traïdoria. Demana la pena de mort, "i en cas de ser indultat, la inhabilitació absoluta perpètua, costos i indemnització de 5000 pessetes, amb abonament de la meitat del temps de presó provisional soferta".

La defensa exposa que per ser casual el tret d'arma no es dona responsabilitat ni circumstàncies que la modifiquin, i sol·licita cadena perpètua.

El jurat estima que Alfonso Altimiras en tant que executor és autor directa del delictes, i integra la traïdoria, que ha de ser apreciades sense que en concurreixi cap circumstància que modifiqui la responsabilitat del fill. Condemna al fill a pena de mort, executada amb garrot i de dia.

*El fill sol (no es menciona pare, germans o parents, ni tampoc altres institucions).
Espècie de peó agrari, acaba amb la vida de la mare gran i malalta.*

JOSÉ LOPEZ RODRIGUEZ

Sentència pronunciada per l'Audiència de Lugo, 19 desembre 1898.

José López Rodríguez es declara culpable de matar a la seva mare Manuela Rodríguez González, perquè creia que aquesta tenia el propòsit de deixar tots els béns a la seva filla, Casilda López Rodríguez. José López posa arsènic a les patates d'un casola preparada per la seva mare, amb l'intent de matar-la juntament amb la germana.

La mare mort al vespre dels efectes de l'intoxicació, en canvi Casilda, que menja les patates en un altre moment, ràpidament ingereix oli al notar els efectes, que l'ajuda a expulsar la substància.

El tribunal declara José López Rodríguez com autor d'un delictes consumat de parricidi, amb l'agravament d'enverinament; i un altre d'assassinat frustrat, també amb l'agravament de ser l'ofesa, la seva germana "legítima". S'el condemna a pena de mort; "i en cas d'indult a l'accessoria de inhabilitació absoluta perpètua, indemnització de 1500 pessetes i costos."

*No sabem com, però el fill sembla haver-se transformat en una facció dins la família.
Hi ha un pare? El fill sembla haver hereditat el "dret de corregir", no els fills, sinó les
dones.*

JUAN BAUTISTA BELTRÁN CEBOLLA

Sentència 26 Octubre 1899. Audiència de València.

Juan Bautista Beltrán Cebolla, veí de Sueca, es declara culpable d'haver causat dos gran ferides al coll a la seva mare Vicenta Maria Cebolla Fernando, amb la qual compartia casa, que li provoquen la mort instantània. Declara afirmativament, que abusa de la seva "superioritat de forces en relació al sexe" i edat avançada de la seva mare i que no estava en un "estat de bogeria" en el moment de realitzar els fets.

És condemnat a pena de mort pel delicte de parricidi, i en cas d'indult inhabilitació absoluta perpètua, indemnització de 2000 pessetes i pagament de costos.

El Tribunal Suprem anul·la la sentència: encara que considera precedent la qualificació de parricidi, no s'estima l'abús de superioritat segons es descriu l'acte que produeix la mort violenta de la mare: "ja que el veredict no determina la causa immediata, ni les circumstàncies de l'execució del delicte, i no exclou que es cometés per l'impuls del moment i ànim d'abusar de la força el fill, amb l'avantatge que li procurés la diferència de sexe i d'edat".

Probablement el fill és major d'edat, i comparteix casa amb la seva mare gran. El nus de la història està en quest compartir. Tallar el coll (encara queno sabem amb què), és assegurar-se de matar la mare.

JULIÁN ANGUITA GARCIA, CÁNDIDO GARCIA CASTILLO, MIGUEL GARCIA CASTILLO I MARIA GARCIA CASTILLO

Sentència del 9 de Juny del 1901. Audiència de Granada.

Julián, Cándido, Miguel i María, veïns de Moclín, es declaren culpables de concertar la mort violenta d'Antonio Anguita Hidalgo. Maria García es declara culpable d'encarregar la mort del seu marit: declara que vivia en completa desavinença amb el seu marit Antonio Anguita, que sorgien sovint disgustos, tan pel caràcter violent de la Maria García, com per proposar-se l'Antonio transigir un plet que sostenia amb Antonio Castillo.

Arrel d'aquests disgustos, Antonio Anguita abandonava la casa marital, demanant a vegades caritat entre els veïns. Julian Anguita i la seva mare Maria García feien causa comuna maltractant al seu pare, que els havia amenaçat de denunciar-los al bisbe de la diòcesi.

Maria García concep el propòsit de matar el seu marit, suministrant-li verí. Cándido i Julián, germà i fill de la María, adquireixen el verí (bicolor de mercuri) per indicació i d'acord amb la mare.

La mare resol realitzar el propòsit preparant un viatge a Granada del seu marit, que amb freqüència hi anava per motiu de litigis pendents, disposant que el seu germà Miguel García Castillo, l'acompanyés fins un lloc concret, deixant-lo allà fins que se li incorporessin Julián Anguita i Cándido García, que l'havien d'acompanyar fins a Granada. A la nit, aquests donen menjar a Antonio Anguita per embriagar-lo.

Julian Anguita, suministra el clorur de mercuri, preparat per Maria García, a la beguda d'Antonio Anguita. A l'observar els efectes de la substància tòxica, Antonio Anguita es nega a acceptar un altre got de la beguda, i el seu fill es llança sobre d'ell, golpejant-lo amb pedres i pals i produïnt-li la mort per ferida d'arma de foc sobre una òrbita ocular, amb masegament i fractura del ossos del cap i una ferida punxant al cor.

Dins les robes d'Antonio Anguita es troba una cèdula de veïnatge amb el nom d'Hilario Negrillo.

Julian Anguita escriu i envia dos cartes firmades amb el nom de José Díaz comunicant falsament la mort d'Antonio Anguita dirigides al capellà José Ceas, encarregant que es dongués la notícia a la família.

Julian Anguita no mostra "imbecilitat", ni "deficiència en les seves facultats intel·lectuals", ni embriaguesa en el moment del fets. Se li atribueix un caràcter pusil·lànim, bondadós i obedient que el fa obrar sempre sota la pressió de la seva mare Maria García

El tribunal condemna a Julià Anguita García, María García Castillo i Cándido García Castillo a la pena de mort, per un delictes de parricidi en el dos primers, per ser respectivament la víctima pare i conjugue; i respecte de Julián Anguita, la qualificació de traïdoria i premeditació coneguda. I el tercer per un delictes d'assassinat amb traïdoria, i de parentiu, per ser germà afí de l'ofés, i cometre el delictes en lloc despoblat. Se'ls condemna també a que indemnitzin solidariament als germans d'Antonio Anguita amb 2000 pessetes, i una quarta part dels costos.

El cas es porta al Tribunal Suprem, mentre dura el procés María García mort a la presó i el seu fill manifesta que no vol continuar amb el recurs. Cándido García segueix amb el recurs per infracció del codi penal. El tribunal Suprem refuta la qualificació d'assassinat amb els agravants que es determinen, i la pena.

Pare i fill s'assemblen, però el fill ha prés partit per la mare. Ser el braç que executa la mort del pare -cops de pedra, pals, trets-. De nou es pot entreveure una estructura de faccional: "maltractat per la dona i el fill", "abandona la casa marital, demanant caritat". La potestas és de la mater.

JESÚS ISCUÉ I ORIA

Sentència del 18 d'abril del 1907. Audiència de Pamplona.

Jesús Iscué, veí d'Abarzuza, es declara culpable de matar al seu pare, quan es trobaven sols a la casa d'aquest, tirant-lo a terra inesperadament d'un cop, tractant d'estrangular-lo amb les mans. Al no poder el penjant amb una corda fins ofegar-lo. Jesús iscué afirma projectar la idea de matar al pare, des de que aquest havia quedat invàlid i impossibilitat per treballar, resultat d'una hemiplègia. Afirma també concebre primer la idea de matar-lo al camp per evitar el descobriment del crim, i procurant verificar-lo després a la casa del pare quan es trobessin sols, buscant la impunitat.

No mostra alteració, perturbació o desequilibri en les seves facultats en el moment dels fets. Manifesta que tampoc obra al·lucinat per la idea que el seu pare fos un membre inútil a la família i la societat, i que havia de desaparèixer del món dels vius. Declara que tampoc obra estimulat per l'afició que el seu pare tenia a la beguda i l'estat d'embriaguesa en que el troba el dia dels fets.

Declarat culpable d'un delictes de parricidi amb els agravants de premeditació coneguda i abús de superioritat -i sense atenuants-, es condemna el fill a pena de mort, "cas d'indult a la inhabilitació absoluta perpètua i costos, sense indemnització. El Tribunal Suprem declara que no té lloc el recurs.

Sembla que tots el nos són sí. Com, quan i perquè s'ha plantejat socialment l'existència d una categoria de persones susceptibles de ser mortes i que ronda pel cap del fill.

El pare -mancat de l'autoritat i l'autonomia que creuria "natural" en els individus de la seva categoria, en una situació de "tutela" invertida, i que inicia o intensifica una afició per la beguda-, quina responsabilitat té en la impietat que mostraria el fill?

El fill i el pare reclamen el retorn del mateix, d'un pare imperial, autònom i tutelador?

Simulant el suïcidi del pare, el fill vol protegir-se -potser no tan del càstig social-, com d'aquella idea d'inutilitat dels éssers humans, desplaçant-la en la ment del pare?

JOSÉ CASTELLANOS SÁNCHEZ

Sentència del 27 d'agost 1890. Audiència de Talavera de la Reina.

José Castellanos es declara culpable d'escometre al seu pare Pedro Castellanos d'inflingir diverses ferides amb un punyal que li produeixen la mort instantània, quan amb els altres dos fills, Juan i Guillermo, es dirigien a cavall cap a la població de Méntrida.

Aquell dia treballaven plegats tallant i recollint llenya d'olivera per un tal Loreto Morán. Al fer l'últim viatge José es nega a que el seu pare carregui el seu cavall, i després de l'amenaça del pare de que no es guanyarà el jornal, aquell l'empenta i el fa caure a terra; el pare s'aixeca i agafant una destral, li diu que si no fos fill seu li tallaria el cap. El viatge es fa sense que José carregui el seu cavall.

Durant el camí, José continua disputant amb el seu pare; i lamentant-se el pare de la conducta del fill, aquest s'adelanta i li clava diverses punyalades per l'esquena, morint al cap d'uns moments.

El Tribunal creu provat que el fill tenia l'intenció de causar la mort, i que les disputes sostingudes no foren motiu suficient per provocar-li arravatament i obcecació. Qualifica els fets de delictes de parricidi, amb els agravants de traïdoria, i condemna al fill a pena de mort, accessoria, indemnització i costos. No dóna lloc a recurs de casació.

Pare i germans, peons agrícoles. Un d'ells sembla no deixar-se dominar, ni pel pare ni per l'estructura -sociocultural que el mateix pare sembla que ja ha incorporat.

Aquest "treballar plegats recollint llenya per".

Potser el fill vol emancipar-se d'aquella moral i "buscar-se la vida" d'una altra manera. El pare encara exerceix domini-poder (amenaça; des de quan?) i ja sabem que la subjecció és ambivalent i que davant de tal poder, l'opció és realitzar-lo amb traïdoria o no realitzar-lo.

La potestas, diu el dret romà, s'extingeix amb la mort del pare.

DEMETRIO JOSÉ GARCÍA I JUANA PETRA GARCÍA GONZÁLEZ

Sentència del 28 maig del 1894. Audiència de Càceres.

Al poble de Mohedas, Demetrio José García i Juana Petra García González escanyen a Manuel García Hernández, de 79 anys, quan es trobava ajagut al llit.

El Tribunal estima que els fets constitueixen els delictes de parricidi i assassinat per ser filla i per ser gendre -"fill per afinitat"- respectivament; amb traïdoria i per reincidència.

El Tribunal els condemna a tots dos a pena de mort.

Les defenses creuen que hi ha contradicció en els fets provats, perquè no es determina fins on arriben les responsabilitats per part de la filla i per part del gendre. La defensa demana pel gendre, no assassinat, sinó còmplice de parricidi. El Tribunal Suprem no veu infracció.

Aquí circula molta crueltat (la reincidència) sense motiu aparent. Quins són els pròpositos de la parella, que transformen al pare amb una molèstia (tornem aquella idea "d'inutilitat" o el temor "al domini de la naturalesa homicida" manifestada en la vellesa del pare, com la neixença pot espantar els pares?).

La sentència no parla de cap mena de confrontació anterior, de conflictes, violències d'algun tipus.

RAMÓN YESTE MORENATE

Sentència de l'11 de febrer del 1911. Audiència de Granada.

Ramón Yeste Morenate, veí de Mondragón, es declara culpable de disparar un tret contra el seu pare Juan Yeste Balsas, al domicili d'aquest i quan es trobava d'esquena, que sense poder defensar-se acaba causant-li una gran lesió al cap que li produeix la mort instantània.

En el judici queda provat que no és un accident per manipulació imprudent de l'arma. El tribunal el condemna com autor d'un delictes de parricidi amb traïdoria, a la pena de mort.

MANUEL MARTÍNEZ GARCIA

Sentència del maig del 1915. Audiència d'Almeria.

Manuel Martínez "Manteca", veí de Velefique, es declara culpable de disparar amb un revòlver (coll i espatlla) al seu pare José Martínez Martínez, produint-li la mort instantània. El motiu afirmat per Manuel, guardava rencor al seu pare perquè l'havia reprès per la seva "vida desordenada".

A la nit del 3 al 4 de Juliol de 1914 es dirigeix a Les Albarradillas prop de Velefique, on el seu pare treballa acompanyat del nen Emilio Sola. Amagat darrera la vegetació, espera que el pare i Emilio s'adormin envoltats per les mantes. Quan creu oportú sortir, s'apropa al pare i dispara dos trets.

El tribunal considera que Manuel no es trobava perturbat mentalment, ni begut, i el condemna per parricidi amb traïdoria, a pena de mort.

El fill que no s'ha deixat disciplinar, i que el pare no "corregeix" amb violència física, sinó amb l'indiferència, potser el desfillament.

MATEU PLANAGUMÀ CASTANYER

Sentència del Setembre de 1917. Audiència de Girona.

Mateu Planagumà, veí d'Olot, es declara culpable de matar amb un càvec al seu pare Antoni Planagumà Quintana.

En el moment dels fets el pare, el fill i la nora s'asseuen a la taula de la cuina per dinar. El fill comença a discutir amb el pare i es queixa de que "hi ha massa col a l'olla". Quan el pare es disposa a menjar, el fill agafa el càvec (en un racó de la cuina), i l'assalta per l'esquena sobtadament clavant-li nou ferides, dos d'elles mortals.

El fill nega que el motiu fos una qüestió d'honor ultratjat al creure que el seu pare s'entenia amb la seva nora, ni tampoc les deliberades disputes que el pare provocava amb el propòsit que marxés de la casa.

El Tribunal aplica el delicte de parricidi amb traïdoria, i el condemna a pena de mort.

Massa crueltat perquè l'únic motiu sigui la suposada relació del pare i la nora que ultratja l'honor del fill.

Si espera per ser l'hereu -tot i que el pare el vol fora-, se suposa que hi ha una forta dependència pel que fa als recursos; i potser, en un primer moment, el fill -que espera-, hauria "tolerat" la relació (no sabem què diu "la nora", que no té nom). Però potser la relació s'allarga massa i el pare insisteix que el vol fora de casa. (el pare freudià, el pare que no cedeix el seu lloc de fill al fill?)

JOSÉ SANTIAGO VEGA

Sentència d'Abril del 1919. Audiència de Zamora.

El dia dels fets Pedro Santiago Pérez pare, armat amb una escopeta, voltant per l'albereda propera al Molí de Mozar, troba el seu fill José Santiago Vega. El crida i comença a maltractar-lo.

El fill angoixat pel terror que li provoca l'actitud del seu pare, intenta agafar-li l'escopeta, moment en què es dispara i lesiona el pare. Es produeix seguidament una lluita que provoca contusions múltiples al dos, i especialment al pare que acaba morint. En el judici es prova que José no pateix atacs epilèptics, ni neuròtics.

El magistrat del tribunal suprem considera que no hi ha eximent de responsabilitat criminal: s'evidencia la voluntarietat de l'acció del fill, que tampoc es troba en "l'impuls d'una por insuperable que el condueixi a causar a un tercer un mal igual o major del que pogués témer ser víctima; sinó que sobreposant-se a tal estat d'ànim el supera tornant-se contra la persona, per imposar correctiu a l'actitud amenaçadora".

En el judici només s'acredita l'existència d'un maltractament, sense que aparegui cap amenaça de danys respecte al fill.

El tribunal condemna a José, per parricidi sense circumstàncies modificatives, a cadena perpètua.

El fill no es deixa dominar i el pare se sent amb l'obligació de vigilar si aquell encara forma part de la comunitat familiar. Els fills "furiosos o orats" serien no imputables.

D'altra banda com no pot evidenciar voluntarietat el fill, si interpretem maltractaments repetit per part del pare?

ZENÓN GARCÍA VALENCIA

Sentència del Juny del 1921. Audiència de Càceres.

La nit del 17 d'octubre de 1920, a Zarza de Granadilla, Zenón García i el seu germà Àngel inicien una baralla dins la casa paterma; en el moment que intervé el pare per mediar i separar-los, rep del seu fill Zenón una punyalada a la cuixa esquerra amb una fulla afilada de sabater, que li secciona l'arteria femoral i li causa la mort instantània. El seu germà Àngel rep ferides lleus.

Zenón afirma la voluntarietat de produir el mal i de causar-lo sota els efectes de l'alcohol; un estat -diu- habitual en ell.

El tribunal el condemna per homicidi sense circumstàncies modificatives, a la pena de divuit anys, dos mesos i un dia de reclusió; i com autor, també sense circumstàncies, d'una falta fortuïta de lesions, a quinze dies d'arrest menor i repremsió.

El fiscal interposa recurs (Zenón ha afirmat seu autor de la mort del seu pare: entén que ha comés el delictes de parricidi i no d'homicidi). El tribunal suprem anul·la la sentència.

Un pare sabater i un fill que "s'ha desviat". Zenón, no sabem com, però és un fill que ja no té lloc, la seva presència esdevé violenta, enutjosa, i el fet que es baralli obertament sembla conjugar un desig de matar, un desig de ser mort, i un desig de morir.

PERE PUIG MARQUÉS

Sentència d'Octubre de 1886. Audiència de Figueres.

El 12 de maig després de les 12 del migdia a Borrassa, Lucía Marqués Espigolé, nota que el seu marit no torna a l'hora acostumada a dinar, i acompanyada de la seva néta surt a buscar-lo pensant que li ha passat alguna cosa. Troben el cadàver al camí de la ribera a la Serra, a mitja hora de Borrassa. Avisen a veïns propers que donguin part a les autoritats.

El costat del cadàver del pare, es troba una barretina, un sarró, un tronc de pi a les cames, un càvec i una petita navalla. El cadàver "tenia al cap i al rostre ensangonats, en la part dreta de la primera una ferida contusa gran amb fractura de l'os parietal que podia haver estat feta amb un cos contundent, com un pal; a la part lateral esquerra del coll, sota l'orella, una altra ferida incisa d'uns quants centímetres d'extensió profunda i direcció de darrera a davant; i inferiorment, a uns cinc centímetres de la mateixa, una altra ferida petita, que probablement podia haver estat causada per la sortida de la punta del mateix instrument punxotallant feta per la primera, i la mandíbula estava fracturada per la part lateral esquerra, notant-se els vasos sanguinis tallats en el trajecte recorregut per la ferida al coll, essent mortals tan la ferida del coll com la del cap".

El tribunal estima provat que Pere Puig Marqués és autor de la mort del seu pare, sense atenuants ni agravants, i se'l condemna per parricidi, a cadena perpètua.

La mare sap que alguna cosa passaria. Tal com transcorre la descripció de la sentència, sembla l'assalt d'una espècie de fill "assalvatjat" que viu fora de la comunitat humana. Vist el desplegament de violència, el poder que el fill exerceix en el pare és nul: el contrari de la violència no és la no-violència, sinó el poder. El 1886, Borrassa, a partir de què, ha après el fill a desplegar aquestes formes de violència..

ANTONIO LAVADO ROSCO

Sentència del Juliol del 1898. Audiència de Càceres.

Antonio Lavado, veí de Montánchez, es declara culpable de matar la tarda del dia 10 de gener de 1898, per l'esquena i improvisadament, el seu pare Francisco Lavado Margallo (de més de seixanta anys); que al trobar-lo en una zona solitària i despoblada com la finca d'Ezequiel Margallo, el tira a terra, i a cops de pedra li produeix multitud de ferides al cap, que trenquen en petits trocets l'os occipital, el temporal i el parietal

Antonio, el fill, afirma que no actua per arravatament i obcecació per les frases de "borratxo i gandul" que li dirigeix el seu pare, que el reprén i l'amenança per la seva conducta. Afirma que en el moment dels fets no anava borratxo, però que sol estar begut sovint.

El Tribunal el condemna, com autor d'un delictes de parricidi amb traïdoria i despoblament, a la pena de mort.

Una història propera a la de Zenón García i José Castellanos. Un pare que conserva el poder i intimida al fill. Perquè continua perturbant al fill, el que el seu pare pensa d'ell?

TOMÁS CALATAYUD CÁNOVAS

Sentència de l'Agost del 1904. Audiència d'Alacant.

Tomás Calatayud "Ganga", veí d'Aspe, es declara culpable de disparar una pistola contra Antonia Cánovas mentre es troba sopant, asseguda, a casa d'un tal Andrés Cañizares; el projectil que travessa el cor li produeix la mort immediata. El tribunal el condemna, com autor d'un delictes de parricidi amb traïdoria, a la pena de mort.

El fill -perquè no ho fa el pare?, es déu preguntar - castiga "l'adulteri" de la mare?

PERE MORA COS

Sentència del Març del 1911. Audiència de Barcelona.

Pere Mora, veí de Rubí, es declara culpable d'haver causat al seu pare Josep Mora Martí i la seva mare Antonia Cos Farell a la mateixa casa on vivien, amb una destrat per tallar llenya -en el moment que es trobaven a la cuina menjant-, varies ferides al cap i altres parts del cos; a conseqüència de les quals, el pare mor a l'acte i la mare perd el coneixement. El pare té ferides per esquinçament a la regió supercil·liar, a la regió temporoparietal superior dreta, amb fractura de tots els ossos i enfonsament de tota la regió dins del cervell, per la qual se li veu la substància cerebral; a la regió occipital, amb enfonsament de tot l'occipuci dins del cervell; una altra a l'orella esquerra que li talla el lòbul i una altra a la regió temporo parietal superior, amb fractura i enfonsament de fragments. La mare, Antonia, ferides a la regió frontal dreta, amb esquinçament de teixits i aponeurosis; a la regió parietal dreta amb fractura de l'ós i enfonsament de fragments; fractura també a la regió occiptoparietal dreta i esquerra, amb esquinçament dels teixits i fractura dels ossos, i enfonsament també de fragments de les dos regions; un altre fractura a l'ala occipital esquerra de tot l'ós, enfonsant-lo tot en el cervell; una altra contusa a la regió temporal esquerra i d'haver-la agafat pel coll per evitar que cridés, fracturant-li la branca dreta de l'ós trioida, produint-li macadures als cartílegs de la laringe i tràquea, ferides que li fan perdre el coneixement.

El fet es realitza després que el fill barra el pas de la porta del carrer.

En el judici no s'estima la perturbació mental. El fill *confesa* els actes des del principi.

El tribunal el condemna, com autor de dos delictes de parricidi amb traïdoria. Pel delictes de parricidi sobre la persona del seu pare, pena de mort, i sobre la seva mare, sense circumstàncies, a cadena perpètua. I pels dos delictes, a la pèrdua de l'instrument amb el qual es realitzaren, i a l'indemnització de 5000 pessetes i pagament de costos.

El fill viu a casa als pares.No és menor. La violència i la crueltat en els mitjans i les formes de l'acte mostren un fill sense cap mena de poder.

JUAN FRANCISCO SIMARRO BÓGALO

Sentència de Desembre de 1913. Audiència de Ciudad Real.

Juan Francisco Simarro "Cabeza del Alto", veí d'Infantes, es declara culpable d'inferir a Miguel Simarro Castro deu ferides d'arma blanca, a diverses parts del cos, que li produeixen la mort. El fill -segon sentència- venia exigint recursos i amenaçant al pare. A la tarda del 5 d'agost de 1912, el fill es presenta a la casa del pare. Quan entra a la cuina el troba tallant pa amb una navalla, i torna a exigir-li l'entrega de "recursos o béns", i que ha vingut decidit a matar-lo. El seu pare tracta de calmar-lo dissuadint-lo de la idea. Al no poder, intenta sortir de la cuina per evitar l'agressió i el fill el tira a terra, ja al pati de la casa, apunyalant-lo primer dos cops amb una navalla que portava, i després, vuit ganivetades més, amb la de tallar el pa que estava fent servir el pare.

Succeeix que el fill al no poder aconseguir que el seu pare li entregués els béns que constituïen la seva herència materna, es presenta a casa de Miguel Simarro, i aquest li contesta "ja vens una altra vegada encoratjat per la dolenta de la teva dona, que és qui te la culpa dels disgustos"; i també "Més valdria que la matéssis a pals, com jo vaig fer amb la teva mare", paraules que ofusquen al fill -segons sentència- i que el determinen a treure la navalla, a seguir al seu pare que es dirigia al pati, tirar-lo a terra, i en la batussa causar-li les ferides que li ocasionen la mort.

El tribunal condemna a Juan Francisco, com autor d'un delicte de parricidi, que estima l'aggravant d'haver-se executat el fet a casa de la víctima, sense que aquesta hagués provocat el succés, a la pena de mort amb garrote.

La defensa interposa recurs per no tenir-se en compte que la circumstància que el fet succeeix al domicili de la víctima no s'ha d'apreciar quan és un parricidi, perquè el que qualifica el delicte de parricidi seria "la relació pares i fills, lo qual suposa la convivència freqüent en una mateixa casa". El Tribunal Suprem no veu motius d'error, ratifica la sentència.

La sentència ja mostra prou bé, que l'homicidi té una història, un procés.

VICTORIANO CARRILLO AGUDO

Sentència del Desembre de 1927. Audiència de Toledo.

La nit del 5 de Juliol, després de sopar, Victoriano Carrillo veí de Camarena, de 48 anys d'edat que viu amb el seu pare Vicente Carrillo Orozco de 70 anys d'edat, té una discussió sobre interessos amb aquest. El pare l'increpa perquè vol emportar-se una caixa amb diversos objectes de valor, i el fill l'agafa, donant-li un cop que li provoca una fractura de costelles que havia de curar en 90 dies, però per no haver estat apreciats tots els efectes del cop pels metges i no establir cap tractament, acaba morint per pulmonia traumàtica. El tribunal condemna a Victoriano Carrillo com autor d'un delictes de lesions greus a quatre anys, nou mesos i deu dies de presó correccional.

JOAN COLOM TORRENTS

Sentència del Juny 1887. Audiència de Barcelona.

Joan Colom, de 26 anys, veí de Barcelona, "de temperamento nerviosos, constitución fuerte, algo enjuto de carnes, de carácter dominante é impetuoso y poco comunicativo, de escasa instrucción, entregado desde su más tierna juventud a los placeres eróticos, especialmente al de sí mismo, sin oficio y sin afición al trabajo", treballa des de jove en una lampisteria, ingressant després al cos franc de la República, i prestant servei al regiment d'artilleria fins el 1882, quan es destinat a la reserva.

Torna a Barcelona, a casa la seva àvia materna María Bonet, on també viuen la seva filla -tieta d'en Joan- Maria Torrents i el marit d'aquesta Jaume Serra Mombui, els quals mantenien en Joan, per la seva manca de béns.

Després de romandre dos dies a casa de l'àvia, passa a treballar a la taberna d'un parent com a dependent, i posteriorment com a criat en diversos manicomis de l'hospital de Barcelona -poc temps-; després servint com a criat al monasteri de Montserrat; sis mesos en un col·legi de Balma, i de nou al manicomi de Sant Boi del Llobregat, del qual es acomiadat per suposats maltractaments a un pacient.

L'última ocupació que se li coneix és de fregaplats en una fonda, pernoctant els tres mesos abans dels fets, a casa de la parella Pedro Oscar i Manuela Jiménez, per un ral al dia, sense dedicar-se a cap treball assalariat, ni observar-se cap particularitat en el seu comportament.

Sol aparèixer per casa de la seva àvia per demanar algun tipus d'ajuda, àpats o diners. En les seves visites a casa l'àvia, manifesta en ocasions que el seu pare estava boig, i que l'àvia no hauria d'haver deixat que es casés, perquè així ell no hagués nascut i no seria desgraciat (que havia hereditat -diu el fill- el seus "vicis" del seu pare); pensant la mare que el que pretén el fill és mortificar, amb injúries i ofensives, a la seva àvia, de promoure qüestions i insultar-la, li acaba prohibint l'entrada, per ordre del seu marit.

Es presenta a la casa "audaz y ensoberbecido" pels 30 duros que havia guanyat a Montserrat, dient que per a res el necessitava, i que marxava a buscar el seu pare i la seva germana per viure amb ells. Més endavant torna a provar que el deixin entrar.

Sense ocupació i patint misèria, lamentant-se de la seva salut, Pedro Oscar el fa fora per no pagar, i aquest s'emporta una fulla de ganivet.

La tarda dels fets, Joan Colom aconsegueix entrar a casa de la seva àvia, mitjançant una corda que penjava destinada a treure aigua d'un pou, mentre els seus tiets són fora.

Troba la seva àvia estirada, que agafa pels cabells, donant-li repetits cops al coll, i altres parts del cos, per davant i per darrera, amb la fulla de ganivet esmolada que portava, fins a la quasi decapitació. Mort a l'acte, especialment per la ferida inferida a la columna vertebral.

Joan Colom és vist per alguns veïns com mata la seva àvia, aquests avisen un guardia municipal, que a l'arribar i observar per la finestra de l'escala que dona a l'interior de la vivenda, el troben amb les mans ensangonades, i dient que ha matat la seva àvia, però que no és cap lladre ni assassí. El mateix Joan els hi obra la porta, sense voler fugir, mostrant-se indiferent. Joan Colom afageix "Miradla, ya estoy satisfecho; ya no será más la desgraciada de nuestra familia", llançant-li una cigarreta que li havia donat un dels veïns. Dient que "ho repetiria les vegades que fes falta" i que "com que era boig" ja sabia la pena que se li imposaria, el manicomi.

Joan Colom es reconegut per un metge, per les ferides que s'ocasiona arrel d'enfonsar el ganivet a la víctima, el qual aquest diu conèixer per haver-se presentat a la seva consulta per una malaltia que deia consistir en una "passió violenta i indomable pels plaers eròtics".

Els perits examinant l'arma -esmolada, toba i de mala qualitat-, manifesten que és legal. Joan Colom declara que només recorda haver matat a la seva àvia i seva detenció per part dels municipals, i res més del fet ni els seus antecedents.

El dia següent al crim, Joan Colom manifesta no recordar degut a la seva bogeria, negant que hagués entrat per la finestra i matat a la seva àvia.

El l'acte del judici oral manifesta ser l'autor de la mort de la seva àvia, a la qual qualifica amb paraules denigrants, i increpa a déu exaltat, preguntant-li perquè no el treia del món, ja que no li curava la debilitat que patia, la causa de que no fos bo per a res.

A proposta del ministeri fiscal i la defensa, Joan Colom es observat per diversos facultatius. Dictaminen que Joan Colom podia haver comés els fets en un "estat d'excitació notable, impulsat per una idea fixa que va sobreposar-se a la seva voluntat dèbil, en aquell moment" per ser contrarestada. Afegint que "l'acte realitzat no obeïa a causes patològiques, sinó a "una depressió de la intel·ligència a causa de la seva poca desenvolupada instrucció, vici o inclinacions", que "no es pot classificar en cap de les malalties de bogeria reconegudes per la ciència".

A través d'alguns testimonis propers declararen que Joan Colom tenia una idea persistent de que ell, una germana i el seu pare estaven bojós, i que es queixava sovint del seu estat de debilitat, al quals se suposava tenia influència els núbols i els cel, i es mostrava iracund amb la seva àvia per haver permés que els seus pares es casessin; i que s'exaltava moltíssim, com si tingués un atac de bogeria, quan algú li contradeïa aquesta idea.

Es prova i es declara que Joan Colom "no és boig ni imbècil".

L'audiència manifesta que els fets constitueixen un delictes de parricidi, amb els agravants "d'executar els fets amb ofensa o despreci del respecte que per la dignitat, edat o sexe mereixés l'ofés, o a casa seva quan no hagi provocat el succés" i "d'executar-los amb escalament", i el condemna a pena de mort.

El Tribunal Suprem no veu infracció en la no apreciació de l'abús de superioritat o la no estimació de "bogeria o imbecilitat". Tampoc veu infracció en la no aplicació d'obcecació i arravatament, donat que "por mal que hubiera salido el casamiento del los padres del recurrente, lo que no consta, el consentimiento que a él prestó su abuela a treinta años con el mejor propósito, no es aceptable jurídicamente como causa que pudiera influir en el ánimo del agente a modo poderoso para arrebatarlo y obcecarlo, a los veintisiete años de nacido, hasta al punto de cometer por ello el asesinato (...)".

En Joan, el fill, com una d'aquelles figures que constitueixen l'àmbit de l'anomalia -que Foucault veia empre atrevassada pel problema de la sexualitat-: la figura del nen masturbador o l'onanista (el cos produït -les noves exigències de la industrialització i les seves institucions- contra el cos del plaer). Joan Colom sembla haver esimitat el discurs mèdic-psiquiàtric del moment, del poder etiològic de la sexualitat sobre el cos i les malalties i que els responsables del seu "abús" de la sexualitat seria la falta d'interès dels seus pares.

La sentència -com les restants, però aquesta més detalladament- està innervada per una concepció sanitària de la penologia que vacil·laria entre repressió i terapèutica (el mateix Joan Colom també).

En la sentència no apareix la mare, que és la filla de l'àvia. La filla no semblaria rebutjada per la família ("mireu-la, jaestic satisfet, ja no serà més la desgraciada de la família -diu en Joan davant del cadàver de la seva àvia)

Sabem que encara hi ha el pare que viu amb una germana (d'una altra relació del pare? Sinó, donada la situació, perquè no ha estat "tutelada" per l'àvia?), i que en Joan -que no sabia on són- sembla amenaçar que buscarà.

El fill matant l'àvia mata simbòlicament la mare i el pare?

PARES QUE MATEN FILLS

TOMAS MARSELL

Sentència abril del 1871. Audiència de València. Tomas Marsell, veí d'Alcoi, pare de Antonio (casat), Santiago (de servei militar) i Jorge (18 anys), i María (12 anys), casat amb Clara Bals, té freqüents desavinences amb el seu fill Jorge, perquè guanyava poc jornal i l'entregava a la seva mare per atendre la manutenció de la família, en comptes de donar-li a ell. El pare, que sovint el feia fora de casa seva, creient que s'el jugava o ocultava, motiu pel qual el fill s'absentava sovint per evitar qüestions.

Després d'uns dies de viure en una altra casa, Jorge torna a casa seva per intervenció d'un tal José Jordà, que intercepta entre aquest i el seu pare, dient-li que li donarà feina i que d'ara en endavant li donarà el que guanya. Tomas Marsell ho verifica durant la mateixa setmana, menys el divendres, que es presenta a la feina del fill demanant el que se li aboni el que aquell ha guanyat. Retorna igualment el dissabte i el diumenge, sense aconseguir res.

Irritat i resentit Tomas Marsell contra el fill perquè no li dona els diners, el mateix diumenge el fa fora de casa, sense voler donar-li menjar i dient davant del seu fill Antonio, que es "un murri" i que l'havia de matar aquell dia o el següent i anar a la presó per ell, amançant-lo -com ja havia fet dies enrera- que el mataria d'una cop de barra, contestant el seu fill Jorge -rient i burlant-se, que no ho faria.

El dia dels fets, Jorge no havia anat a treballar, que havia estat, segons notícia del pare, buscant granotes al riu. Quan es presenta al migdia a casa seva, el pare l'increpa per estar a la feina. El fill marxa de nou i no torna fins les 10 de la nit. A tal hora menja alguna cosa que li deixa preparada la seva mare i es posa a dormir en un matalàs que li serveix de llit, davant de l'alcova on dormen el seus pares.

La seva mare s'havia mostrat en desacord amb la seva actitud, fins al punt de donar-li un cop amb l'esperdenya, sense que el tal Jorge digués res; el pare l'amenaça de nou en matar-lo amb una barra mentre dormi.

Resultant que Tomàs Marsell, abans de dormir se li repeteix de nou la idea de l'amenaça, "amb el cap calent" i "aburrit" determina la matar el fill a la matinada. El pare, havent dormit poc, s'aixeca a les cinc de la matinada quan es desperta la seva muller per anar a missa, i persignant-se i resant un credo i un salve agafa una barra de fusta, que serveix per tancar la finestra, quan aquella ja és fora.

Al mirar al seu fill adormit titubeja alhora de realitzar el seu propòsit i aixeca els ulls cap un crucifix. Al no desaparèixer la seva idea es diu a si mateix "així ha de ser": aixeca la barra i dóna diversos cops al cap del seu fill. El pare deixa de seguida la barra al seu lloc, i diu a la seva filla, que estava desperta, que miri com havia pegat al Jorge, i que després es vesteixi i vagi a buscar la seva mare.

El pare es dirigeix cap un convent de monges. Al passar per casa del seu altre fill Antonio, li diu que aquell dia no treballa perquè ha matat al seu germà Jorge: també ho manifesta a un capellà, i a la seva muller pel carrer. Com que no poden parlar amb l'alcalde es fa la denúncia al Cap dels Municipals.

Tomàs Marsell, "amb afició a la beguda", "poca inclinació al treball" i en "un estat de pobresa que l'obligava a mendicar", no mostra, segons els facultatius i la família, "abolició, irritació ni irregularitat de funcions", les seves facultats es presenten "normals".

El jutge condemna a Tomás Marsell a pena de mort, que confirma l'Audiència de lo Criminal del territori contra la sol·licitació del fiscal que demana cadena perpètua. Resulta que un magistrat que veu la causa, formula vot particular, pel qual és condemna només a cadena perpètua.

La defensa interposa recurs alegant l'error de dret comés per la sentència al no apreciar la circumstància atenuant d'arravatament, ofuscació o monomania parricida. El tribunal suprem creu apreciables els agravants de premeditació i traïdoria, circumstàncies que impedeixen l'aplicació de l'atenuant d'arravatament i obcecació. Declara que no té lloc el recurs, i condemna a Tomas Marsell als costos.

Un altre fill que no es deixa dominar. En el fill -en el joc de De Beauvoir- s'encarna positivament (no estar disposat a una vida assalariada, ell busca granotes) la deficiència del pare (ell s'alcoholitza). De nou un pare mata el fill mentre dorm -que ja estava avisat, que el mataria dormint: és dormint que el fill desafia al pare.

La història sembla mostrar un acte de sacrifici. El pare està sota un altre domini i mira el crucifix. L'acte ha d'exemplaritzar -la filla-.

En el precepte corrigere erratum de l'officium s'inspira la patria potestas cristiana: el pare no és cruel -diu Sant Agustí- perquè no es tracta de la seva autoritat sobirana, sino de la caritat cristiana -"pater et quando ferit, amat".

FRANCISCO LABRADOR FORMOSO

Sentència setembre del 1888. Audiència de lo criminal d'Ourense. Son fets provats que al poble de Folgoso de Esgos, vivia una família composta de Francisco Labrador Formoso, de 46 anys, vidu; amb dos fills, un noi de sis anys i Maximina de setze anys, de la qual aquell abusava físicament i psicològicament, intimidant-la -cosa que ostentava alguna vegada-, i que havia tractat d'afogar-la. A més tenia els seus béns compromesos, a favor de Maximinia i el seu germà, heredats al morir la seva mare.

Un día Maximina acorda amb una amiga d'anar l'endemà a trenc d'alba a Ourense per comprar algunes coses per la propera festa de Sant Pere. El seu pare li dona llicència pel viatge. Aquella mateixa nit Maximina s'en va a dormir a la casa que tenien davant -ho venia fent des de feia quinze dies arrel de la malaltia del seu germà.

A trenc d'alba Francisco Labrador es dirigeix on dorm la seva filla i l'estrangula mentre dorm; aquesta mor, segons dictamens, per les violentes presions exercides en el coll i lentament.

Francisco Labrador enterra el cadàver a la paret de l'hort de la mateixa casa. Torna a casa i més tard va a missa. Al dia següent, un dilluns, manifesta publicament que la seva filla no ha tornat, preguntant si algú l'ha vista. Fingeix una exploració dels camins.

Torna amb un retall del vestit de la seva filla i el dia següent dona part de la seva desaparició al secretari de l'Ajuntament perquè es busqui la seva filla.

Una amiga de Maximinia, avisa al tiet d'aquesta, que ha observat terra remoguda a l'hort de la casa de Francisco, i que s'hi pot trobar el cadàver de Maximina. Es troba el cadàver de Maximina.

Francisco manifesta que per evitar-se gastos de justícia enterra la seva filla, que havia trobat morta al llit el mateix matí que havia d'anar a Ourense; modifica després en la seva quarta declaració, transcorreguts setze dies, que l'enterra per temor als assassins que sortien en la obscuritat quan ell entrava, amenaçant-lo i cohibint-lo perquè ho fes i callés, versió que sosté en el judici oral.

L'audiència qualifica els fets exposats de delictes de parricidi, estimant els agravants d'abus de superioritat, determinada per la "diferència de sexe" -diu la sentència- i edat entre l'agresor i la víctima i el medi empleat per matar-la; traïdoria (mentre dormia) i nocturnitat, condemnant a Francisco Labrador a pena de mort.

Tenim el tema de l'herència: el pare no es pot tornar a casar, si vol seguir disposant en usufructe, l'herència de la mare. Però crec que és marginal. Les violències i crueltats cap a la filla -podem pensar amb la història de Denis Lortie- són la d'un individu-pare que desconexaria la prohibició.

Amor incestuós de part del pare? El que desencadena l'acte és una sortida de la filla amb una amiga per comprar coses per la festa del poble, espai de seduccions que el pare no controlaria. El pare la vol aprop, tan aprop que l'ofega amb les mans i l'enterra a l'hort de la casa.

PEDRO GARCÍA GARCÍA

Sentencia desembre de 1898. Audiència de Valladolid. Pedro García García, alies "Gallego" infereix diverses ganivetades, a diverses parts del cos (cap, coll, espatlla, i esquena), al seu fill Abelardo García, la nit del 29 al 30 d'octubre de 1897, i mentre aquest dormia en un llit situat a la cuina de la casa, produint-li la mort instantània (la ganivetada que secciona completament l'esòfag i la laringe). No es declara boig, ni en estat d'embriaguesa, ni tampoc és el seu estat habitual.

Qualificat de delictes de parricidi amb l'agravament de traïdoria ("el procesado mató a la víctima hallándose ésta dormida, puesto que privado de toda defensa el ofendido, ningún riesgo corría el agresor, empleando éste medios alevosos encaminado a la ejecución del delito", Pedro García es condemnat a pena de mort, accessoria en cas d'indult, indemnització i costos. No té lloc el recurs de casació.

Penso que en relació al fet que el fill dormís a la cuina de la casa del pare (en preguntem si hi ha una mare), no és que encara no es donava una fragmentació individualitzadora dels espais dins els habitatges i els membres de la família dormien en una mateixa habitació, i que per tan el fill, probablement jove, viuria amb els pares; ni que el fill, menor d'edat, ja que si aparentment dorm sol, no devia estar casat, i residiria a la casa dels pares, però no sota una estructura de família extensa; sinó més aviat, la situació permet pensar en el fill "traviato e ribelle" (com deia un passatge del Deuterònim) que apareix de sobte a la casa del pare per dormir.

L'acte que dona mort al fill, mentre dorm (per temor al fill, que en tan que no es deixa dominar -com deia De Beauvoir- és perquè ja ha pactat amb déu o amb el diable), és un acte executat amb crueltat: sembla que no només vol treure la vida, sinó trossejar el fill (no una filla), que per alguna raó ha passat a ser un cos sense signes (la forma potser respon també a l'intent de defensa del fill). La crueltat també senyala un forta càrrega emocional: el fill desborda el pare, que encara que el nega -el fill no somia el somni del pare- tanmateix li és necessari. Podem parlar d'un homicidi de tipus protector respecte l'institució de la patria potestas, en el seu sentit. Encara actuaria la vitae necisque potestas del pare.

DOMINGO OLMEDILLA BUENAFÉ

Sentència de maig de 1913. Audiència de Cuenca. Domingo Olmedilla Buenafé veí d'Olivares del Júcar, es declara culpable de posar-se d'acord i cooperar moralment, amb Juan Moya Lozano "Pavilón", Juan del Rey Sotos "Mochila"-amb antecedents penals i que havia treballat de peó assalariat per Domingo-, i Fermín Bellesteros Moya "Lobato" perquè matin -simulant un robatori- a Marino Olmedilla Valencia, fill de Domingo, a canvi d'una quantitat de diners.

Tals subjectes, amb el pretext d'acompanyar a Marino -aficionat al joc- a buscar novia i jugar a al poble veí d'Almarcha, seguint les indicacions de Domingo i Restituta Ballesteros García -serventa de la casa-, beguts, paren a mig camí per oferir una cigarreta a Marino, i en el moment d'encendre aquest la cigarreta, Juan Moya Lozano li dispara dos trets al cap que li provoquen la mort instantània

Afirma Domingo que el mòbil que l'impulsa a realitzar els fets són que per la seves relacions amb la Restituta Ballesteros García, serventa de la casa, tenia disgustos amb el seu fill Marino.

El tribunal condemna a Domingo Olmedilla com autor del delictes de parricidi amb la concurrència de circumstàncies agravants (cometre el delictes mitjançant preu, recompensa o promesa i el d'obrar amb premeditació) a la pena de mort. En cas d'indult, a inhabilitació absoluta perpètua, indemnització mancomunada i solidària de 5000 pessetes i pagament de la quinta part dels costos.

Si en l'anterior història, podem interpretar un pare lligat emocionalment al fill, aquí el pare al pactar premeditadament amb altres perquè executin la mort del fill, sembla mostrar una relació entre estranys. Podem pensar en una família que déu tenir certa posició social i econòmica. El fill, que viu a a casa dels pares, i aficionat al joc, sembla que faria xantatge al pare -amençant de fer pública la relació amb la Restituta, que treballa com a criada a la casa-, per aconseguir diners per jugar.

Al no mencionar-se la mare, podríem pensar que estaria morta i que el pare tindria en usufructe l'herència de la mare, que perderia -passant al fill- en el cas que es tornés a casar.

GREGORIO ÁLVAREZ GARCÍA

Sentència del Maig del 1929. Audiència de León. Els germans Francisco y Rogelio Álvarez Rodríguez en unió, es troben al domicili del seu pare, Gregorio Álvarez a les tres de la tarda, per fer el repartiment dels mobles deixats per l'herència materna i emportar-se'ls a una altra casa on han d'habitar. Al recollir Francisco una peça de carro, el seu pare s'hi oposa: tots dos sostenen que els hi pertany. Francisco, el fill, insisteix i Gregorio, el pare, "en l'impuls d'un arravatament momentani, per creure desacatada la seva autoritat paterna, amb la finalitat de mantenir-la i sense el propòsit de causar un mal tan greu", agradeix al seu fill Francisco amb un pal que casualment estava al local provocant-li una hemorragia cerebral, morint al cap de quatre dies (no es determina si per traumatisme o per raons patològiques).

Es condemna a Gregorio Álvarez com autor d'un delictes de parricidi, amb la concurrència de circumstàncies atenuants (arravatament), a la pena de 22 anys (pena de grau màxim) de reclusió, i indemnització de 8000 pessetes i pagament de costos, amb abonament de la totalitat del temps de presó.

Parlar de la unió dels germans, unió que és contra el pare i que no en sabem els motius. L'agreujament que queda exceptuat per les lesions al fill que causi el pare, 'excedint-se' en la seva correcció. Els fills fa temps que han "desaparat" al pare.

BIBLIOGRAFIA

- De Coulanges, F.** (1984) [1864] *La ciudad antigua*. Barcelona: Península.
- Foucault, M.** (1994) *Moi, Pierre Rivière, ayant égorgé ma mère, ma soeur et mon frère... : un cas de parricide au XIXe siècle*. Paris: Gallimard.
- (1982) *Vigilar y Castigar*. Madrid: Siglo XXI.
  - (1994) *Dits et écrits (Vol. IV)*. Paris: Gallimard.
- La Fontaine, J. S.** (1967) "Parricide in Bugisu: A study in Inter-Generational Conflict" *Man*, vol.2, nº 2.
- Goody, J.** (1958) *Death, property and the ancestors*. London: Cambridge Press.
- Fortes, M.** (1983) *Oedipus and Job in West African religion*. Cambridge: Cambridge Un. Press.
- Spiro, M.** (1993) *Oedipus in the Trobriands*. New Brunswick: Transactions Publishers.
- Róheim, G.** (1973) *Psicoanálisis y antropología*. Buenos Aires: Sudamericana.
- Devereux, G.** (1975) *Etnopsicoanálisis complementarista*. Buenos Aires: Amorrortu.
- Bohannan, P.** (1960) *African homicide and suicide*. Princeton: University Press.
- Deleuze, G.** (1995) *El Anti-edipo*. Barcelona: Paidós.
- Freud, S.** (2003) [1913-14] *Totem y tabú*. Buenos Aires: Amorrortu.
- Legendre, P.** (1989) *Le crim du caporal Lortie*. Paris: Fayard.
- Repertorio de Jurisprudencia** (1930-2011) Aranzadi.
- Código Penal** (1870)
- Colección completa de Jurisprudencia criminal de las sentencias dictadas por el tribunal Supremo** (desd de 1870-)
- Martínez Alcubilla, M.** *Diccionario de la Jurisprudencia penal de España*. Madrid: 1874.
- Viada y Vilaseca, S.** *Suplemento al código Penal reformado de 1870*. Madrid: 1889-1915
- Pantoja, J.M^a.** *Repertorio de la jurisprudencia criminal española*. Madrid: Revista de Legislación J. Morales, 1875-1885.
- De Beauvoir, S.** (2005) *El segundo sexo*. Madrid: Cátedra.
- Passeron, J-C.; Revel, J.** (2005) "Le cas et la preuve: raisonner à partir de singularités". A *Penser par cas*. Paris: editions EHESS.
- Héritier, F.** (1996) *De la violence*. Paris: Odile Jacob.
- Riches, D.** (ed) (1986) *The anthropology of violence*. Basil Blackwell; Oxford.
- Arendt, H.** (2005) *Sobre la violencia*. Madrid: Alianza.

- Monsó Dilla, J.** (2012) *Política d'ordre públic i repressió durent la Restauració (1875-1898)*. Tesis Doctoral. Universitat de Barcelona.
- De Certeau, M.** (1998) *Història y psicoanálisis. Entre ciencia y ficción*. Mèxic: Universidad Iberoamericana.
- Llewellyn, K.N.; Hoebel, E.A.** (1941) *The Cheyenne way. Conflict and Case Law in Primitive Jurisprudence*. Norman (Okla.): University of Oklahoma Press.
- Gluckman, M.** (1976) *Custom and conflict in Africa*. Oxford : Basil Blackwell.
- Assier-Andrieu, L.** (1996) *Le droit dans les sociétés humaines*. Paris: Nathan.
- Mordechai Rabello, A.** (1979) *Effetti personali della "patria potestas"*. Milà: A. Giuffrè Editore.
- Harris, W.V.** (1986) "The roman father's power of life and death" a: *Studies in Roman Law in Memory of A. Arthur Schiller*. William V. Harris i Roger S. Bagnall (ed). Leiden: E. J. Brill.
- Albanese, B.** (1947) "Note sull'evoluzione storica del ius vitae ac necis".
- Roberti, M.** (1935) " 'Patria Potestas' e 'Paterna pietas'. Contributo allo studio dell'influenza del cristianesimo sull diritto romano". A: *Studi in memoria di A. Albertoni*, I, Padova.
- Berger, A.** (1953) *Encyclopedic dictionary of roman law*. Philadelphia. American Philosophical society
- Amunátegui Perelló, C.F.** (2009) *Oirgen de los poderes del paterfamilias*. Madrid: Dykinson.
- Gimenez-Candela, T.** (1999) *Derecho privado romano*. Valencia: Tirant lo blanc.
- Iglesias, J.** (2004) *Derecho Romano*. Barcelona: Ariel.
- Torres Aguilar, M.** (1991) *El parricidio. Del pasado al presente de un delito*. Editoriales de Derecho Reunidas.
- Biondi, B.** (1952) *Il diritto romano cristiano III*. Milano: Dott. A. Giuffrè Editore.
- Otero, A.** (1959) "La patria potestat en el derecho histórico español", *Anuario de Historia del Derecho Español*, 29.
- Ortolan, M.** (1847) *Explicación histórica de las Instituciones del emperador Justiniano*. (Recull el text de les Institucions). Madrid: D. Leocadio López editor.
- Laplanche, J.; Pontalis, J-B.** (1996) *Diccionario de psicoanálisis*. Barcelona: Paidós.
- Lévi-Strauss, C.** (2008) *Antropología estructural : mito sociedad humanidades*. Madrid : Siglo XXI.

Thomas, Y. (1981) " Le droit de mort, le politique et le domestique. Essai sur le concept de <<patria potestas>>" a : *Mélanges de l'Ecole française de Rome*. Antiquité T. 93, N°2. 1981. pp. 643-715. També a: http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/mefr_0223-5102_1981_num_93_2_1296

ARXIUS

Arxiu Judicial de la Província de Barcelona

Arxiu Corona d'Aragó

Hemeroteca La Vanguardia

ANNEXA